MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet

MKIK GVI Kutatási Füzetek

HCCI INSTITUTE FOR ECONOMIC AND ENTERPRISE RESEARCH

TÉNYEK, ELŐREJELZÉSEK ÉS KOCKÁZATOK

MAGYARORSZÁG ÉS AZ EU MAKROGAZDASÁGI HELYZETE ÉS KILÁTÁSAI 2013-BAN

2013/1

MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet

TÉNYEK, ELŐREJELZÉSEK ÉS KOCKÁZATOK

Magyarország és az EU makrogazdasági helyzete és kilátásai 2013-ban

Budapest, 2013. február 28.

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet olyan non-profit kutatóműhely, amely elsősorban alkalmazott közgazdasági kutatásokat folytat. Célja, hogy elméletileg és empirikusan megalapozott ismereteket és elemzéseket nyújtson a magyar gazdaság és a magyar vállalkozások helyzetét és kilátásait befolyásoló gazdasági és társadalmi folyamatokról.

MKIK GVI – Institute for Economic and Enterprise Research
Hungarian Chamber of Commerce and Industry

A tanulmányt írták:

Makó Ágnes, elemző (MKIK GVI)
Bárdits Anna, gyakornok (MKIK GVI)
Lőcsei Hajnalka, külső elemző (MKIK GVI)
Mózer Dávid, gyakornok (MKIK GVI)
Türei Gergely, gyakornok (MKIK GVI)

Kutatásvezető:

Tóth István János, Ph.D.
tudományos főmunkatárs, MTA KRTK KTI,
ügyvezető igazgató, MKIK GVI

A kézirat lezárva: 2013. február 28.

MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
Cím: 1034 Budapest, Bécsi út 120.
Tel: 235-0584
Fax: 235-0713
e-mail: gvi@gvi.hu
internet: http://www.gvi.hu

Tartalom

Összefoglaló 8
Az EU gazdasága 8
A magyar gazdaság 9
Bevezetés 13
1. Az EU gazdasági helyzete 14
1.1. Bruttó hazai termék (GDP) 14
1.2. Ipari termelés 15
1.3. Üzleti bizalom 17
1.4. A francia és német gazdaság helyzete 19
1.4.1. Bruttó hazai termék 19
1.4.2. Ipar 23
1.4.3. Állami redisztribúció 24
1.4.4. Költségvetési hiány 25
1.4.5. Államadósság 26
1.4.6. Külkereskedelem 27
1.4.7. Lakossági fogyasztás 28
1.4.8. Bérköltségek 28
Kitekintés: az olasz adósságválság 32
Kitekintés: a görög gazdaság helyzete 34
2. Makrogazdasági trendek Magyarországon 36
2.1. Bruttó hazai termék (GDP) 36
2.2. Beruházások 39
2.3. Vállalati hitelezés 42
2.4. Ipari termelés 43
2.5. Külkereskedelem 44
2.6. Foglalkoztatottság, bruttó bérek 46
Kitekintés: a magyar lakosság migráció iránti növekvő érdeklődése 52
Kitekintés: A Google Insights for Search adatainak felhasználása a regisztrált álláskeresők számának jelenbecslésére 54
2.7. Háztartási fogyasztás és kiskereskedelmi forgalom becslése a Google adatainak felhasználásával 56
3. A vállalkozások intézményi környezete Magyarországon 59
3.1. A kis- és középvállalkozások helyzete 59
3.2. Korrupciós tapasztalatok és intézményi környezettel való elégedettség a KKV-k körében 65
3.3. A vállalatmegszűnések földrajza 2008 és 2011 között 69
4. Kilátások, előrejelzések 85
4.1. Az USA gazdasági helyzetének főbb jellemzői 86
4.2. Az Európai Unió gazdasági helyzetére vonatkozó előrejelzések 90
4.3. Magyarország gazdasági helyzetére vonatkozó előrejelzések 93
4.4. Vállalati várakozások 95
4.4.1. Az MKIK GVI vállalati konjunktúra-kutatásának eredményei 95
4.4.1. Rövidtávú munkaerő-piaci prognózis 105
4.5. Hosszú távú tendenciák - növekedési ütemek a régióban a válság kezdete óta 109

Ábra- és táblajegyzék

1.1.1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) negyedéves volumenindexei Németországban, Franciaországban és az EU-27 tagállamokban, százalék, (előző év azonos időszaka=100%), 1996-2012 15
1.2.1. ábra: Németország, Franciaország és az EU-27 tagállamok ipari termelésének volumenindexei, szezonálisan kiigazított negyedéves adatok, 2000-2011 (százalék, 100% = előző év azonos időszaka) 16
1.3.1. ábra: Az üzleti bizalom megítélése Németországban* és Franciaországban**, 1991–2013. január 18
1.4.1.1. ábra: A francia és német bruttó hazai termék (GDP) negyedéves volumenindexei, szezonálisan és naptári hatással kiigazított adatok (előző év azonos időszaka=100,0%), 2000 - 2012 21
1.4.1.2. ábra: Hol tartunk a válságban? A GDP változása a válság kezdetéhez képest a válság kezdete óta eltelt negyedévekben (2008 q1 – 2012 q2) 21
1.4.1.3. ábra: Az ipar és a szolgáltatás részesedése a franciaországi és a németországi bruttó hozzáadott érték százalékában (folyó áron), 2000-2012 22
1.4.2.1. ábra: Franciaország és Németország ipari termelésének volumenindexei, szezonálisan kiigazított negyedéves adatok, 2000-2012 (százalék, 100%=előző negyedév) 23
1.4.3.1. ábra: Franciaország és Németország kormányzati bevételei és kiadásai a GDP százalékában, 1997-2011 25
1.4.4.1. ábra: Franciaország és Németország átlagos költségvetési hiánya/többlete a GDP százalékában, 2000-2011 26
1.4.5.1. ábra: Franciaország és Németország államadóssága a GDP százalékában, 2001-2011 27
1.4.7.1. ábra: A francia és német belső fogyasztás volumenindexei, szezonálisan kiigazított negyedéves adatok, 2000-2012 (százalék, 100%=előző év azonos időszaka) . 28
1.4.8.1. ábra: Az egy termékegységre eső bérköltség változása Franciaországban és Németországban (2005=100), 1995-2012 30
1.4.8.2. ábra: A bérköltségekre rakódó adóék Franciaországban és Németországban, 1996-2011 30
1.4.8.3. ábra: Munkanélküliségi ráta a 15-64 évesek körében Franciaországban és Németországban (százalék), 2005-2012 31
1.4.8.4. ábra: Olaszország és az EU-27 tagállamok államadóssága a GDP százalékában, 2001-2012 33
1.4.8.5. ábra: Görögország és az EU-27 tagállamok átlagos költségvetési hiánya/többlete a GDP százalékában, 2000-2011 35
2.1.1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) volumenindexei, szezonálisan és naptári hatással kiigazított, kiegyensúlyozott adatok (előző év azonos időszaka: 100%) 1996 – 2012. IV. negyedév, % 38
2.1.2. ábra: Hol tartunk a válságban? A GDP változása a válság kezdetéhez képest a válság kezdete óta eltelt negyedévekben (2008 q1 - 2012 q4) 39
2.2.1. ábra: A beruházások és a feldolgozóipari beruházások volumenindexe (az előző év azonos időszaka:100%), 2003 – 2012. II. negyedév 40
2.2.2. ábra: A nettó működőtőke-képződés alakulása (Mrd HUF, 2005-ös árakon), 1995-2013 41
2.2.3. ábra: A beruházások volumenindexe (az előző év azonos időszaka = 100), 2008 q1 – 2012 q3 42

2.4.1. ábra: Az ipari termelés és értékesítés volumenindexei (az előző év azonos időszaka=100%), 2003-2012 44
2.5.1. ábra: A külkereskedelmi termékforgalom volumenindexei (az előző év azonos időszaka=100%), 2007–2012 46
2.6.1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) volumenindexe (előző év azonos időszaka:100%) és a foglalkoztatottak száma a 15-64 éves népességben (ezer fő), 2003 – 2012. III. negyedév 47
2.6.2. ábra: Az alkalmazásban állók létszámának változása, 2008–2012, százalék (az előző év azonos időszaka: 100,0)....48
2.6.3. ábra: A versenyszférában alkalmazásban állók létszámának változása gazdasági ágak szerint, 2008-2012, százalék (az előző év azonos időszaka = 100,0) 49
2.6.4. ábra: Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetének változása a versenyszférában és a költségvetésben (előző év = 100%), 2001-2011 51
2.6.5. ábra: A külföldi munkavállalással kapcsolatos általános érdeklődés időbeli alakulása, 2007.01.-2012.10....53
2.6.6. ábra: A regisztrált álláskeresők száma és a GVI előrejelzése az utóbbi fél évben (2012 május - 2012 november)....55
2.7.1. ábra: A háztartási fogyasztás és a GVI becslési eredményei (2011 q1 - 2012 q4)..57
2.7.2. ábra: A kiskereskedelmi forgalom és a GVI becslési eredményei (2012 január - 2012 október)....58
3.1.1. ábra: A Konjunktúra- és Bizonytalansági Index alakulása, 2005. január – 2013. január....60
3.1.2. ábra: A vállalkozások várakozásai, 2005. január – 2013. január 62
3.3.1. táblázat: A felszámolási eljárások és a társas vállalkozások számának alakulása..72
3.3.1. ábra: Az indított felszámolások és a végelszámolások* számának alakulása 1996. I. és 2011. IV. negyedéve között....73
3.3.2. táblázat: A vállalatmegszűnések területi képét torzító nem fővárosi lehetséges „cégtemetők”, 2012....77
3.3.3. táblázat: Cégtemetők és néhány érdekes felszámolás alatt lévő cég....78
3.3.2. ábra: Csődérintettség a válság alatt: felszámolások és csődök 1000 regisztrált társas vállalkozásra, 2009-2011 időszakban 79
3.3.3. ábra: Fizetésképtelenségi arány a magyar kistérségekben, 1992-2005 80
3.3.4. ábra: Csődérintettség emelkedése a válság alatt, 2008-2011 82
3.3.5. ábra: Csődérintettség és annak emelkedése a válság alatt a kistérségekben*, 2008-2011....82
4.1. táblázat: A legfontosabb, az EU-s és magyar gazdasági növekedést veszélyeztető kockázati tényezők 85
4.1.1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) negyedéves volumenindexei az Amerikai Egyesült Államokban, százalék, 2000 – 2011. III. negyedév 86
4.1.2. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok ipari termelésének volumenindexei, szezonálisan kiigazított negyedéves adatok, százalék (előző negyedév=100%), 2000 – 2012. III. negyedév 88
4.1.3. ábra: A Philadelphia Fed-index és a New York Fed-index alakulása, 2001-2012. november....89
4.4.1.1. ábra: A GDP és a GVI Konjunktúra Mutató alakulása, 1998-2012....95
4.4.1.2. ábra: A jelenlegi és a várható üzleti helyzet alakulása, 2007 – 2012, %....97
4.4.1.3. ábra: A GVI Konjunktúra Mutató alakulása az export árbevételen belüli aránya szerint, 2009 április – 2012 október 98
4.4.1.4. ábra: A beruházások várható alakulása 2001-2012....100
4.4.1.5. ábra: A vállalkozások várható munkaerő-kereslete, 1998-2012, % 101
4.4.1.6. ábra: Az összes értékesítés volumene az elmúlt fél évben, 1998-2012, % 102

4.4.1.7. ábra: Az exportértékesítés volumenének alakulása az elmúlt félévben, 1998-2012, %.....104
4.4.1.1. ábra: A jelenlegi és jövőbeli általános üzleti helyzet szubjektív megítélése az NMH-GVI rövid távú munkaerő-piaci előrejelzése szerint.....106
4.4.1.2. ábra: Foglalkoztatási egyenlegmutatók: tárgyévi és következői évi tervek az NMH-GVI rövid távú munkaerő-piaci előrejelzése szerint.....107
4.5.1. ábra: Növekedési ütemek a régióban az előző év GDP-jének százalékában (2007-2014).....109
4.5.2. ábra: Hol tartunk a válságban? A GDP változása a válság kezdetéhez képest a válság kezdete óta eltelt negyedévekben (2008 q1 - 2012 q4).....110

Összefoglaló

A magyar gazdaság egy kis nyitott gazdaság. Állapotára erősen hat tágabb környezete, azaz az Európai Unió, amely gazdaságunk legfőbb kereskedelmi partnere. Ezért, ha a magyar gazdaság helyzetét és kilátásait szeretnénk áttekinteni, fontos kitérni az EU gazdaságának állapotára és a közeljövőjét befolyásoló kockázati tényezőkre.

Az EU gazdasága

Az üzleti várakozásokat felmérő vállalati konjunktúramutatók, valamint a makrogazdasági mutatók tanúsága szerint az EU nagy gazdaságai 2008 második felében a Nagy Válság következtében óriási visszaesést szenvedtek el. Bár 2009-ben és 2010-ben megkezdődött a válságból való kilábalás, és megindult a gazdasági fellendülés, azonban 2011-ben az euróövezet válsága újfent visszavetette a nyugat-európai gazdaságok fejlődését. 2012-ben a helyzet tovább romlott: a német GDP gyengülő ütemben növekedett, a francia gazdaság gyakorlatilag stagnált és az EU valószínűsíthetően újra recesszió felé halad. Az Ifo és az INSEE konjunktúraindexei az üzleti bizalom romlását mutatják mind Németországra, mind Franciaországra vonatkozóan.

A mutatók szerint Franciaország gazdasága az utóbbi egy-két évtizedben fokozatosan lemaradt a piaci körülményekhez sikeresebben alkalmazkodó Németországétól és ez a francia gazdaság alapvető versenyképességi problémáira, valamint mindennek az EU gazdaságára kiható, várható negatív következményeire hívja fel a figyelmet.

Nézetünk szerint az EU gazdaságára ható legfőbb kockázati tényezők az alábbiak:

- bizonytalanság a rövid távú növekedési kilátásokat tekintve
- az eszkalálódó euróválság rányomja bélyegét a növekedésre és a foglalkoztatásra
- fennáll a gazdasági visszaesés veszélye
- a válságot megelőző években jelentős belső és külső egyensúlytalanságok halmozódtak fel a tagállamokban
- viszonylag magas átlagos munkanélküliség
- a belső kereslet várhatóan gyenge marad 2013-ban
- a francia gazdaság állapota: a túlságosan bőkezű jóléti rendszer, elszabaduló államháztartási hiány és a költségvetési szigorítások halogatása.

Az Európai Bizottság prognózisa szerint az EU és az euróövezet gazdaságának rövid távú kilátásait továbbra is bizonytalanság jellemzi. Az euróövezet válsága továbbra is rányomja

bélyegét a gazdaság helyzetére, de a várakozások szerint 2013-ban fokozatosan helyre áll a gazdasági növekedés, 2014-ben pedig a növekedés elindulása várható. A lelassult gazdasági tevékenység következtében a munkanélküliségi ráta 2012-ben az EU-ban elérte a 10,5 százalékot, az euróövezetben pedig a 11,3 százalékot. Az előrejelzések szerint a munkanélküliség 2013-ban fog tetőzni, mégpedig 10,9 százalékos szinten az EU-ban, illetve 11,8 százalékos szinten az euróövezetben, majd 2014-ben valamelyest mérséklődni fog.

Az elemzőcégek többsége rontott az eurózóna következő két évet felölelő gazdasági prognózisán és több befektetési ház elemzői prognosztizálnak recessziót az euróövezet gazdaságára vonatkozóan 2012-re a lassuló kibocsátás és a tovább eszkalálódó euróválság miatt.

A magyar gazdaság

A magyarországi makrogazdasági trendeket tekintve megállapíthatjuk, hogy 2009-ben rendkívül mély válságot élt át a magyar gazdaság, a recesszió mélysége megközelítette a transzformációs visszaesés (1991-1995) során tapasztalt mértéket. A termelés 2009 folyamán meredeken zuhant, mely az év közepén érte el mélypontját. 2010 első felében lelassult a romló tendencia, majd növekedésbe fordult, az év második felében a gyorsulás üteme pedig már elérte a válság előtti szintet. Azonban a nemzetközi gazdasági környezet az euróövezet válságának kialakulásával 2011-ben újfent igen kedvezőtlenné vált, és részben ennek köszönhetően a magyar gazdaság növekedési üteme erőteljesen lelassult, 2012-ben pedig újra recesszióba fordult, az év első háromnegyedében 1,4 százalékos GDP-visszaesés következett be. A válság okozta megrázkódtatás közvetlen hatása elmúlt, de az újabb negatív folyamatok tovább rontják a magyar gazdaság jövőbeni teljesítményét: a 2013-as évet a stagnálás és emelkedő infláció, azaz a stagfláció fogja jellemezni. Emellett elmondható, hogy a gazdasági válságból való kilábalás lassúsága sokkal jobban jellemzi a magyar gazdaságot, mint a magyar gazdaság első számú exportpiacát jelentő német gazdaságot – mindez pedig a magyar gazdaság belső szerkezeti, elsősorban versenyképességi problémáira utal.

A gazdasági válság tovagyűrűző hatása erőteljes negatív hatást gyakorolt a magyar munkaerőpiacra. 2009 folyamán a drámai mértékben romló GDP-t a foglalkoztatottság jelentős visszaesése követte. A gazdasági növekedés pozitív fordulópontját azonban csak késéssel követte a munkaerőpiac. Bár 2010-ben folyamatosan gyorsult a GDP növekedése, a foglalkoztatottak száma csak az év első felében emelkedett, a második

félévben enyhén csökkent. 2011-ben a GDP növekedésének lassulását a foglalkoztatottak számának enyhe növekedése kísérte. 2012 első három negyedévében a GDP folyamatosan csökkent, a foglalkoztatottak száma pedig a közfoglalkoztatottak számának gyors növekedése következtében megugrott és visszatért a válság előtti szintre.

A magyar gazdaság nehéz helyzetét tovább rontja a beruházások minden eddigi elképzelésnél erősebb visszaesése. 2012-ben az első negyedévben erőteljes, 8,6 százalékos visszaesés következett be az előző év megfelelő időszakához képest, a második negyedévben pedig 5,9 százalékos csökkenést tapasztaltunk. Korábban kivételt jelentett ez alól a feldolgozóipar: a feldolgozóipari beruházások volumene 2011-ben jelentős emelkedést mutatott. 2012 második negyedévétől azonban megtört a pozitív tendencia és 0,7 százalékos csökkenés következett be, melyet 5 százalékos visszaesés követett a harmadik negyedévben. A beruházások finanszírozása és a vállalatok pénzügyi likviditásának megőrzése szempontjából is kiemelt szerepet kap a banki hitel. A 2008-as gazdasági válság megrengette a pénzügyi világ alapját jelentő bizalmat és az ezáltal kialakult hitelszűke máig nagy mértékben megnehezíti a vállalatok működését. 2008 óta a vállalatok hitelállománya folyamatosan csökken és különböző külső és belső tényezők eredőjeként a közeljövőben a hitelpiac további szűkülése várható, mely azért jelent komoly problémát, mert a hitelszűke a beruházások elhalasztásán keresztül a gazdaság hosszabb távú teljesítményét is súlyosan visszaveti. A kormányzat által bevezetett banki különadó jelentősen gyengítette, gyengíti a bankszektor pénzügyi pozícióit és ennek eredményeként a bankok vállalati hitelezésének jelentős csökkenését eredményezi – és ezáltal már rövid távon is negatív hatással van a gazdasági növekedésre.

A 2000-es évek első felében a magyar gazdasági növekedés legnagyobb hajtóerejét kínálati oldalról az ipari termelés adta, a válság következtében azonban az ipar is nehéz helyzetbe került: 2009-ben éves szinten igen jelentős, 17,8 százalékos visszaesést tapasztaltunk. 2010-ben minden hónapban emelkedett a termelés volumene az előző évi alacsony bázishoz képest, a növekedés éves szinten 10,6 százalékos ütemet ért el, 2011-ben azonban a bővülés 5,6 százalékosra lassult. Az ipari termelés a 2012 januárjától szeptemberig tartó időszakban 0,8 százalékkal alacsonyabb volt, mint az előző év azonos időszakában. Bár az ipari termelés motorja hagyományosan az exportorientált vállalatok teljesítménye, az ipari export az idei év első kilenc hónapjában mindössze 0,2 százalékkal nőtt 2011 azonos időszakához viszonyítva. Az ipar belföldi értékesítése január-szeptemberben 2,5, szeptemberben pedig 6 százalékkal volt alacsonyabb 2011 azonos időszakánál.

A külkereskedelmi egyenleg évek óta javuló tendenciája a gazdasági válság következtében megtört, de 2010 elején a külkereskedelemre vonatkozó adatok már visszatértek a válság előtti szintre és a stabil növekedés egész évben fennmaradt. 2010 egészében a kivitel volumene 17, a behozatalé pedig 15 százalékkal nőtt 2009-hez képest. 2011-ben a kivitel volumene 10, a behozatalé 7 százalékkal haladta meg az előző évi szintet. 2012 első nyolc hónapjában pedig a kivitel volumene 3, a behozatalé 2 százalékkal múlta felül az előző év azonos időszaki értékeket.

A legtöbb nemzetközi elemzőcég Magyarországra vonatkozó elemzéseiben lefelé korrigálta előrejelzéseit: Kezdetben 2012 egészére 1 százalék fölötti GDP-csökkenést vártak, 2013-ra pedig enyhe, kockázatokkal terhelt növekedést, de később mindkét évre lefelé korrigálták előrebecsléseiket. Az adatokból az is látszik, hogy többek között az euróövezet adósságválsága is terheli a kelet-európai gazdaságokat.

A magyar gazdaságra ható legfőbb kockázati tényezők az alábbiak:

- a gazdasági növekedés lassulása, illetve elhúzódó recesszió
- az exportpiaci kereslet zsugorodása
- a beruházások volumene tovább mérséklődhet, hiányoznak a beruházás feltételei
- a bankok vállalati hitelezésének befagyása, „zombi bankrendszer” kialakulása
- a gazdaságpolitika kiszámíthatatlansága miatti bizalomvesztés.

Az MKIK GVI Konjunktúra-kutatásának legfrissebb eredményei azt mutatják, hogy a magyar vállalatok üzleti kilátásai romlanak és e várakozásokat magas fokú bizonytalanság övezi. A vállalatok várakozásai alapján stagnálás, illetve romló üzleti jellemezte 2012 végét, míg 2013 elejére némi javulás látható. A 2012 végi helyzetet a munkaerő-kereslet némi csökkenése, az értékesítés és ezen belül az exportértékesítés volumenének stagnálása és a beruházások további csökkenése jellemezte.

A NMH-GVI Rövidtávú Munkaerő-piaci előrejelzése szerint enyhén pozitív létszámfelvételi szándékkal jellemezhetőek a magyar versenyszféra 2013-ra vonatkozó várakozásai. Míg 2012-ben 10 százalékponttal több vállalat bővítette létszámát, mint amennyi csökkentette, addig 2013-ban ugyanez az arány várhatóan 14 százalék lesz: jövőre több vállalat tervez létszámfelvételt, mint amennyi a tavalyi felvételben jelezte ezt 2012-re.

A korábbi előrejelzéseket és ezek hibáit is figyelembe vevő korrigált becsléseink szerint 2013-ra a valószínűsíthető forgatókönyv alapján azonban a versenyszektorban várhatóan 0,2 százalékkal csökken az alkalmazásban állók száma. A pesszimista forgatókönyv 0,8

százalékos csökkenést tartalmaz, az optimista forgatókönyv szerint pedig 1 százalékkal nő a versenyszférában alkalmazásban állók létszáma.

A KKV Körkép legfrissebb, 2012. januári felvételének eredményei szerint a korábbinál pozitívabb képet mutatnak a kis- és közepes vállalkozások aktuális üzleti helyzetét és várakozásait mérő indikátorok. Az októberi mélypont után némileg javult a jelenlegi üzleti helyzet, a termelési szint valamint a rendelésállomány mutatója. és a jövedelmezőség indexe az előző három hónaphoz, illetve az egy évvel korábbi állapothoz képest is javult. Ugyanígy a jövőre irányuló várakozások egyöntetűen is pozitív irányba változtak.

A KKV-k vezetői körében felvett, a korrupció észlelésére vonatkozó adatok azt mutatják, hogy minél magasabb mértékű az észlelt korrupció, annál negatívabban ítélik meg a cégvezetők vállalkozásuk intézményi környezetét. A korrupciós tapasztalatok közül az teszi leginkább elégedetlenné a vállalatvezetőket, ha úgy látják, hogy cégük piacán csúszópénzt kell fizetni.

A vállalatmegszűnések földrajzi eloszlását tekintve azt mutatják az adatok, hogy a válság kezdetén az ország fejlettebbnek számító északnyugati térségében jelentkezett először és leglátványosabban a gazdasági visszaesés, itt a szokásosnál magasabbá vált és az átlagosnál nagyobb mértékben nőtt a felszámolási eljárások száma.

Ha a válság során elszenvedett gazdasági visszaesést a régió többi országához hasonlítjuk, azt láthatjuk, hogy a válság leginkább a magyar gazdaságot vetette vissza, és a régió országai közül egyedül Lengyelország nem került recessziós helyzetbe. A 2010-2011-es évek során a régió összes országa növekedést mutatott, majd 2012-ben újra enyhe recesszióba került az EU, de csak Magyarország és Csehország gazdasága zsugorodott.

Bevezetés

Az alábbi tanulmány a magyar és az európai makrogazdasági helyzet legfontosabb jellemzőit elemzi, különös tekintettel a 2008-2009-es gazdasági válság hosszabb távú hatásaira és az azóta eltelt időszak folyamataira, az euróövezet válságának kibontakozására, valamint a közeljövő várható tendenciáira. A tanulmányban egyrészt a hazai és nemzetközi makrogazdasági folyamatok elmúlt évekbeli tendenciáit foglaljuk össze, másrészt mikroszintű adatokra alapozott előrejelzéseket is teszünk a közeljövőre vonatkozóan.

„Az EU gazdasági helyzete" című alfejezetben az EU, valamint Németország és Franciaország gazdaságának helyzetébe nyerünk betekintést makrogazdasági mutatókon és a legfontosabb európai gazdaságkutató intézetek vállalati felméréseiből származó adatokon keresztül. A „Makrogazdasági trendek Magyarországon" című alfejezet a magyar gazdaság elmúlt évekbeli tendenciáit foglalja össze a legfontosabb makrogazdasági mutatók bemutatásával. „A vállalkozások intézményi környezete Magyarországon" című alfejezet a vállalkozások intézményi környezetébe nyújt betekintést, elsősorban a magyar versenyszféra jelentős részét jelentő kis- és középvállalati szektorra vonatkozó adatokon keresztül. Bemutatjuk a KKV-k üzleti helyzetének legfrissebb tendenciáit, a korrupció érzékelésének tendenciáit a cégvezetők körében, valamint a vállalati csődeljárások területi elemzésére is kitérünk. A „Kilátások, kockázatok" című alfejezetben a világgazdaság várható közeljövőbeli folyamatait vázoljuk fel a legfrissebb, az EU-ra és Magyarországra vonatkozó előrejelzések eredményeinek segítségével, valamint az MKIK GVI két friss vállalati felmérésének eredményeit ismertetjük, mely által a magyar versenyszféra üzleti helyzetéről és várható kilátásairól is képet kapunk.

1. Az EU gazdasági helyzete

Az alábbi alfejezetben Németország, Franciaország és az EU-tagállamok gazdaságának helyzetébe nyerünk betekintést egyrészt makrogazdasági mutatók (GDP, ipari termelés), másrészt a legnagyobb nyugat-európai gazdaságkutató intézetek (Ifo, INSEE) vállalati felméréseiből származó üzleti bizalmi indexek segítségével. A tágabb makrogazdasági környezet feltérképezése azért képezi fontos részét a hazai gazdaságról alkotott kép értékelésének, mert Magyarország kis, nyitott gazdaság, és így konjunkturális helyzete nagyban függ az európai exportpiacok keresletétől, különös tekintettel a német piacra.

1.1. Bruttó hazai termék (GDP)

A német bruttó hazai termék (GDP) a gazdasági válság következtében igen erőteljes zuhanást szenvedett el: a 2008-as 1,1 százalékos növekedés után 2009-ben 5,1 százalékos csökkenést mutattak az adatok a megelőző évhez képest. 2010-től azonban gyors ütemben kapott erőre a német gazdaság, mely minden negyedévben 4 százalék feletti növekedési ütemet produkált, az év egészében pedig 4,2 százalékkal bővült. 2011-ben a növekedés üteme lelassult az euróválság következtében: az első negyedévben 4,8 százalékos, a másodikban 3 százalékos, a harmadikban 2,7 százalékos, míg a negyedikben mindössze 1,9 százalékos növekedést mutatnak az adatok. 2012-ben ez a tendencia folytatódott: az első negyedévben 1,2 százalékos, a második negyedévben 1 százalékos, a harmadikban pedig 0,9 százalékos volt a német GDP bővülési üteme (lásd a 1.1.1. ábrát).

A francia GDP már 2008-ban igen enyhe (0,1 százalékos) csökkenést mutatott, majd 2009-ben 3,1 százalékkal esett vissza. A német adatokhoz hasonlóan Franciaország esetében is 2010-től tapasztaljuk a fellendülést: az év egészében 1,7 százalékkal növekedett a bruttó hazai termék az előző évhez képest. 2011-ben a bővülés lassuló ütemben folytatódott: az első negyedévben 2,4 százalékos, a másodikban 1,8 százalékos, a harmadikban 1,5 százalékos, a negyedikben pedig 1,1 százalékos növekedést tapasztaltunk. 2012 első három negyedévében a francia gazdaság gyakorlatilag stagnált: az első negyedévben 0,2 százalékos, a második és a harmadik negyedévben pedig 0,1 százalékos bővülés következett be (lásd a 1.1.1. ábrát).

Ha az Európai Unió összes tagállamának átlagos bruttó hazai termékét vizsgáljuk meg, azt láthatjuk, hogy a válság következtében történelmi mértékű zuhanást mutatott, mely 2009-ben 4,3 százalékot tett ki. 2010-ben már 2,1 százalékos bővülés következett be, de

2011-re ez a növekedés az euróövezet újabb válsága miatt megtört és az év egészében mindössze 1,5 százalékot tett ki. 2012-ben a kedvezőtlen tendencia folytatódott és az EU a recesszió szélére került: az első negyedévben 0,1 százalékos növekedés, a másodikban 0,3 százalékos csökkenés, a harmadikban pedig 0,4 százalékos visszaesés következett be (lásd a 1.1.1. ábrát).

1.1.1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) negyedéves volumenindexei Németországban, Franciaországban és az EU-27 tagállamokban, százalék, (előző év azonos időszaka=100%), 1996-2012

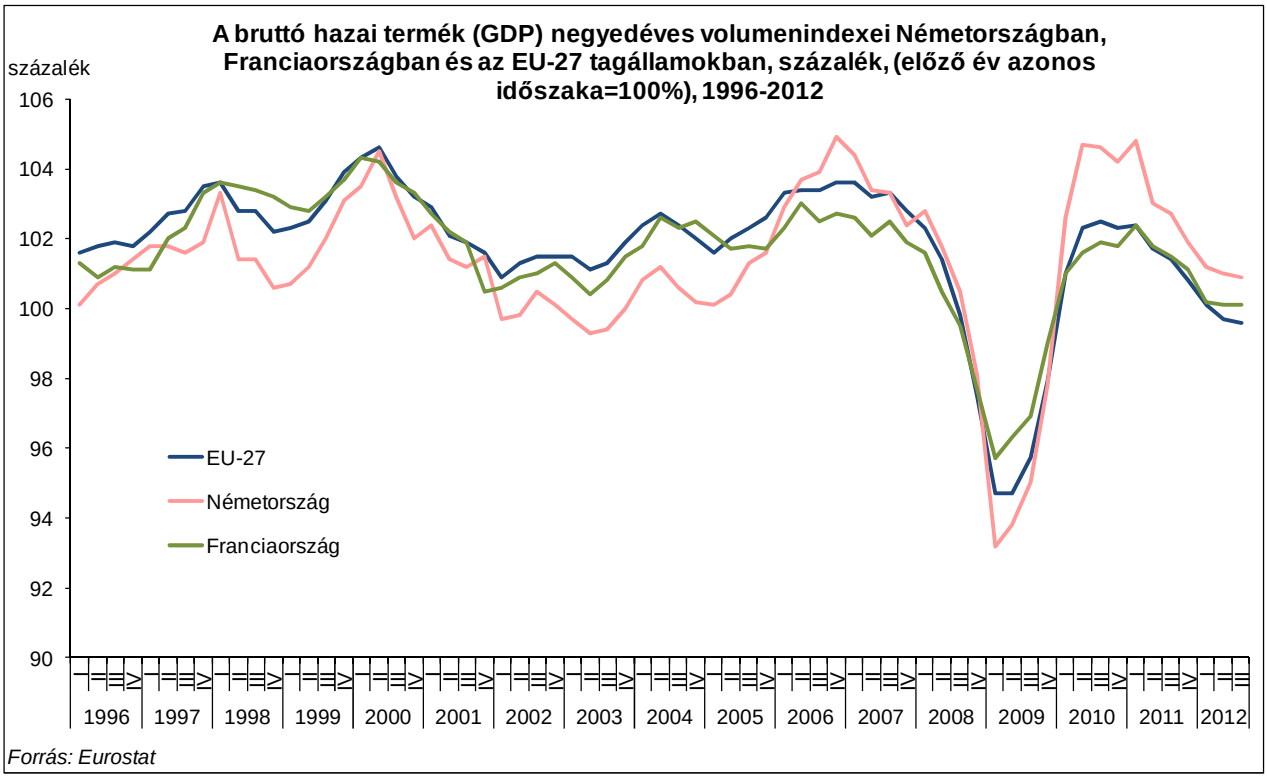

1.2. Ipari termelés

Németország ipari termelése mélyrepülésbe kezdett a gazdasági válság hatására: a 2008-ban tapasztalt enyhe, 0,1 százalékos éves csökkenés után 2009-ben igen jelentős, 15,4 százalékos visszaesés következett be 2008-hoz képest. Ezt 2010-ben nagy mértékű, 10 százalékot is meghaladó fellendülés követte, mely 2011-re 7,9 százalékosra mérséklődött. A növekedés 2011 második negyedéve óta folyamatosan veszít lendületéből, így 2012 első negyedévében már csak 0,1 százalékos volt a bővülés. A második negyedévre ez 0,2 százalékos csökkenésbe fordult át, mely tendencia a harmadik negyedévre 1,3 százalékosra gyorsult (lásd a 1.2.1. ábrát).

A franciaországi ipari termelés már 2008-ban jelentős, 2,7 százalékos visszaesést szenvedett el a megelőző évhez képest, mely 2009-ben 10,9 százalékosra fokozódott. 2010-ben enyhe, 2,2 százalékos fellendülés következett be, mely 2011-re lelassult (1,8 százalék). 2012-ben a lassulás negatív trendbe fordult: az első negyedévben 2,9 százalékos, a második negyedévben 2 százalékos, a harmadik negyedévben pedig 1,7 százalékos csökkenést mutattak az adatok (lásd a 1.2.1. ábrát).

A válság miatt az Európai Unió tagállamaiban drasztikus visszaesést mutatott az ipari termelés, 2008-ban az év egészében 2 százalékos csökkenés következett be 2007-hez képest, 2009-ben pedig 12,7 százalékos volt a zuhanás. 2010-ben a válság utáni fellendülés viszonylag jelentős, 4,6 százalékos növekedésben jelentkezett, mely 2011-ben 2,8 százalékosra lassult. 2012 első félévében újfent csökkent az EU-tagállamok iparának kibocsátása, az első negyedévben 2,2 százalékkal, a másodikban pedig 2,9 százalékkal (lásd a 1.2.1. ábrát).

1.2.1. ábra: Németország, Franciaország és az EU-27 tagállamok ipari termelésének volumenindexei, szezonálisan kiigazított negyedéves adatok, 2000-2011 (százalék, 100% = előző év azonos időszaka)

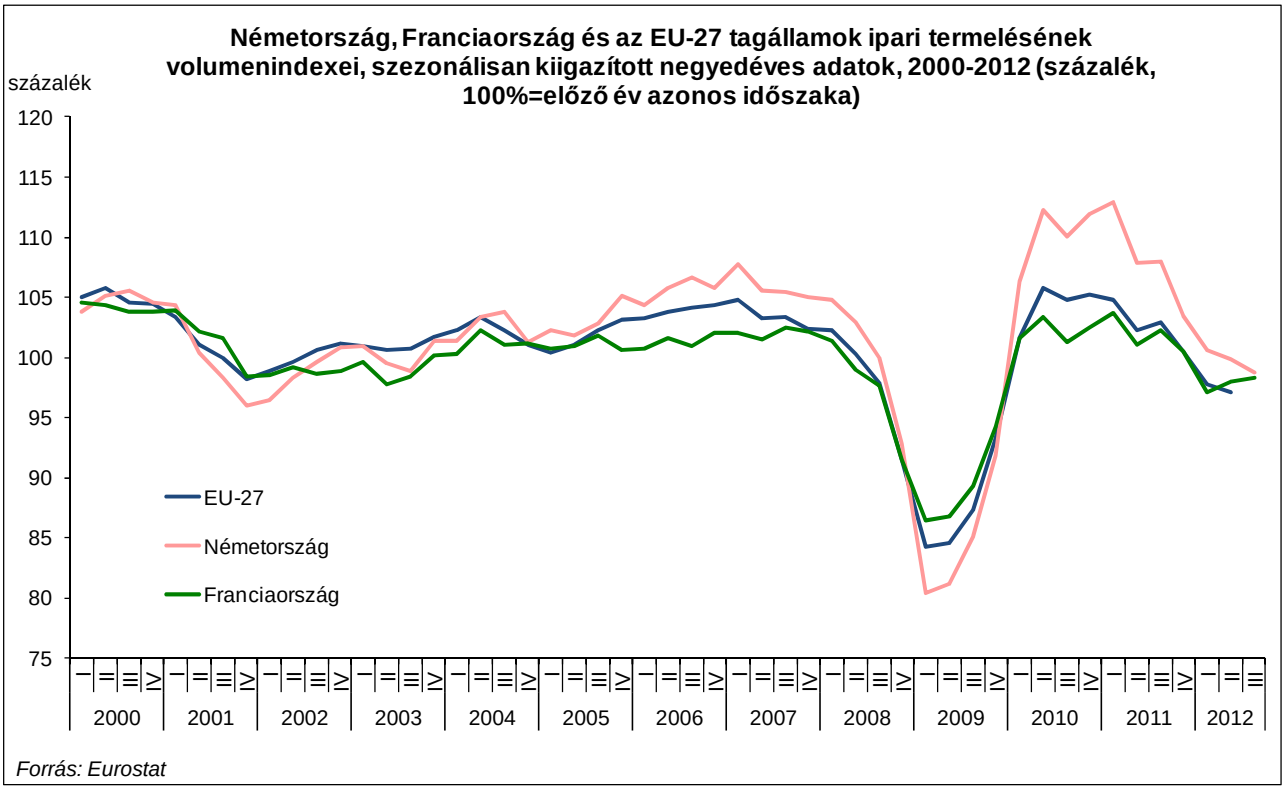

1.3. Üzleti bizalom

A müncheni Ifo gazdaságkutató intézet 1991 óta közli a havi vállalati konjunktúra-felméréséből származó adatokat. A 1.3.1. ábrán látható, hogy a gyengülő európai gazdasági helyzet miatt az Ifo üzleti bizalmi indexe már 2007 második felében elkezdett csökkenni. A gazdasági válság következtében a negatív tendencia 2008 második felében zuhanórepüléssé fokozódott, a mutató 2009 elején elért mélypontján a felmérés történetének legalacsonyabb értékét vette fel. A 2009 áprilisától 2011 februárjáig eltelt 23 hónapban a bizalmi index szinte töretlen emelkedést mutatott, mind a cégek jelenlegi üzleti helyzetének értékelését, mind pedig a közeljövő üzleti várakozásait tekintve. Az index 2011 februárjában eddigi történetének legmagasabb értékét vette fel, az év hátralevő részében azonban szinte folyamatos csökkentést mutatott. 2012 első hónapjaiban újfent növekvő tendenciáról számolt be az Ifo, májustól októberig azonban újra negatív tendenciát láthatunk. Az Ifo legfrissebb vállalati konjunktúra-felmérése szerint[1] a német iparra és kereskedelemre vonatkozó bizalmi index 2013 januárjában javult. A vállalatok javuló jelenlegi üzleti helyzetről számoltak be, mint az elmúlt hónapokban, a következő fél évre vonatkozó üzleti várakozások is pozitívabbá váltak, de még mindig alacsony szinten állnak. Ezzel összefüggésben az Ifo szakértői továbbra is negatívnak látják a német gazdaság rövid távú kilátásait.

A francia statisztikai hivatal (INSEE) már 1976 óta közli az ipari vállalkozások körében havonta végzett konjunktúra-felméréseiből származó adatokat. A 1.3.1. ábrán látható, hogy az INSEE konjunktúramutatója 2008 közepén, viszonylag magas szintről kezdett zuhanórepülésbe. A gazdasági válság következtében 8 hónapon keresztül mutatott igen jelentős visszaesést az index, és 2009 márciusában elérte mélypontját, mely a felmérés történetének legalacsonyabb értéke (a hosszú távú átlag 70 százaléka). A mélypont után 19 hónapos, szinte töretlen emelkedési szakasz következett, és az index 2010 októberében haladta meg újra hosszú távú átlagos értékét. 2010 végétől erőteljesebb hullámzásba kezdett a mutató, de 2011 júniusáig ennek ellenére tartani tudta a növekvő tendenciát. 2011 júliusától azonban szinte folyamatos csökkenést mutat a konjunktúraindex, és 2011 szeptembere óta hosszú távú átlagos értéke alá került. Az INSEE 2013 februárban végzett felmérése[2] azt mutatja, hogy a francia vállalatok helyzetében és várakozásaiban újabb igen erős visszaesés következett be, a mutató 2009 közepe óta nem volt ilyen alacsony szinten. A megkérdezett vállalatvezetők véleménye

[1] Forrás: Ifo (http://www.cesifo-group.de/ifoHome/facts/Survey-Results/Business-Climate/Geschaeftsklima-Archiv/2012/Geschaeftsklima-20121024.html)
[2] Forrás: INSEE (http://www.insee.fr/fr/themes/info-rapide.asp?id=11&date=20130220)

szerint a francia ipari konjunktúra jelenlegi helyzete is igen kedvezőtlen és a következő hónapokra vonatkozó kilátások is borúlátóak.

1.3.1. ábra: Az üzleti bizalom megítélése Németországban és Franciaországban**, 1991–2013. január*

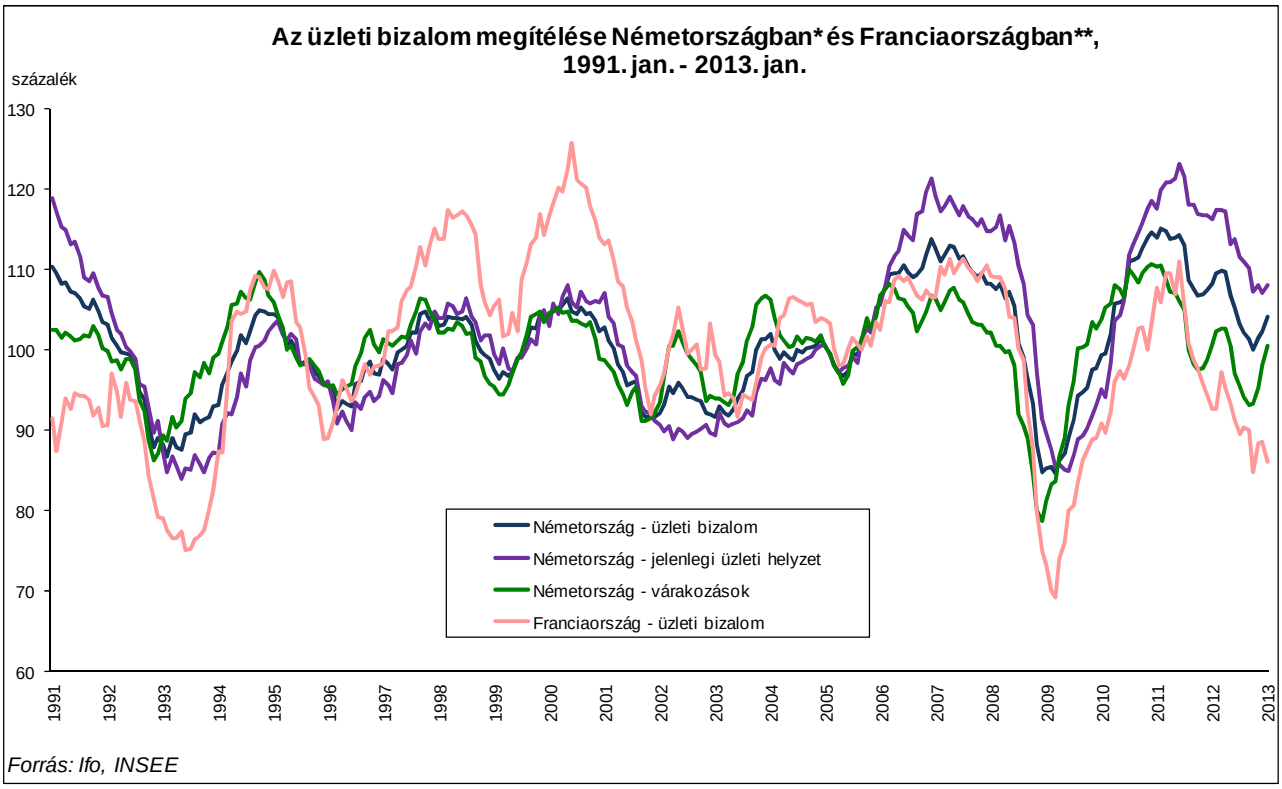

** Forrás: Ifo (http://www.cesifo-group.de)*
Ifo Business Climate Index for Trade and Industry in Germany, 2000=100%
*** Forrás: INSEE (http://www.insee.fr)*
Indicateur synthétique du climat des affaires – industrie manufacturière, hosszú távú átlag=100%

Megjegyzés: Az ábrán vállalati felvételekből származó, a cég jelenlegi és várható helyzetét tartalmazó indikátor egyenlegének szezonálisan kiigazított értékei szerepelnek

1.4. A francia és német gazdaság helyzete

Az alábbiakban az EU két meghatározó gazdasága, a francia és a német gazdaság folyamatait, jellemzőit vizsgáljuk meg az elmúlt 15 évre vonatkozó makrogazdasági indikátorok segítségével. A mutatók szerint Franciaország gazdasága az utóbbi egy-két évtizedben fokozatosan lemaradt a piaci körülményekhez sikeresebben alkalmazkodó Németországétól és ez a francia gazdaság alapvetői problémáira, valamint mindennek az EU gazdaságára kiható, várható negatív következményeire hívja fel a figyelmet.

1.4.1. Bruttó hazai termék

Az adatok azt mutatják, hogy Franciaország gazdasága az utóbbi egy-két évtizedben lemaradt a decentralizációt sikeresen alkalmazó és a szabad piac körülményeihez sikeresebben alkalmazkodó Németországtól.

Az elmúlt évtizedekben a fő irányokat tekintve viszonylag együtt mozgott Franciaország és Németország bruttó hazai terméke (GDP), de jelentősebb különbségek is felfedezhetőek a két adatsor között (lásd az 1.4.1.1. ábrát). 2000 és 2005 között szinte minden negyedévet tekintve azt láthatjuk, hogy a francia gazdaság 1-2 százalékponttal gyorsabban bővült, mint a német. Közvetlenül a válság előtt (2006-2008) már a német gazdasági növekedés volt jelentősebb: 2006 végén 4,9 százalék volt, a francia adat pedig csak 2,7 százalék. A válság azonban jobban visszavetette a német gazdaságot: a 2009 elején bekövetkezett mélyponton a német adat -6,8 százalékot mutatott, a francia pedig -4,3 százalékot. A válság utáni fellendülést Németország tudta jobban kihasználni: 2010-ben már 4 százalékot meghaladó növekedést regisztráltak, míg a francia adat a 3 százalékot sem érte el a 2011 eleji csúcsponton. 2011-ben a német GDP már elérte a válság előtti szintet és 2012-ben is pozitív növekedést ért el, a francia adatok azonban folyamatos stagnálást mutatnak 2011 közepe óta (lásd az 1.4.1.2. ábrát).

2012 második negyedévében a vártnál valamivel jobb teljesítményt nyújtott a német és a francia gazdaság is. A francia bruttó hazai termék – immár harmadik negyedéve – stagnált[3], a német pedig az előző negyedévhez képest 0,3 százalékkal növekedett. A német növekedés mögött elsősorban a növekvő export és a belső fogyasztás (lakossági fogyasztás és kormányzati megrendelés) áll.[4] 2012 harmadik negyedévében az elemzői várakozásoknak megfelelő növekedési ütemet produkált a német gazdaság: az előző év megfelelő időszakához képest 0,9 százalékkal nőtt, a második negyedévhez viszonyítva

[3] Forrás: INSEE (http://www.insee.fr/fr/themes/info-rapide.asp?id=28)
[4] Forrás: Destatis (https://www.destatis.de/EN/PressServices/Press/pr/2012/08/PE12_277_811.html)

pedig 0,2 százalékkal bővült. A növekedést elsősorban a bővülő exportforgalom és a belső fogyasztás serkentette, a visszafogottabb feldolgozóipari beruházások és a csökkenő készletek pedig lassították azt.[5]

A francia bruttó hazai termék az elemzők által várt stagnálás helyett 0,2 százalékkal nőtt a harmadik negyedévben, elsősorban az exportvolumen bővülése és a növekvő lakossági fogyasztás miatt.[6] A francia gazdaság kedvezőtlen helyzetét egyrészt a megszorító intézkedések növekedéskioltó hatása, másrészt a francia export visszaesése magyarázza – ez utóbbi azt jelzi, hogy az euróövezet déli tagállamainak válsága az ottani kereslet visszaesésén keresztül a francia gazdaságra is negatív hatást gyakorol.

A müncheni Ifo gazdaságkutató intézet német iparra és kereskedelemre vonatkozó bizalmi indexe a vártnál nagyobb mértékű visszaesést mutat 2012 második félévében. Az index értéke 2012 májusa óta folyamatosan csökken, októberre olyan alacsony szintre süllyedt, amire utoljára 2010 elején volt példa. Ez azt jelenti, hogy a német vállalatvezetők jelenlegi, illetve várható üzleti helyzetüket kedvezőtlennek ítélik meg. Az Ifo szakértői ebből arra következtetnek, hogy a német gazdaság várhatóan tovább zsugorodik az idén.[7]

[5] Forrás: Destatis (https://www.destatis.de/EN/PressServices/Press/pr/2012/11/PE12_395_811.html)
[6] Forrás: INSEE (http://www.insee.fr/fr/themes/info-rapide.asp?id=26)
[7] Forrás: Ifo (http://www.cesifo-group.de/ifoHome/facts/Survey-Results/Business-Climate/Geschaeftsklima-Archiv/2012/Geschaeftsklima-20121024.html)

1.4.1.1. ábra: A francia és német bruttó hazai termék (GDP) negyedéves volumenindexei, szezonálisan és naptári hatással kiigazított adatok (előző év azonos időszaka=100,0%), 2000 - 2012

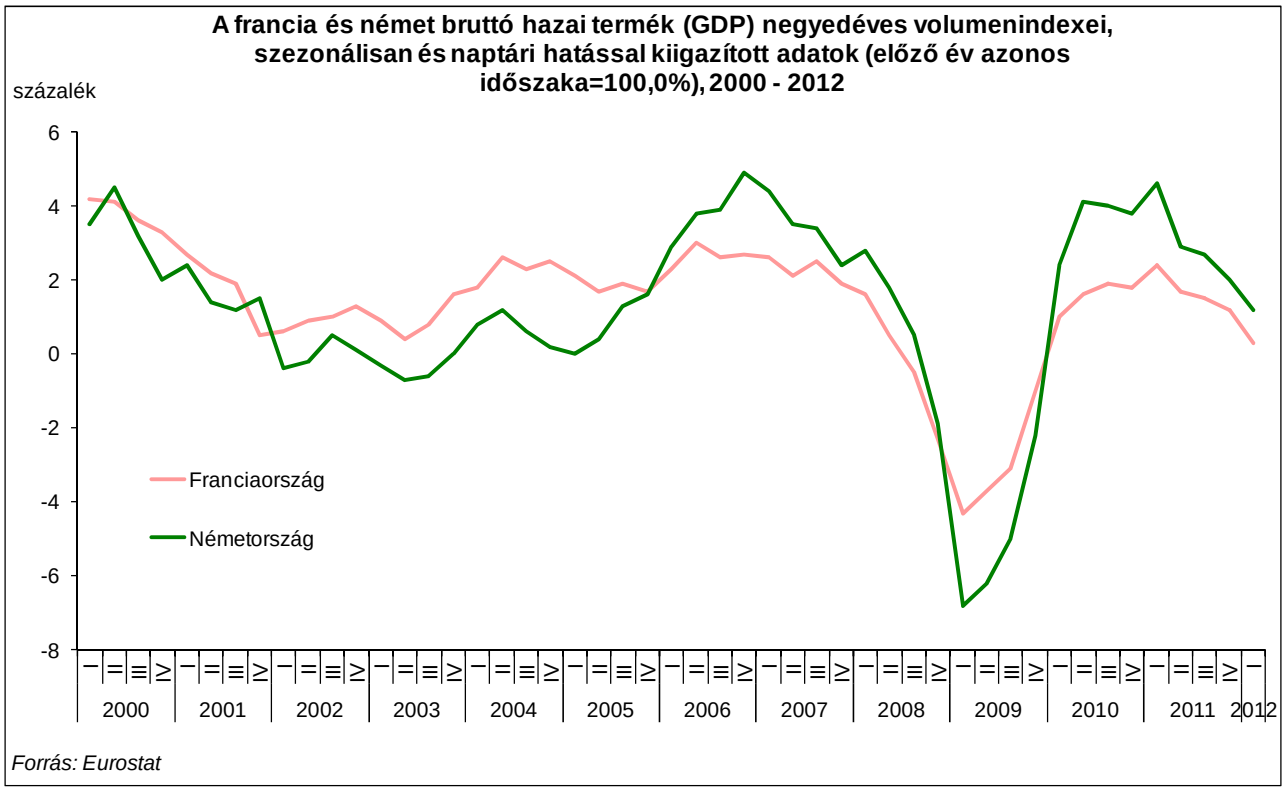

1.4.1.2. ábra: Hol tartunk a válságban? A GDP változása a válság kezdetéhez képest a válság kezdete óta eltelt negyedévekben (2008 q1 – 2012 q2)

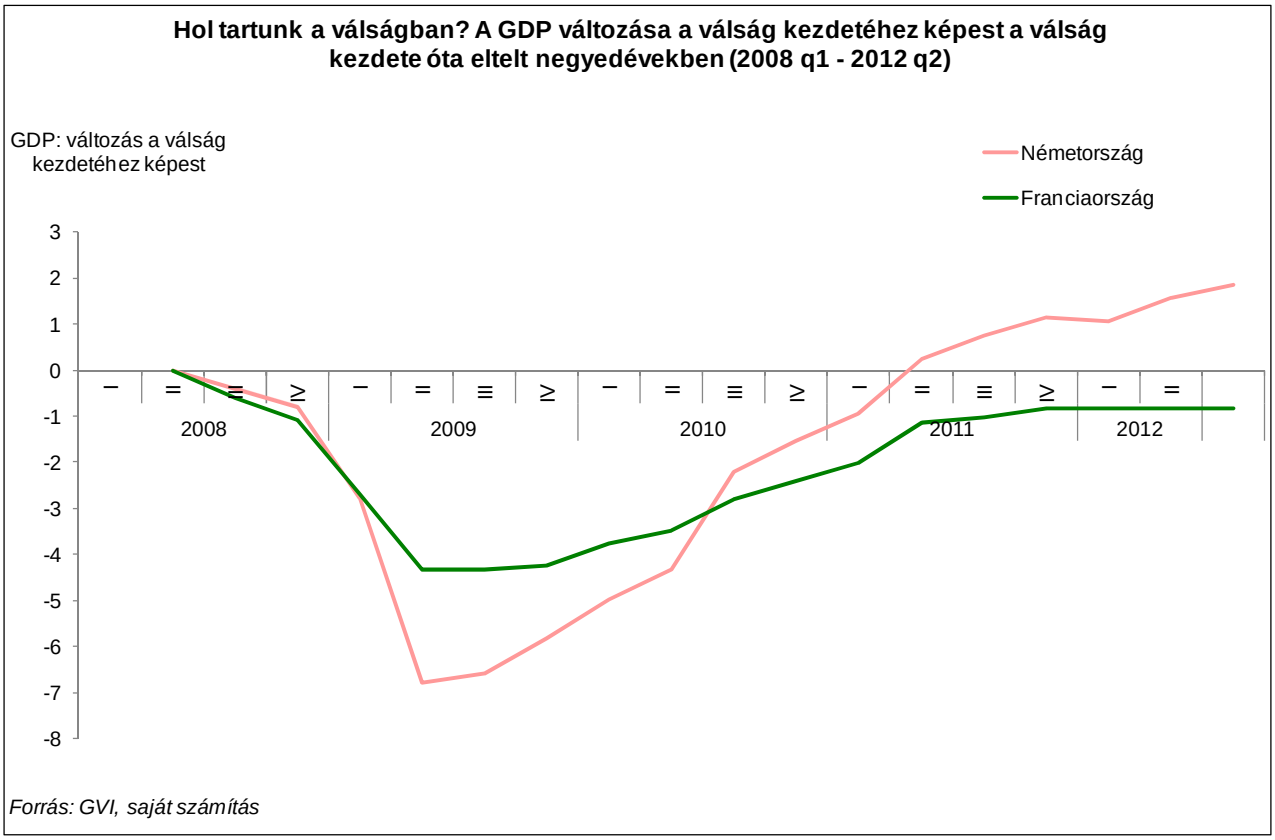

A bruttó hozzáadott érték részesedését vizsgálva láthatjuk, hogy Németországban az ipari termelésnek jóval jelentősebb a gazdaság egészében betöltött szerepe, mint Franciaországban, ahol pedig a szolgáltatásoknak van relatíve nagyobb súlya. A német ipar teszi ki a bruttó hozzáadott érték kb. 30 százalékát és ez az arány igen stabil: az elmúlt 12 évben gyakorlatilag minden évben ugyanennyi volt, kivéve a gazdasági válság időszakát (2009), de ekkor is csak 27 százalékra csökkent. A francia ipar részesedése ezzel szemben alacsonyabb szintű és lassan csökkenő tendenciát mutat: 2000-ben még 23 százalékos volt, 2012 első felében pedig már csak 19 százalékon állt. A szolgáltató szektor mindkét gazdaságban jelentős súlyt képvisel, de míg itt a német adatok csak 50-53 százalék között mozognak, a francia adatsor enyhe, folyamatos növekedéssel 54 százalékról 57 százalékra nőtt (lásd az 1.4.1.3. ábrát).

1.4.1.3. ábra: Az ipar és a szolgáltatás részesedése a franciaországi és a németországi bruttó hozzáadott érték százalékában (folyó áron), 2000-2012

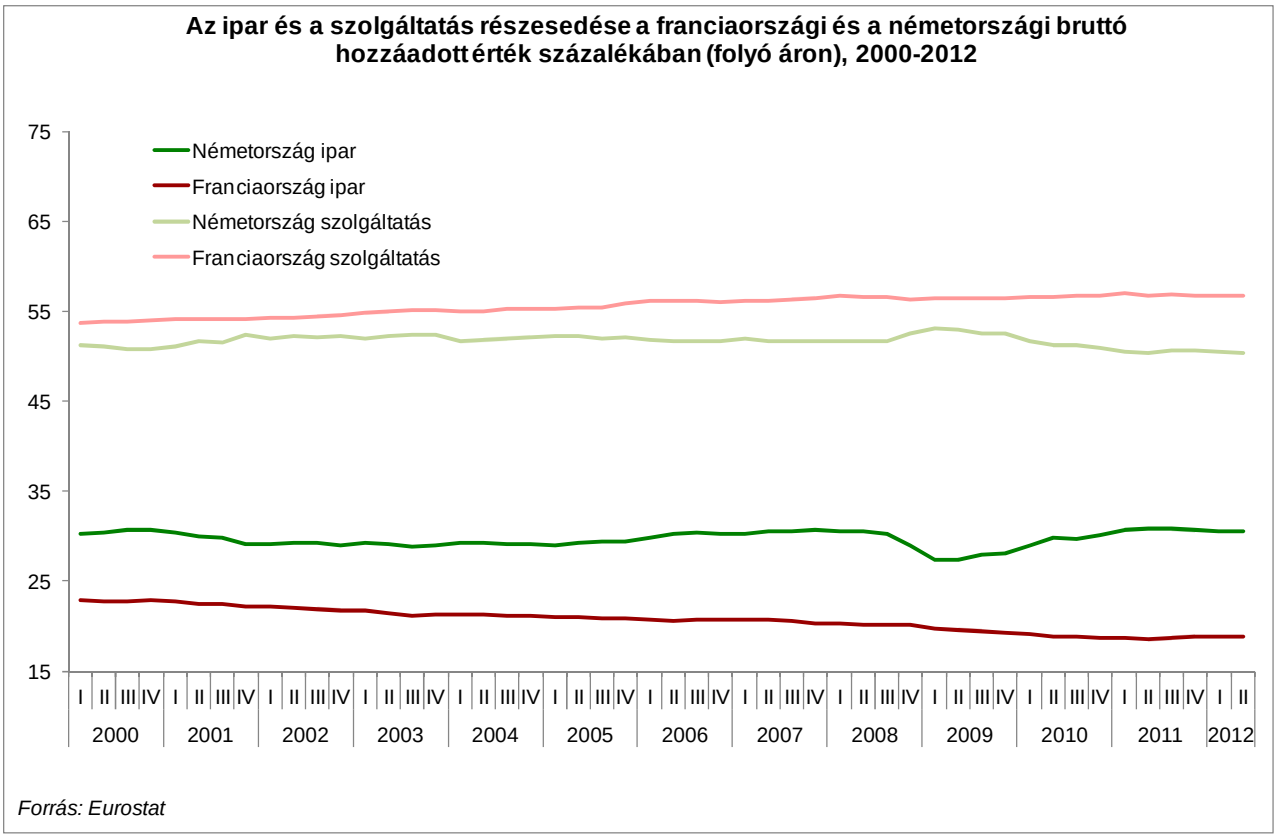

1.4.2. Ipar

2000 és 2005 között a francia ipari termelés növekedése 4-5 százalékponttal is meghaladta a németországit, az olló azonban fokozatosan bezárult és a német ipar fellendülése 2006-tól hatalmas lendületet vett (lásd az 1.4.2.1. ábrát). 2007 végén már 15 százalékos negyedéves bővülést figyelhettünk meg, míg a francia ipar csupán 4 százalékkal növekedett. A 2008 végi nagy visszaesés mindkét ország ipari teljesítményét visszavetette, Németországban 7 százalékos csökkenést mértek a válság mélypontján, Franciaországban pedig 10 százalékosat. A válság utáni fellendülés időszakából a német ipar profitált többet: 2011 harmadik negyedévében már 14 százalékos negyedéves növekedést mutattak az adatok. A franciaországi ipar azonban nem tudott kilábalni a recesszióból: a válság kirobbanása óta folyamatosan csökken az ipari teljesítmény, 2011-ben negyedéves alapon (a megelőző negyedévhez képest) 6-8 százalékkal.

1.4.2.1. ábra: Franciaország és Németország ipari termelésének volumenindexei, szezonálisan kiigazított negyedéves adatok, 2000-2012 (százalék, 100%=előző negyedév)

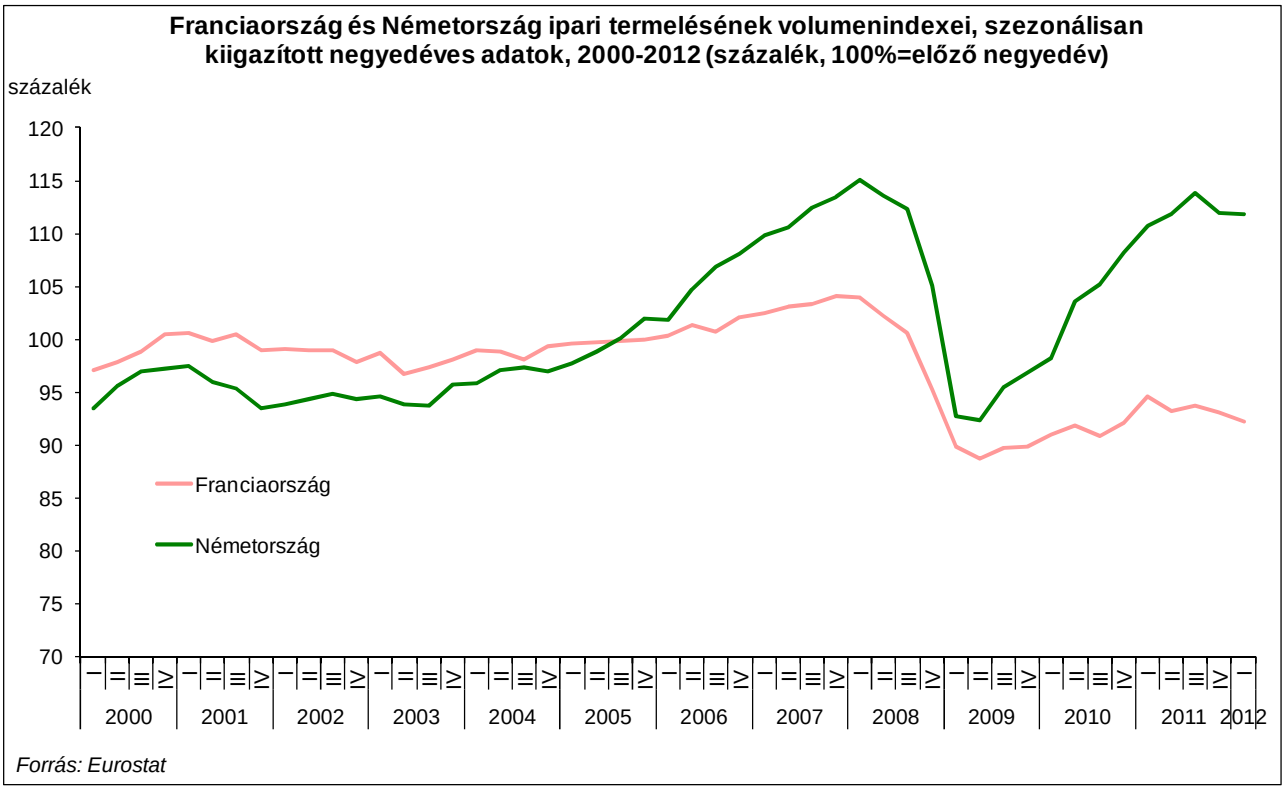

1.4.3. Állami redisztribúció

Általánosságban elmondható, hogy az állami redisztribúció mértéke jóval alacsonyabb Németországban, és a kiadások is kevésbé szakadtak el a kormányzati bevételektől, mint Franciaországban. Az elmúlt 15 évben a német állami bevételek a GDP 44-47 százaléka körül mozogtak, a kiadások pedig 44 és 49 százalék között. 2009 óta folyamatos kiadáscsökkentés szemtanúi lehetünk, ezáltal pedig a kiadások már megközelítik a bevételeket (lásd az 1.4.3.1. ábrát). A francia redisztribúció ennél jóval kevésbé fenntarthatóan működik. A bevételek az elmúlt másfél évtized során a GDP 50 százaléka körül mozogtak, a kiadások pedig ennél jóval magasabbak, az éves GDP 52-56 százalékát teszik ki. A francia gazdaság bevételei az elmúlt 15 év alatt egyszer sem haladták meg a kiadásokat, a takarékosabban működő német államháztartásban azonban háromszor is előfordult ez (2000-ben, 2007-ben és 2008-ban). A gazdasági válság óta a francia állami kiadások még jobban megugrottak és igen magas szintet értek el: 2010.ben a GDP 57 százalékát tették – szemben a britek 51 és a németek 48 százalékával. Egyelőre nem látszik, hogy elérkezett volna a szükséges megszorítások megvalósításának ideje. Elemzők szerint[8] az ország gazdaságának egyik legfontosabb problémáját jelenti a túlságosan bőkezű jóléti rendszer, mely megfojtja azt a növekedést, amelyre az euró életképességének fenntartásához szükség lenne.

[8] Forrás: Brigitte Granville – The French Cul de Sac (http://www.project-syndicate.org/commentary/the-french-cul-de-sac)

1.4.3.1. ábra: Franciaország és Németország kormányzati bevételei és kiadásai a GDP százalékában, 1997-2011

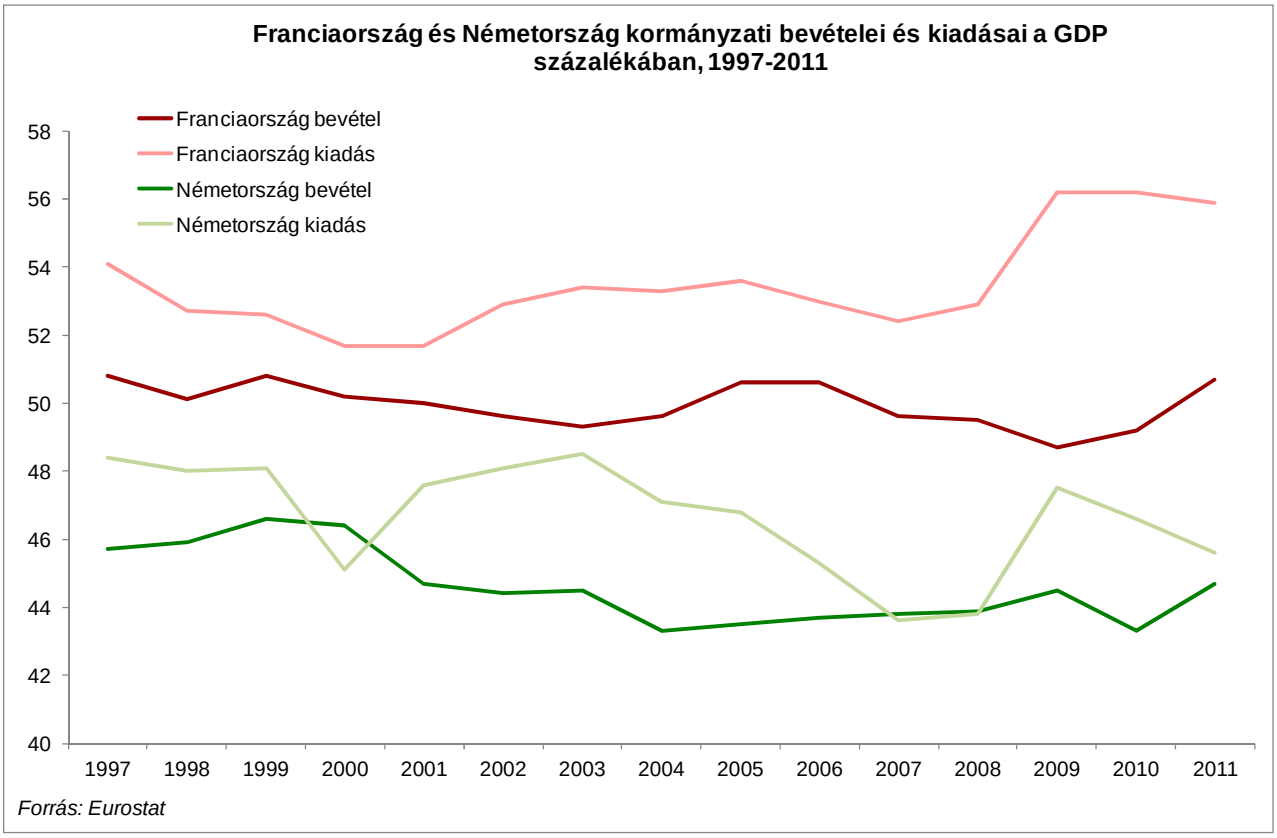

1.4.4. Költségvetési hiány

A fentiekkel összhangban azt is láthatjuk, hogy az államháztartási hiány is jelentősebb problémát okoz a francia gazdaságban, mint Németországban. A két ország megfelelő adatai nagyjából együtt mozogtak 2000 és 2006 között, akkor azonban elszakadtak egymástól és a francia hiány 2009-re a GDP 2 százalékáról 7,5 százalékra nőtt, és még 2011-ben is meghaladta az 5 százalékot. Az új francia kormány kitart deficitcsökkentő programja mellett: Francois Hollande elnök a GDP 4,5 százalékára vinné le a költségvetési hiányt 2012-ben, 2013 végére pedig már három százalék alá szorítaná a mutatót. Az állami bevételek növelése érdekében még idén emelnék a nagyvállalatokat terhelő adókat, és a tehetősebb háztartásokat is jobban megadóztatnák – mindebből összesen hétmilliárd euró pluszbevételt remélnek.[9] A német költségvetési hiány 2003-tól 2007-ig folyamatos visszaszorulást mutatott, egészen a 0,2 százalékos csúcspontig, majd a francia adatokhoz hasonlóan megugrott a válság következtében, de még a 2010-es

[9] Forrás: http://www.lemonde.fr/politique/article/2012/09/11/les-economistes-doutent-de-la-strategie-hollande_1758413_823448.html

mélyponton is csak 4,3 százalékos volt, 2011-re pedig 1 százalékosra csökkent (lásd az 1.4.4.1. ábrát).

1.4.4.1. ábra: Franciaország és Németország átlagos költségvetési hiánya/többlete a GDP százalékában, 2000-2011

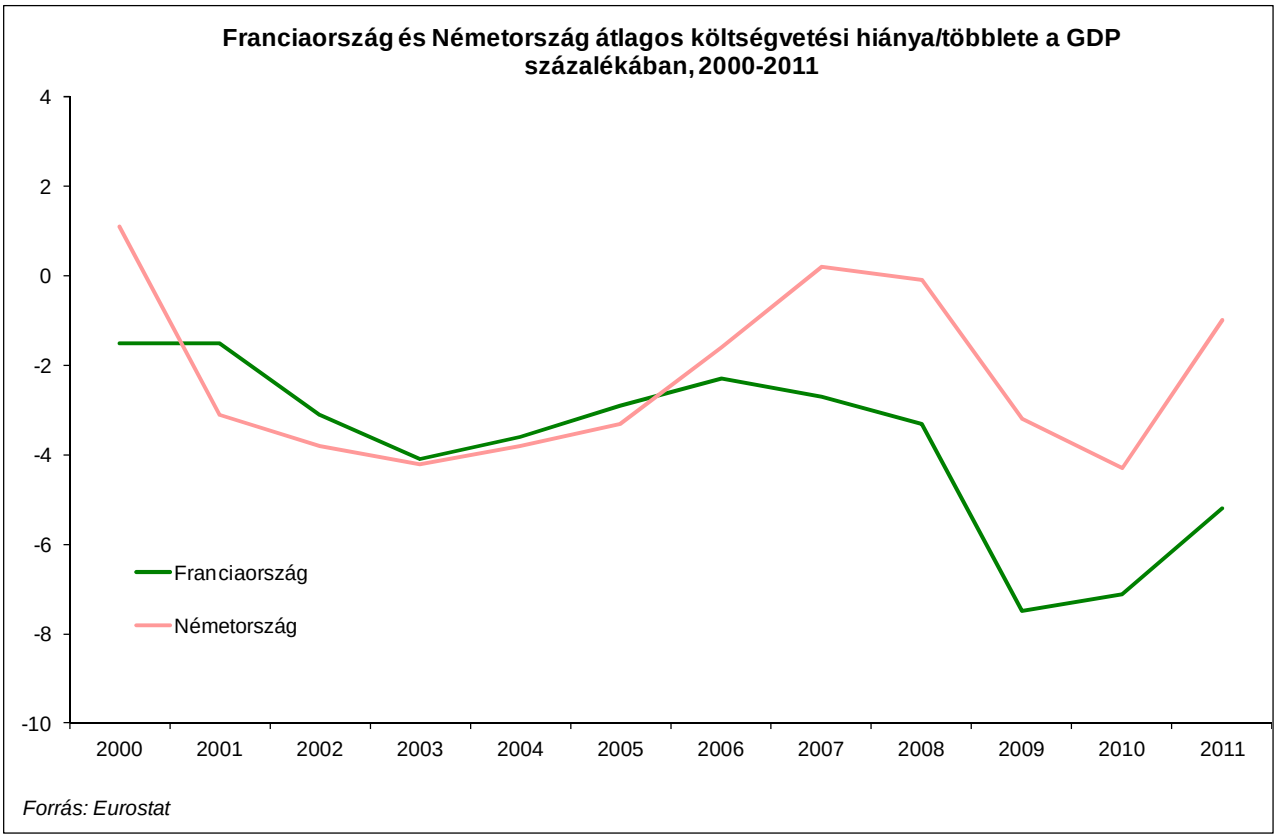

1.4.5. Államadósság

Az államadósság 2001-től folyamatosan növekvő tendenciát mutat mindkét országban. 2007-ig Németországban volt magasabb ez a mutató, de a válság hatására a francia adósság jelentősebben emelkedett, mint a német. 2007 végén mindkét országban a GDP 65 százalékát tette ki az államadósság, de 2011 végén a francia adósság már 86 százalékon állt, a német pedig 81 százalékon (lásd az 1.4.5.1. ábrát).

1.4.5.1. ábra: Franciaország és Németország államadóssága a GDP százalékában, 2001-2011

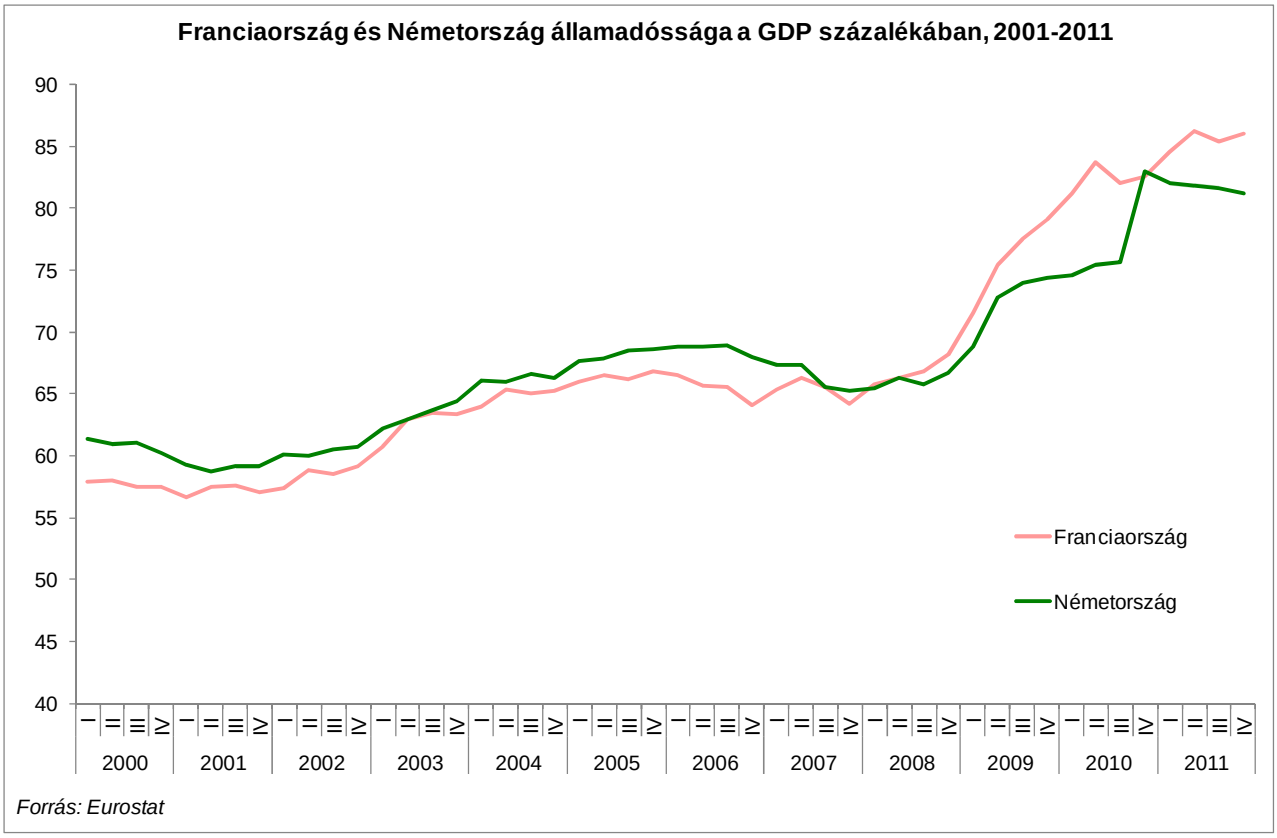

1.4.6. Külkereskedelem

A francia és a német exportvolumen együtt mozgott az utóbbi 15 évben, de a német kivitel szinte az egész vizsgált időszakban meghaladta a franciát. Kivételt csak a gazdasági válság okozta igen mély visszaesés jelent: 2009-ben a német adatok elérték a 17 százalékos csökkenést, a franciaországi export pedig 15 százalékos visszaesést mutatott. 2012-ben a francia export jelentősen visszaszorult, főként az Olaszországba, Spanyolországba és Nagy-Britanniába irányuló kivitel csökkent, leginkább az autóipar területén.[10]

Az importvolumen még az exportadatoknál is jelentősebb együttmozgást mutat, a válság hatására a két országban ugyanolyan mértékben csökkent a behozatali volumen (12 százalék). A 2011-es visszaesés mindkét országra jellemző, de a francia adatsor esetében tapasztalható csökkenés jelentősebb mértékű.

[10] Forrás: http://www.banque-france.fr

1.4.7. Lakossági fogyasztás

A lakossági fogyasztásról elmondható, hogy 2000 óta szinte minden negyedévben a franciáknál nő nagyobb mértékben – kivéve a válság éveit, 2008-2009-et, ekkor a francia fogyasztás stagnált, a német viszont közel 1 százalékkal nőtt, ami a válságból való gyorsabb kilábalást jelentősen elősegítette (lásd az 14.7.1. ábrát). 2011-ben a francia belső fogyasztás jelentősen lassult, sőt, enyhe visszaesésnek is tanúi lehetünk, a német fogyasztás pedig 1-1,5 százalékkal fellendült, mely a német gazdaság stabilitását mutatja – tudniillik belső erőforrásokra éppúgy támaszkodik, mint az exportpiacaira.

1.4.7.1. ábra: A francia és német belső fogyasztás volumenindexei, szezonálisan kiigazított negyedéves adatok, 2000-2012 (százalék, 100%=előző év azonos időszaka)

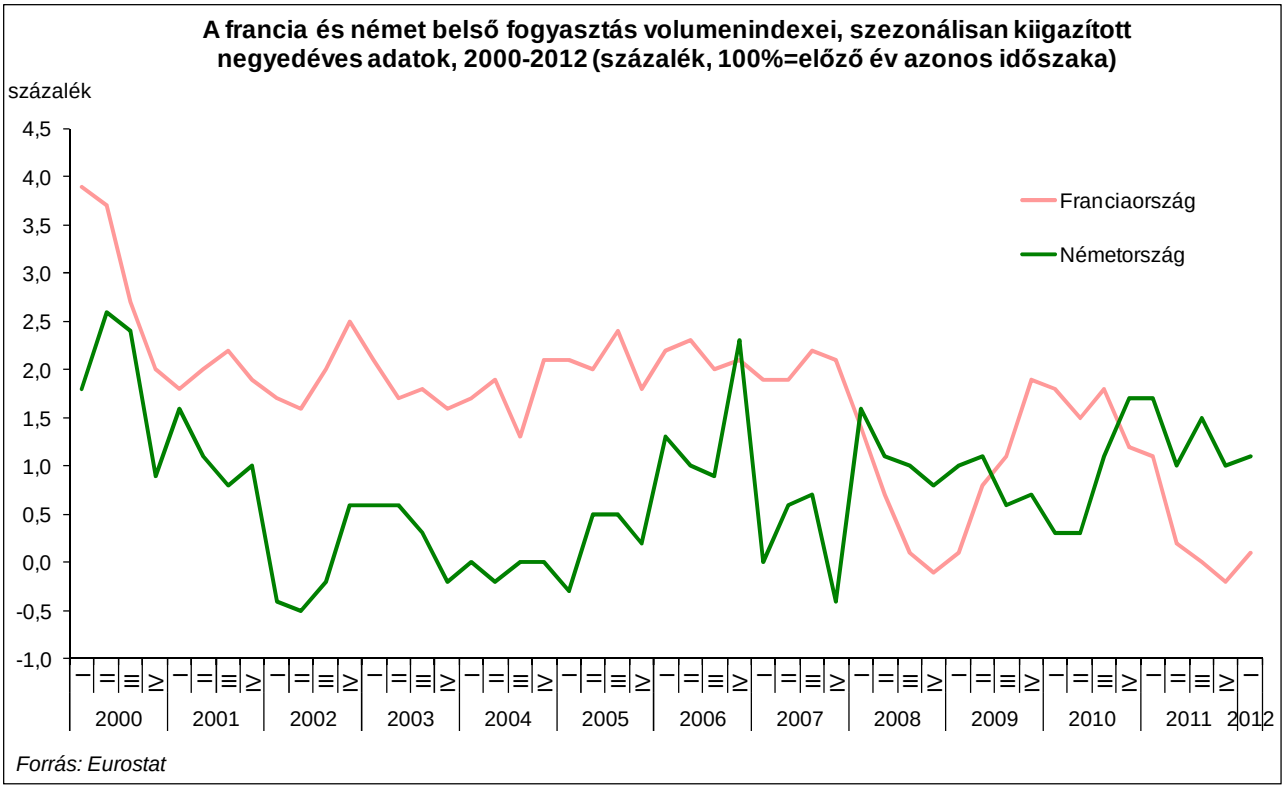

1.4.8. Bérköltségek

A bérköltségek Franciaországban az elmúlt 15 év során szinte minden negyedévben 4-5 százalékkal emelkedtek – kivéve a gazdasági válság okozta visszaesést, amikor a mutató stagnált, de 2010-re visszatért korábbi szintjére. A németországi mutató növekedési üteme ezzel ellentétben 2000 és 2004 között folyamatos mérséklődést mutatott, 2004 végére elérte a stagnáló szintet, majd 2005-től az enyhe csökkenés és a stagnálás időszakai váltakoztak. A válság Németországban Franciaországgal ellentétben a

bérköltségek növekedését okozta (2009 közepén 4 százalék), majd 2010 elején 1 százalékos visszaesést tapasztaltunk. 2011 közepén ismét 4 százalékot meghaladó mértékben emelkedett a német munkaerő költsége.

Ha a 2008-as bérköltség-szinthez hasonlítjuk az adatokat, azt láthatjuk, hogy Franciaországban 2008-ig alacsonyabb volt a bérköltség-szint, mint Németországban, a válság óta azonban a francia adatok meghaladják a megfelelő német adatokat.

A versenyképesség jól megragadható az egy termékegységre eső átlagos bérköltség (*unit labor cost*) mutatójának segítségével. Az adatok azt mutatják, hogy a német mutató az utóbbi csaknem húsz évben stagnált, a francia viszont dinamikus növekedést mutatott az euró bevezetése óta – azaz a francia munkaerő foglalkoztatása egyre drágább, ami ezen az oldalon komoly versenyhátrányt jelent a német gazdasággal szemben. Ennek következtében a német egy termékegységre eső bérköltség 2005 közepéig meghaladta a franciát, azóta azonban a francia mutató ért el magasabb értéket (lásd az 1.4.8.1. ábrát). Az Eurostat adatai szerint[11] 2011 áprilisában az egy munkaórára eső munkaerőköltség 34 euró volt Franciaországban, 30 euró Németországban és csupán 27 euró az eurózóna egészében.

Egyes gazdasági szakértők[12] a francia gazdaság egyik legsúlyosabb szerkezeti problémájának a magas bérek utáni járulékokat és a merev munkaerő-piaci szabályozást tartják, ami nehézzé és igen költségessé teszi a válság idején szükséges leépítéseket és ezzel a cégek és a munkaerőpiac válsághoz való alkalmazkodását. A francia adóék (a nettó bérre rakódó összes adó- és járulékteher a munkaerőköltség százalékában) legalább 13 százalékponttal magasabb, mint az OECD-átlag (lásd az 1.4.8.2. ábrát). Emellett Franciaországban a válság kirobbanása, 2008 második fele óta a munkanélküliség is magas szinten, 10 százalék körül állandósult, míg Németországban ez a mutató gyakorlatilag folyamatos csökkentést mutat 2005 óta, és 2012 második negyedévében mindössze 5,5 százalékon állt (lásd az 1.4.8.3. ábrát).

[11] Forrás: Brigitte Granville – François Hollande's Wrong Idea of France (http://www.project-syndicate.org/commentary/fran-ois-hollande-s-wrong-idea-of-france-by-brigitte-granville)
[12] Forrás: Brigitte Granville – The French Cul de Sac (http://www.project-syndicate.org/commentary/the-french-cul-de-sac)

1.4.8.1. ábra: Az egy termékegységre eső bérköltség változása Franciaországban és Németországban (2005=100), 1995-2012

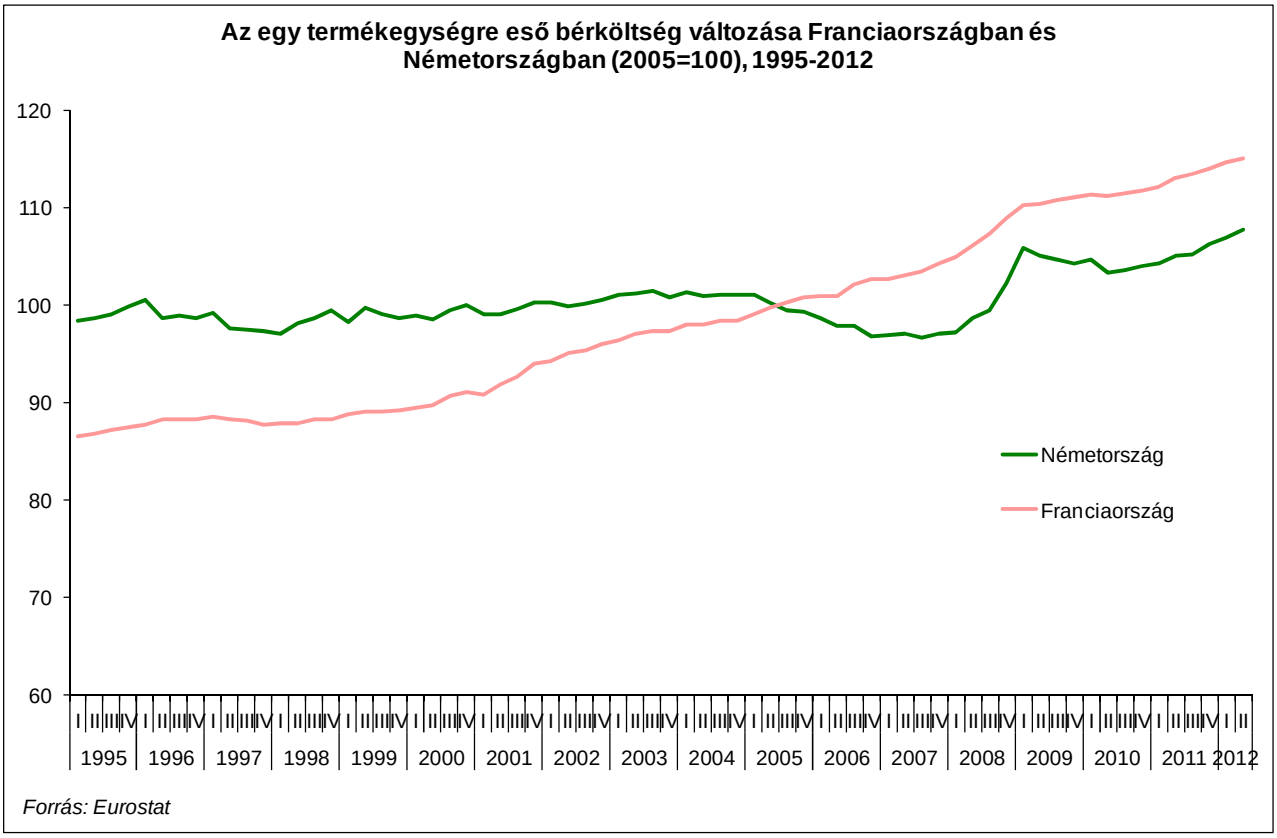

1.4.8.2. ábra: A bérköltségekre rakódó adóék Franciaországban és Németországban, 1996-2011

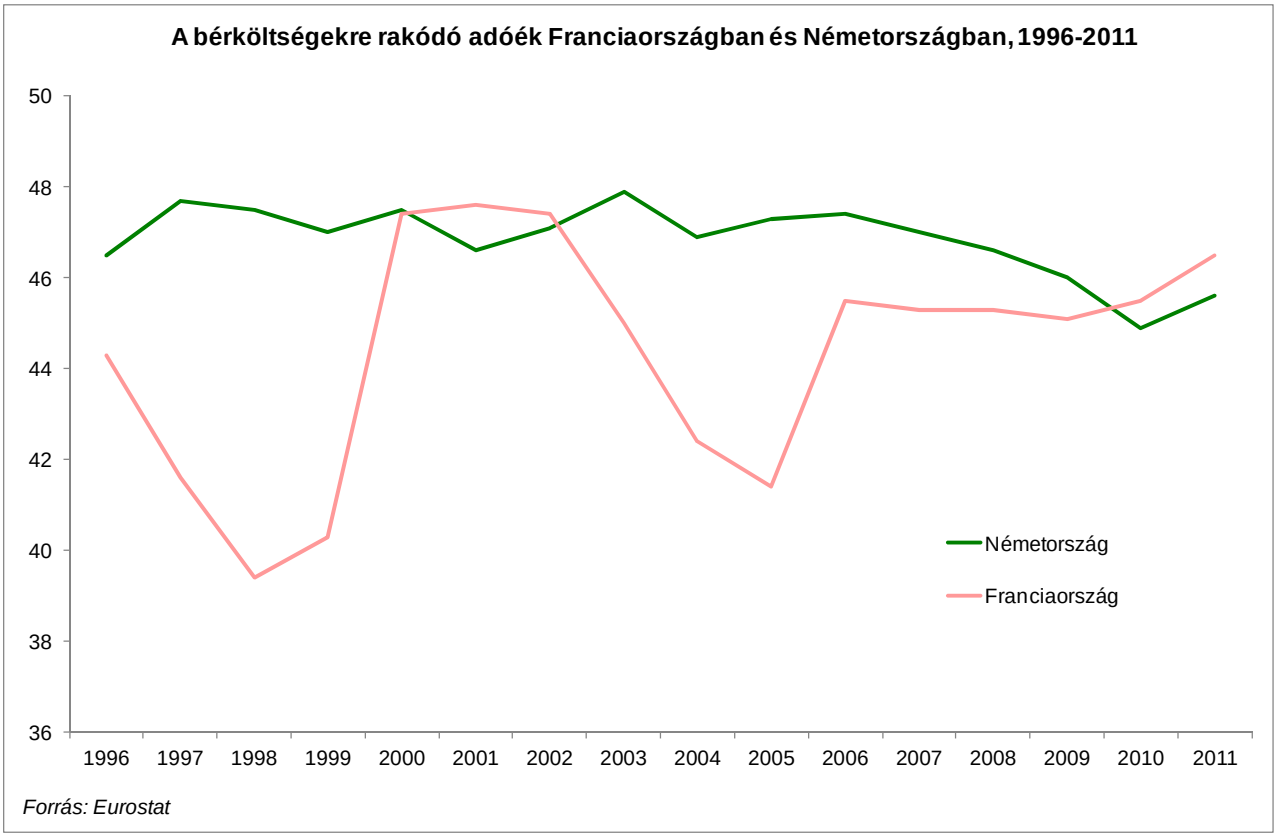

1.4.8.3. ábra: Munkanélküliségi ráta a 15-64 évesek körében Franciaországban és Németországban (százalék), 2005-2012

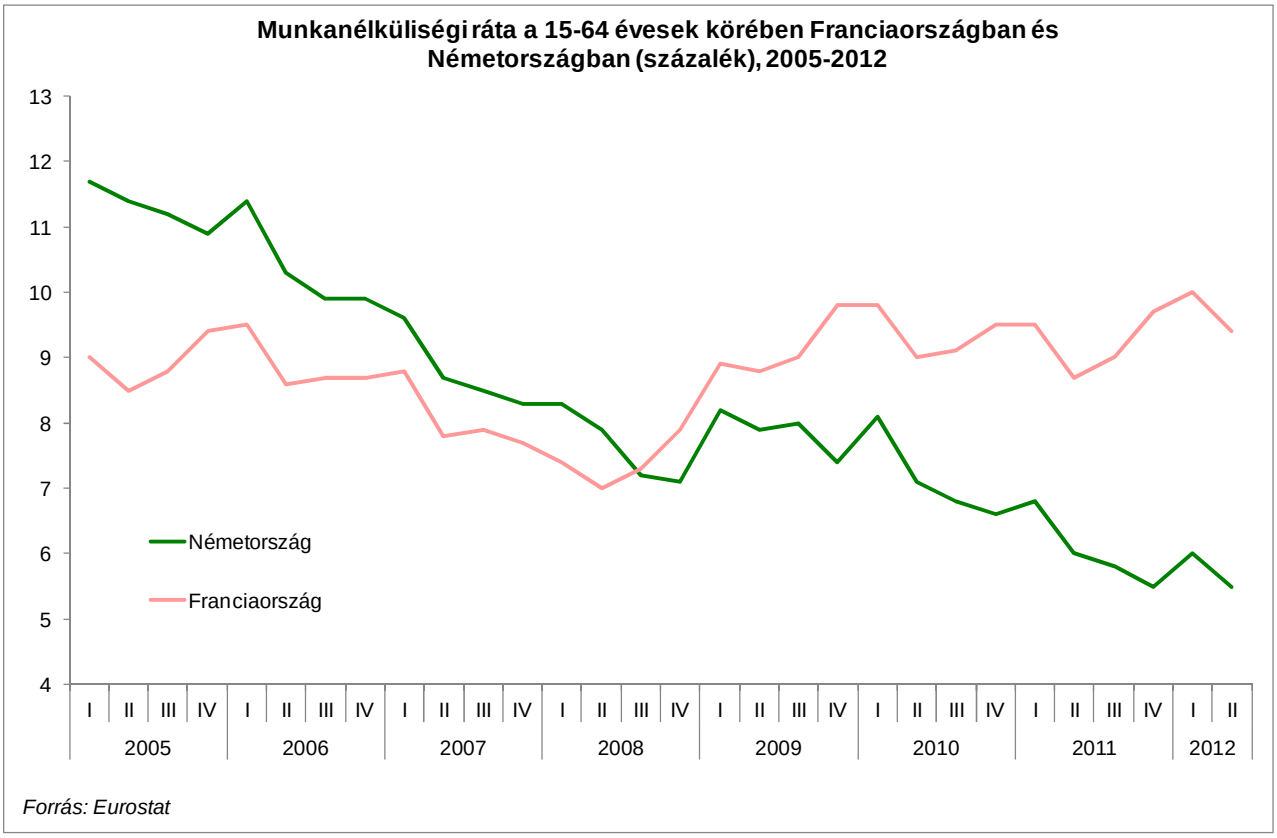

Forrás: Eurostat

Kitekintés: az olasz adósságválság

Az olasz gazdaságnak már évtizedek óta az egyik legnagyobb problémája a magas államadósság (lásd az 1.4.8.4. ábrát). Az erős olasz állami szektor lassan reagált az 1970-es évek gazdasági változásaira, az ország évről-évre egyre több adósságot halmozott fel, miközben a gyenge koalíciós kormányok csak halogatták a strukturális reformokat. A szakszervezeteknek adott engedmények, a déli területeknek juttatott támogatások folyamatosan növelték a kormányzati kiadásokat, így a kilencvenes évekre már 120 százalékot ért el a GDP-arányos államadósság. Mivel a magas államadósság súlyosan rontja az ország versenyképességét, az adósság csökkentése érdekében – többek közt az Unió ösztönzésére – többször is tett lépéseket a kormány, így az a kétezres évek közepéig csökkenő tendenciát mutatott. 2004-re már 103 százalék közelébe sikerült leszorítani a GDP-arányos adósságot. A pozitív tendenciát a gazdasági világválság és a válságkezelő intézkedések törték meg, néhány év alatt az államadósság újra a korábbi szintre emelkedett, és 2010-ben már újból 120 százalék körül volt. Az államadósság pályája a magas belső megtakarítások miatt korábban nem volt fenntarthatatlan. Az olasz privátszféra eladósodottsága kifejezetten alacsonynak tekinthető, mindössze 40 százalékos. Az olasz háztartások igen jómódúnak számítanak, a teljes államadósság csupán a negyede a lakosság nettó vagyonának. További kedvező mutató, hogy az államadósság lejárati ideje viszonylag hosszú, mintegy hét év, így eloszthatóó lenne a megnövekedő kamatok terhe. Emellett a papírok több mint fele belföldi szereplők kezében van, így nem csak a külföldi befektetők kockázatvállalási hajlandóságától függ az olasz papírok helyzete.

2011-ben azonban alapvetően megváltozott a helyzet: az olasz makrogazdasági kilátások jelentősen romlottak, a piaci bizalom pedig drámai mértékben visszazuhant az országgal kapcsolatban. Utóbbiban a görög helyzet erősen fertőző hatása mellett nagy szerepe volt magának az olasz belpolitikának is: Berlusconi az utolsó pillanatig ragaszkodott a kormányfői poszthoz, mely azt üzente a befektetőknek, hogy népszerűségi okok miatt a 2013-as választásokig korlátozott az esélye az igazán fontos költségvetési kiigazítások és szerkezeti reformok keresztülvitelének. Emiatt a befektetői bizalom gyorsan apadt. 2011 novemberében az olasz kormány hozzájárult ahhoz, hogy a Nemzetközi Valutaalap (IMF) ellenőrizze az államháztartási reform-intézkedések végrehajtását. Az adósságválság és a piaci bizalom drámai csökkenése végül Berlusconi miniszterelnök lemondásához és egy Mario Monti vezette szakértői kormány megalakulásához vezetett. Monti 2011 decemberében két megszorító csomagot mutatott be. Az első 12-15 milliárd eurós költségcsökkentést és 30 milliárdos pluszbevételt célzott meg, fontos része volt az adóemelés, a járulékfizetés szerinti nyugdíjrendszer bevezetése és a nyugdíjkorhatár emelése. A második, konjunktúraélénkítő gazdasági reformcsomag fő prioritásai a piaci verseny és a liberalizáció erősítése, a munka törvénykönyve és a szociális rendszer átalakítása, valamint a hátrányos helyzetű dél-olaszországi tartományok fejlesztése voltak. Az olasz képviselőház bizalmat szavazott a megszorító csomagoknak. A konkrét intézkedéseknél is fontosabb volt azonban, hogy Montival a piacok és a nemzetközi politikai szereplők számára is hiteles és megbízható személy került az olasz kormányfői posztra. Monti példamutatóan hajtotta végre a beharangozott reformintézkedéseket, igyekezett helyreállítani az Olaszországba vetett bizalmat, ugyanakkor hatékony európai támogatást kért a déli országoknak. A 2012-es év során Olaszország számos részsikert ért el a stabilitás megteremtése és a növekedés beindítása terén, azonban az eredmények egy része csak hosszabb távon lesz érzékelhető. Továbbra is probléma, hogy magas az adóelkerülés szintje, illetve az adminisztratív költségek és az államapparátus működtetésének költségei.

Körülbelül egy év kormányzás után azonban Monti 2012 decemberében bejelentette, hogy a parlament többségi támogatásának híján a tervezettnél korábban, a jövő évi költségvetés parlamenti elfogadása után lemond posztjáról. Monti nem érzi maga mögött a parlament támogatását, miután Berlusconi pártja megvonta bizalmát a szakértői kormánytól. A politikai bizonytalanság miatt eladási hullám söpört végig a milánói tőzsdén és a kötvényhozamok is megugrottak. A 10 év lejáratú olasz államkötvények másodpiaci hozama nőtt. Emellett a gazdasági növekedés továbbra is komoly problémát jelent: az olasz GDP 2012 harmadik negyedévben az előző év azonos időszakához képest 2,4 százalékkal csökkent, az ipari termelés pedig 6,5 százalékkal esett vissza az év első tíz hónapjában. Olaszország gazdasága idén nagyjából 2 százalékkal, jövőre pedig 1 százalékkal eshet vissza az előrejelzések szerint.

1.4.8.4. ábra: Olaszország és az EU-27 tagállamok államadóssága a GDP százalékában, 2001-2012

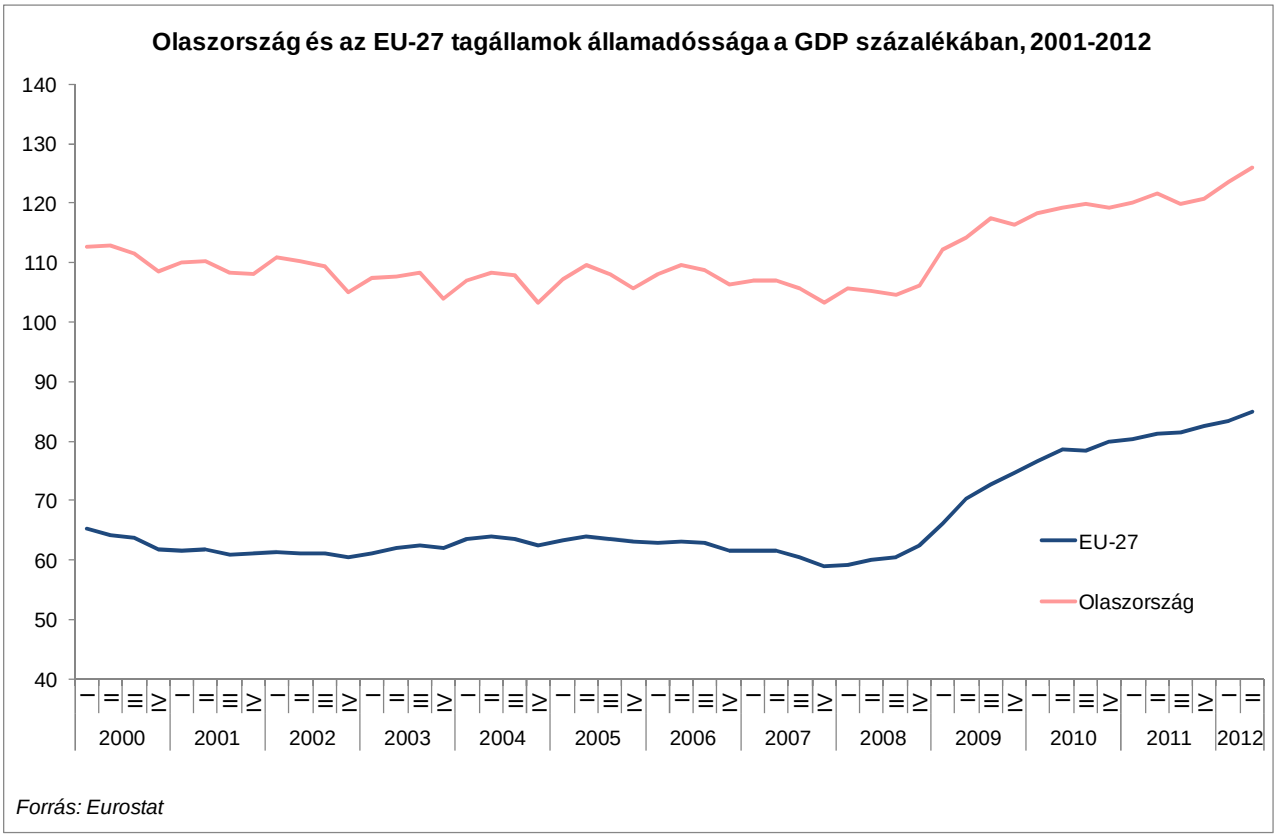

Forrás: Eurostat

Kitekintés: a görög gazdaság helyzete

2009 végén a korábban eltitkolt, igen magas görög államadósság és költségvetési hiány (lásd az 1.4.8.5. ábrát) válságot idézett elő Európa pénzügyi rendszereiben. Az ország fizetőképessége kétségessé vált, így több nemzetközi hitelminősítő intézet is lerontotta a görög adósbesorolást. A görög állam csődközelbe jutott, melynek elkerüléséhez az EU és az IMF nyújtott 110 milliárd eurós hitelkeretet az országnak. A görög válság nyomán a többi déli állam pénzügyi problémái is felszínre kerültek, ami már az eurózóna stabilitását is veszélyeztette, mivel a fizetésképtelenség kockázata – a 2008-as nemzetközi pénzügyi válsághoz hasonlóan – megrendítheti a bankokba és államokba vetett általános pénzügyi bizalmat is. A görög kormány radikális egyensúlyteremtő intézkedésekre kényszerült a nemzetközi segítségnyújtás feltételeként, melynek nyomán több európai állam is hasonló megszorító intézkedéseket jelentett be, melyek költségcsökkentő és bevételnövelő lépéseket tartalmaztak. Ez a legtöbb esetben befagyasztott nyugdíjakat, lefaragott béreket és adóemelést jelent.

2011 őszén az eurózóna döntéshozói gazdasági csúcstalálkozót tartottak, melynek fő témája Görögország pénzügyi helyzetének stabilizálása volt. Görögország csődközeli helyzete Olaszország, Spanyolország és Portugália, valamint az egész euróövezet gazdaságát is veszélyeztette. A gazdasági csúcs résztvevői megállapodtak abban, hogy a bankok elengedik Görögország adósságának felét, melynek köszönhetően az ország elkerülte a formális csődöt.

2012 tavaszán az eurózóna pénzügyminisztereinek tanácsa sikeresnek minősítette az ország adósságszintjének csökkentését célzó kötvénycsere-programot, így 35,5 milliárd eurót folyósítottak Görögország számára a 130 milliárd eurós mentőcsomag első részleteként. A kötvénycsere-program keretében a magánhitelezők követelésállományukat csökkentett névértéken és kedvezőbb feltételekkel hosszúlejáratú kötvényekre cserélték. Bár ezáltal Görögország elkerülte a tényleges csődöt, a Standard & Poor's, a Fitch Ratings és a Moody’s fizetésképtelenné nyilvánította Görögországot. 2012. március közepén az IMF 28 milliárd dolláros segélyhitelt hagyott jóvá Görögország számára, egy szélesebb nemzetközi segélycsomag részeként. Az Európai Bizottságból, a Nemzetközi Valutaalapból és az Európai Központi Bankból álló hitelezői trojka szakértői emellett úgy látják, 2015-től Athénnak újfent legalább 50 milliárd euróra lehet szüksége. Gazdaságelemzők szerint a szigorú megszorítások miatt gyenge makroeredmények következtében az évtized végére újra 140 százalékra nőhet a GDP-arányos görög államadósság.

A görög bruttó hazai termék (GDP) 7,1 százalékkal 208,5 milliárd euróra esett vissza 2011-ben, 2010-ben pedig 4,9 százalékkal csökkent. A válság kitörése (2008) és 2012 között a bruttó hazai össztermék 20 százalékkal csökkent Görögországban, és a helyzet jelenleg olyan súlyos, mint az 1929-es gazdasági válság idején. A görög gazdaság ötödik éve van recesszióban, aminek következtében a munkanélküliség meghaladja a 25 százalékot, és az üzleti csődök száma is rekordot döntött. A segélyprogramok fejében követelt megszorító intézkedések elmélyítették a recessziót és a befizetések csökkenése miatt a kormánynak egyre többet kell költenie a szociális biztonsági rendszerekre. A görög nemzeti bank szerint a drasztikus megszorító intézkedések és a beruházások visszaesése miatt 2013-ban 4-4,5 százalékkal csökkenhet a gazdaság teljesítménye.

2012 folyamán az Európai Bizottság, a Nemzetközi Valutaalap és az Európai Központi Bank küldöttségéből álló trojka görögországi tárgyalásokat folytatott a görög kormánnyal, és év végére a hitelnyújtási feltételek főbb pontjaiban létrejött köztük a megállapodás. A görög parlament novemberben megszavazta a

költségvetési megszorító csomagot, amelynek keretében csökkentik a nyugdíjakat és az állami alkalmazottak bérét, lefaragják az egészségügyi kiadásokat és több munkavállalói jogot és kedvezményt is megvonnak. A program 2014 végéig 13,5 milliárd euróval csökkenti a költségvetés terheit, 2016 végéig azonban további 3,4 milliárd eurót kell megtakarítaniuk. A csomag elfogadása a legfontosabb előfeltétele volt a nemzetközi hitelezőkkel való megállapodásnak, és a második, 130 milliárd eurós mentőcsomag 31,5 milliárd eurós részlete folyósításának, mely nélkül a görög állam már 2012 végén fizetésképtelenné vált volna.

1.4.8.5. ábra: Görögország és az EU-27 tagállamok átlagos költségvetési hiánya/többlete a GDP százalékában, 2000-2011

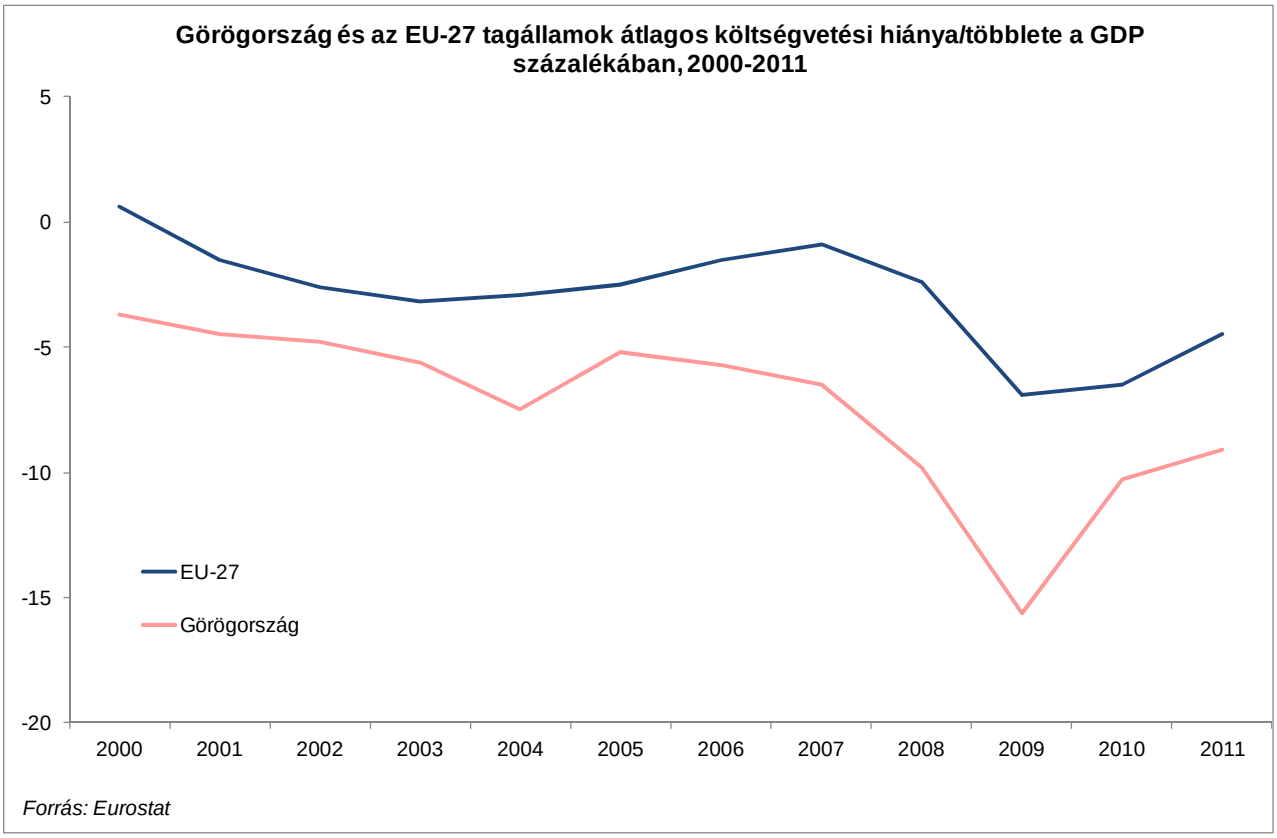

Forrás: Eurostat

2. Makrogazdasági trendek Magyarországon

Az alfejezet a magyar gazdaság elmúlt évekbeli tendenciáinak összefoglaló leírását tartalmazza, különös tekintettel a 2008-2009-es gazdasági válság hatására, az azt követő fellendülésre, valamint az azóta eltelt időszak legfőbb tendenciáira. Az alábbiakban a gazdasági helyzetet egyrészt a legfontosabb makrogazdasági mutatókon keresztül vázoljuk fel, melynek során kitérünk a bruttó hazai termék, az ipari termelés, a vállalati hitelezés, a beruházások, a foglalkoztatottság, a külkereskedelmi termékforgalom és a háztartási fogyasztás alakulására.

2.1. Bruttó hazai termék (GDP)

A makrogazdasági mutatók alapján sikeresnek tekinthető 2005. évet követően 2006 első felében a magyar gazdaságot még stabil, 4 százalék feletti gazdasági növekedési ütem jellemezte. A jelentősen felduzzadt államháztartási hiány és a laza fiskális politika viszont az ország pénzügyi stabilitását veszélyeztetve már 2005 végén beárnyékolta a kedvező makrogazdasági folyamatok megítélését. A költségvetési egyensúly helyreállítására irányuló első kormányzati intézkedések hatása már 2006 harmadik negyedévében megmutatkozott a növekedési ütem mérséklődésében, a beruházások visszaesésében és az infláció megugrásában. A 2007-es év folyamán a reformintézkedések hatására tovább folytatódott a makrogazdasági mutatók romlása, a GDP volumene összesen 0,1 százalékkal növekedett, amely növekedési ütem utoljára 1996-ban (amely időszakban a stabilizációs, ún. „Bokros-csomag” hatása is érvényesült) volt ennyire alacsony. A 2007 végi mélypont után 2008 első negyedévében gyorsabb növekedésnek indult a gazdaság, ami azonban csak az év közepéig tartott: a világgazdasági válság Magyarországot is elérte, és ez megtörte a kedvező irányú folyamatot. 2008 harmadik negyedévében már csak minimális mértékben (0,7 százalékkal) nőtt a GDP, a negyedik negyedévben pedig 2 százalékkal csökkent a bruttó hazai termék volumene. 2008 egészében mindössze 0,9 százalékos növekedést ért el a magyar gazdaság. 2009 közepén – a második és a harmadik negyedévben egyaránt 7,5 százalék körüli visszaeséssel – a recesszió elérte mélypontját. A negyedik negyedévben 5,1 százalékos csökkenést mutattak az adatok, így az év egészében 6,8 százalékos visszaesés következett be. 2010 elején elindult a válság utáni fellendülés: az első negyedévben a gazdasági teljesítmény romlása lassult, a bruttó hazai termék volumene már csak 0,8 százalékkal maradt el a 2009 eleji értéktől, a

második negyedévben pedig már enyhe, 0,9 százalékos emelkedést mutattak az adatok. A harmadik és negyedik negyedévben a növekedési ütem elérte a válság előtti szintet: mindkét negyedévben 2,5 százalékkal nőtt a GDP az előző év azonos időszakához képest. 2010 egészében 1,3 százalékos növekedést produkált a magyar gazdaság. A gazdasági nehézségek azonban korántsem értek véget: a nyugat-európai gazdaságok növekedésének lassulása, a nemzetközi pénzügyi helyzet instabil volta és az euróválság hullámainak negatív hatása visszavetette a magyar gazdaságot is. 2011 első negyedévére 2,4 százalékos növekedést mutatnak az adatok, a második negyedévre ez 1,6 százalékosra csökkent, a harmadik negyedévben pedig 1,3 százalékosra. A negyedik negyedévben már csak 1,2 százalékkal nőtt a GDP 2010 azonos negyedévéhez képest, az év egészében pedig 1,6 százalékkal nőtt a bruttó hazai termék volumene. 2012-ben a gazdaság visszasüllyedt a recesszióba. Amint az a 2.1.1. ábrából is látható, az első negyedévben 1,3 százalékkal, a második negyedévben 1,4 százalékkal és a harmadik negyedévben 1,7 százalékkal és a negyedik negyedévben minden várakozást alulmúló 2,8%-kal lassult a magyar gazdaság 2011 megfelelő időszakához képest[13]. Így egész évben 1,7 százalékos visszaesés következett be. Bár a Nagy Válság okozta megrázkódtatás közvetlen hatása elmúlt, de az újabb negatív folyamatok minden előzetes várakozást felülmúlóan rontották a magyar gazdaság teljesítményét.

[13] Lásd: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qpt001i.html

2.1.1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) volumenindexei, szezonálisan és naptári hatással kiigazított, kiegyensúlyozott adatok (előző év azonos időszaka: 100%) 1996 – 2012. IV. negyedév, %

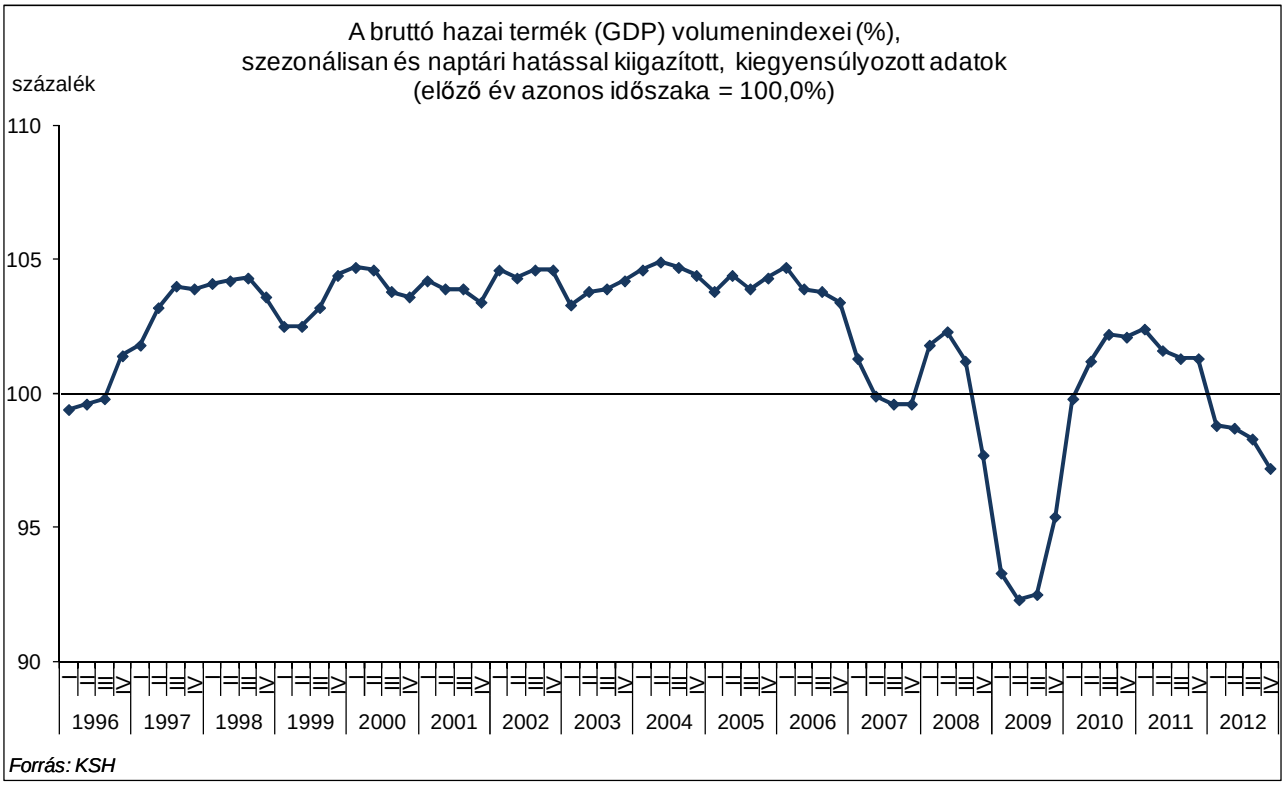

A gazdasági válság hatását a legszemléletesebben úgy ábrázolhatjuk, ha a GDP negyedéves változását a válság kezdetének időpontjához képest figyeljük meg. A 2.1.2. ábra a válság magyar, illetve német gazdaságra gyakorolt hatását hasonlítja össze egymással a fenti módon. Az ábrán jól megfigyelhető, hogy a válságból való kilábalás lassúsága sokkal jobban jellemzi a magyar gazdaságot, mint a magyar gazdaság első számú exportpiacát jelentő német gazdaságot. Egyrészt a magyar válság mélyebb volt, mint a német, másrészt a kilábalás is később kezdődött meg nálunk, mint Németországban. Miközben a visszaesés szinte teljes egészében ugyanolyan gyorsan és mértékben érintette a két gazdaságot, addig a fordulópont után, 2009 első negyedévében a német gazdaság jóval gyorsabban és erőteljesebben kapott erőre, mint a magyar. 2010 második félévétől kezdve egyre inkább elszakad egymástól a két gazdaságban a válság előtti szintre való visszakapaszkodás üteme. A német gazdaság 2011 elején már visszatért a válság előtti szintre és azóta szinte töretlenül növekszik tovább, a magyar gazdaság azonban elhúzódó recesszióba került. Bár a magyar ipari növekedés motorja továbbra is az ipari export és ezen belül a Németországba irányuló export, a magyar

cégek nem tudták teljes egészében kiaknázni a német fellendülést, a kereslet, és ezen belül az importkereslet növekedését.

2.1.2. ábra: Hol tartunk a válságban? A GDP változása a válság kezdetéhez képest a válság kezdete óta eltelt negyedévekben (2008 q1 - 2012 q4)

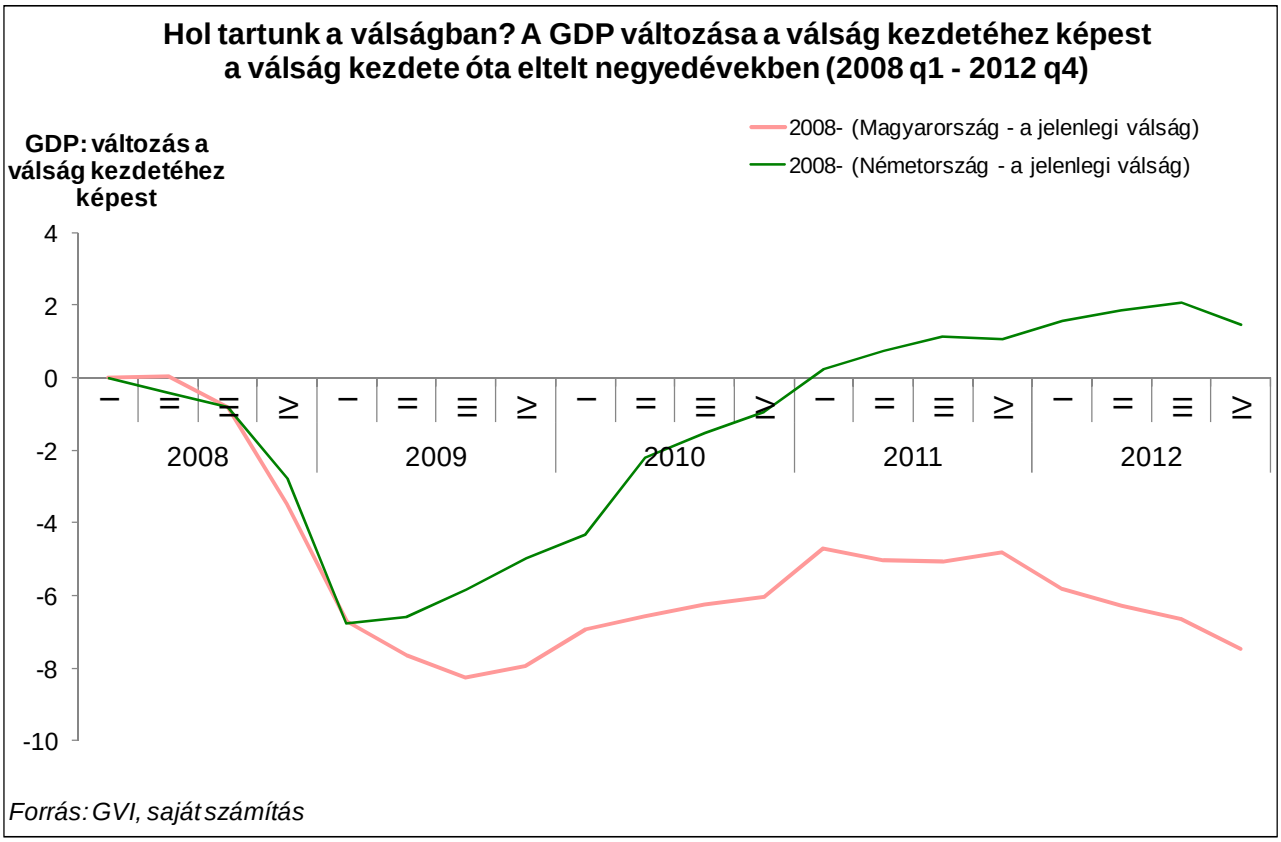

2.2. Beruházások

A nemzetgazdasági beruházások volumenének 2007. évi stagnálását 2008-ban igen enyhe, 0,4 százalékos emelkedés követte. A 2009. évet az erőteljes visszaesés jellemezte: az utolsó negyedévben már 11 százalékkal csökkent a mutató értéke, az év egészében pedig 8,1 százalékos romlás következett be. 2010-ben és 2011-ben enyhült a visszaesés üteme, 2010-ben az év egészében 5,4 százalékos csökkentést mutattak az adatok, 2011-ben pedig 4,5 százalékosat. 2012-ben az első negyedévben erőteljes, 8,6 százalékos visszaesés következett be az előző év megfelelő időszakához képest, a második negyedévben pedig 5,9 százalékos csökkenést tapasztaltunk.

A feldolgozóipari beruházások volumene a 2007 első negyedéves kiemelkedő növekedés után folyamatos csökkenést mutatott, és 2008 első negyedévében érte el első mélypontját: ekkor 10 százalékpontos visszaesést produkált 2007 azonos időszakához képest – bár ezt részben a magas bázis okozta. 2008 folyamán enyhe csökkenés jellemezte a mutatót, majd 2009-ben már igen jelentős – a második negyedévben 17,8 százalékos, a harmadik és negyedik negyedévekben 16,8 százalékos – visszaesést tapasztaltunk. 2010 elején még mindig 16 százalékos volt a csökkenés, de a második negyedévtől kezdve növekedést mutatnak az adatok: ez a második negyedévben közel 5 százalékos volt, a harmadikban 15 százalékos, a negyedikben pedig 24 százalékos. 2011-ben a pozitív tendencia folytatódott, a növekedés 38 százalékos volt az első negyedévben, majd 18-27 százalék közötti a további negyedévekben. 2012 második negyedévétől azonban megtört a pozitív tendencia és 0,7 százalékos csökkenés következett be, melyet 5 százalékos visszaesés követett a harmadik negyedévben (lásd a 2.2.1. ábrát).

2.2.1. ábra: A beruházások és a feldolgozóipari beruházások volumenindexe (az előző év azonos időszaka:100%), 2003 – 2012. II. negyedév

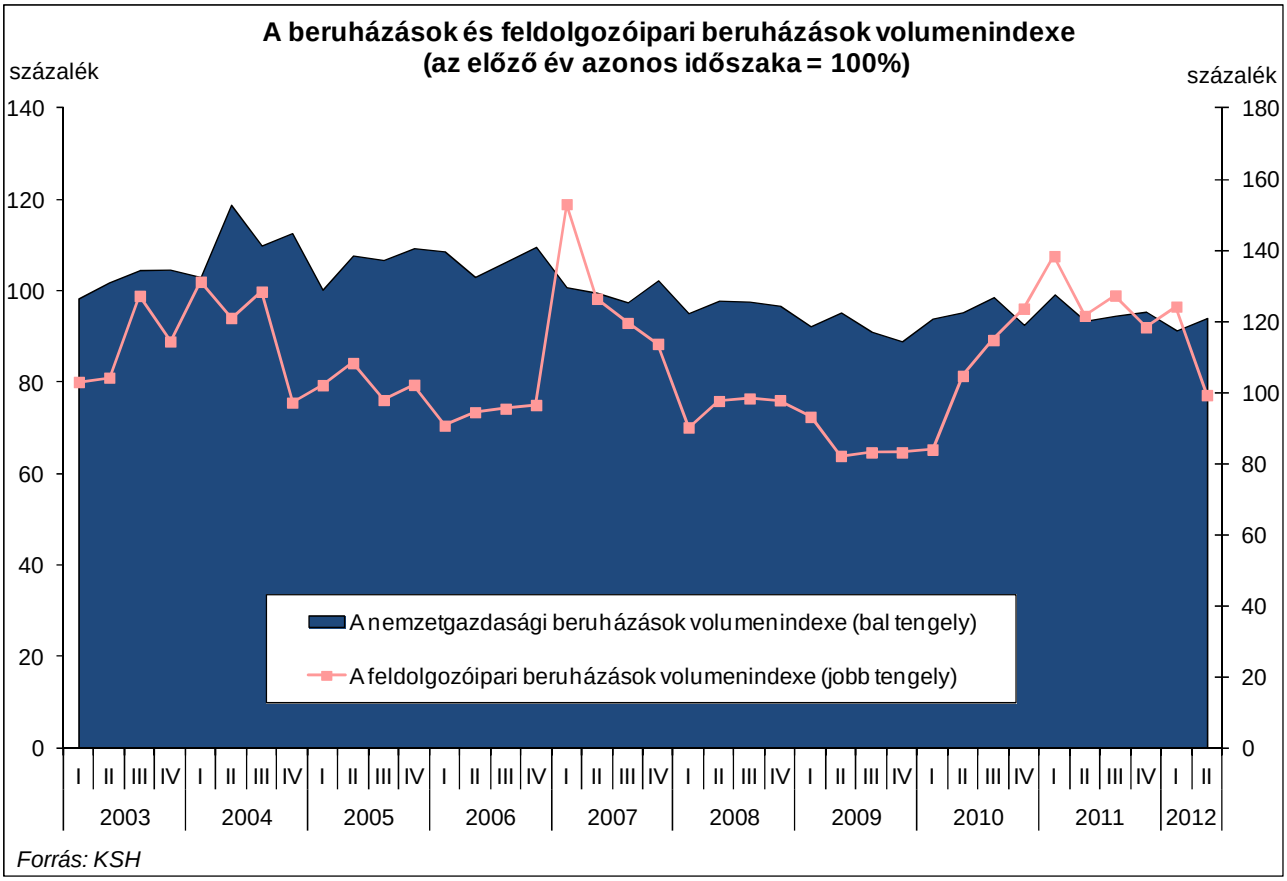

Forrás: KSH

A vállalatok beruházási és a hitezési tevékenysége azért tarthat számot kitüntetett figyelemre, mert jelentősen befolyásolja a gazdaság jövőben várható teljesítményét. A termelés eszközeibe történő beruházás növeli a termelési potenciált, így a beruházás a

kibocsátás legfontosabb előrejelző indikátorának számít, mivel változása jóval hamarabb megfigyelhető, mint a GDP változása.

A beruházások mérésére a makrostatisztika több különböző mutatót ismer, a legáltalánosabban használt mutató a nettó működőtőke-képződés (*net fixed capital formation*, NFCF), mely a fizikai eszközökben megtestesülő tőke állományában bekövetkezett változásokat összesíti. Legfontosabb elemei a bruttó működőtőke képződés (*gross fixed capital formation*, GFCF), valamint a működőtőke-állomány átértékelődése és elhasználódása. A 2.2.2. ábrán látható, hogy 2008 óta folyamatosan szinte folyamatosan visszaesést mutat a nettó működőtőke-képződés és jelenleg még az elhasználódó fizikai tőkeeszközök pótlására sem elegendő a bruttó beruházás.

2.2.2. ábra: A nettó működőtőke-képződés alakulása (Mrd HUF, 2005-ös árakon), 1995-2013

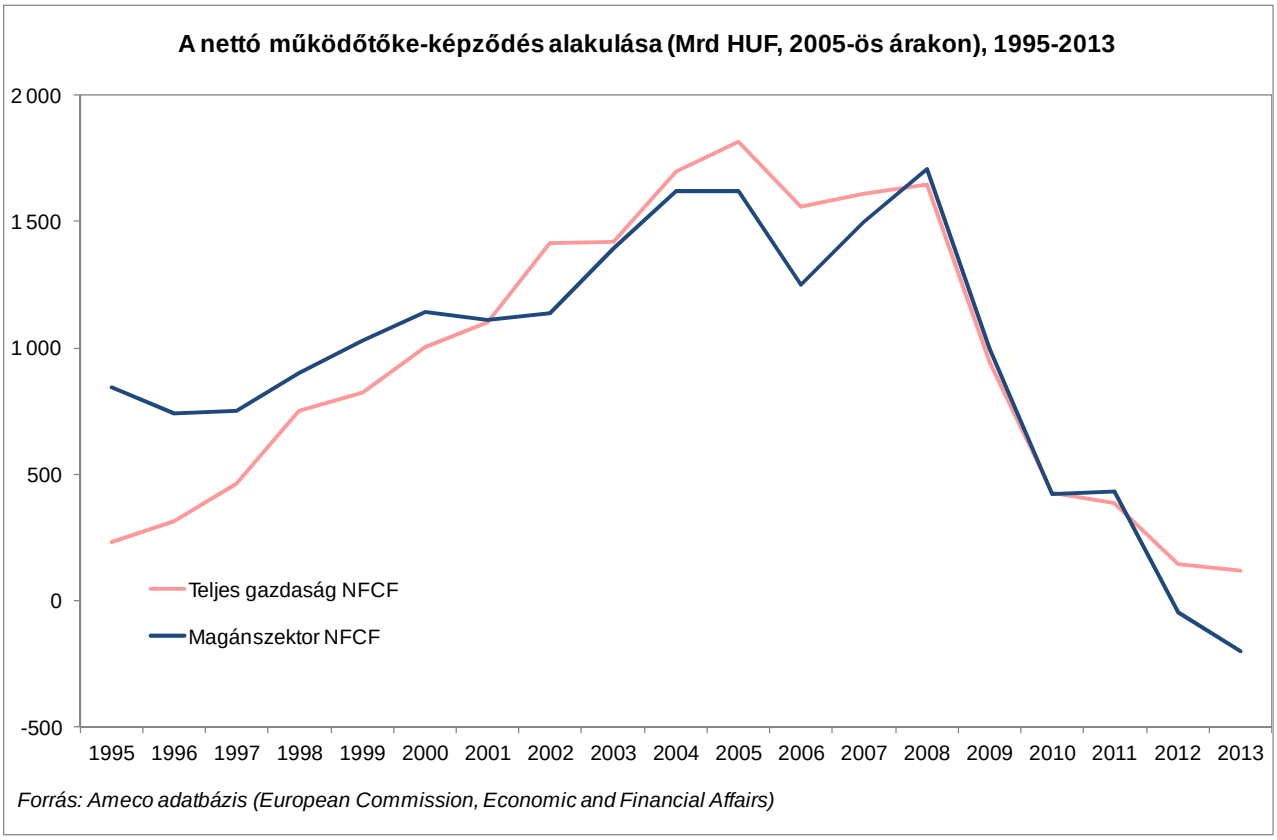

Ezzel rokon mutató a beruházások volumenindexe, mely azt mutatja meg, hogy egy adott negyedévben mekkora a bruttó beruházások volumene az előző év azonos negyedévéhez viszonyítva. A 2.2.3. ábrán látható, hogy a beruházások értéke az elmúlt 16 negyedévben folyamatosan csökkent az előző év azonos időszakához képest. Bár 2012 első negyedév után a csökkenő tendencia egyre mérséklődött – továbbra sincs vége.

2.2.3. ábra: A beruházások volumenindexe (az előző év azonos időszaka = 100), 2008 q1 – 2012 q3

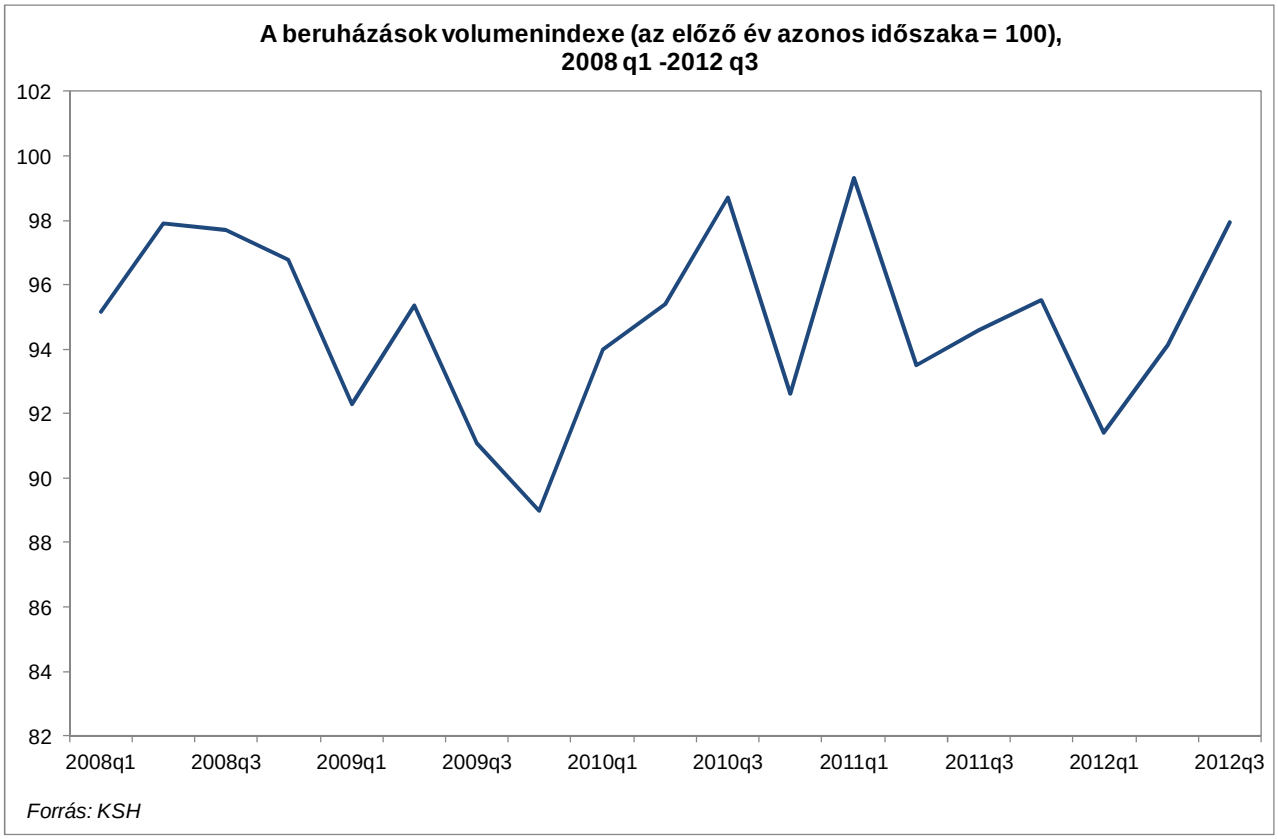

2.3. Vállalati hitelezés

A beruházások finanszírozása és a vállalatok pénzügyi likviditásának megőrzése szempontjából is kiemelt szerepet kap a banki hitel. A 2008-as gazdasági válság megrengette a pénzügyi világ alapját jelentő bizalmat és az ezáltal kialakult hitelszűke máig igen nagy mértékben megnehezíti a vállalatok működését. A 2.3.1. ábrán látható, hogy 2000-től 2008-ig a vállalatok hitelállománya folyamatosan nőtt, ekkor meredek esést szenvedett el, majd 2009-től további enyhe, folyamatos csökkenésnek lehetünk szemtanúi. A KPMG vállalathitelezési hangulatindexe[14] ráadásul a hitelpiac további szűkülését jelzi előre. Felmérésük szerint a borús hazai gazdasági kilátások, valamint a bankokat újabb terhekkel sújtó szabályozói környezet rontja a hitelezési aktivitást. Ez azért jelent komoly problémát, mert a hitelszűke a beruházások elhalasztásán keresztül a gazdaság hosszabb távú teljesítményét is súlyosan visszavetheti.

[14] Forrás: http://www.kpmg.com/HU/hu/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/KPMG-Vallalathitelezesi-Hangulatindex-2012.pdf

2.3.1. ábra: A nem pénzügyi vállalatok nettó belföldi banki hitelfelvételének negyedéves alakulása, Mrd Ft, 2002-2012

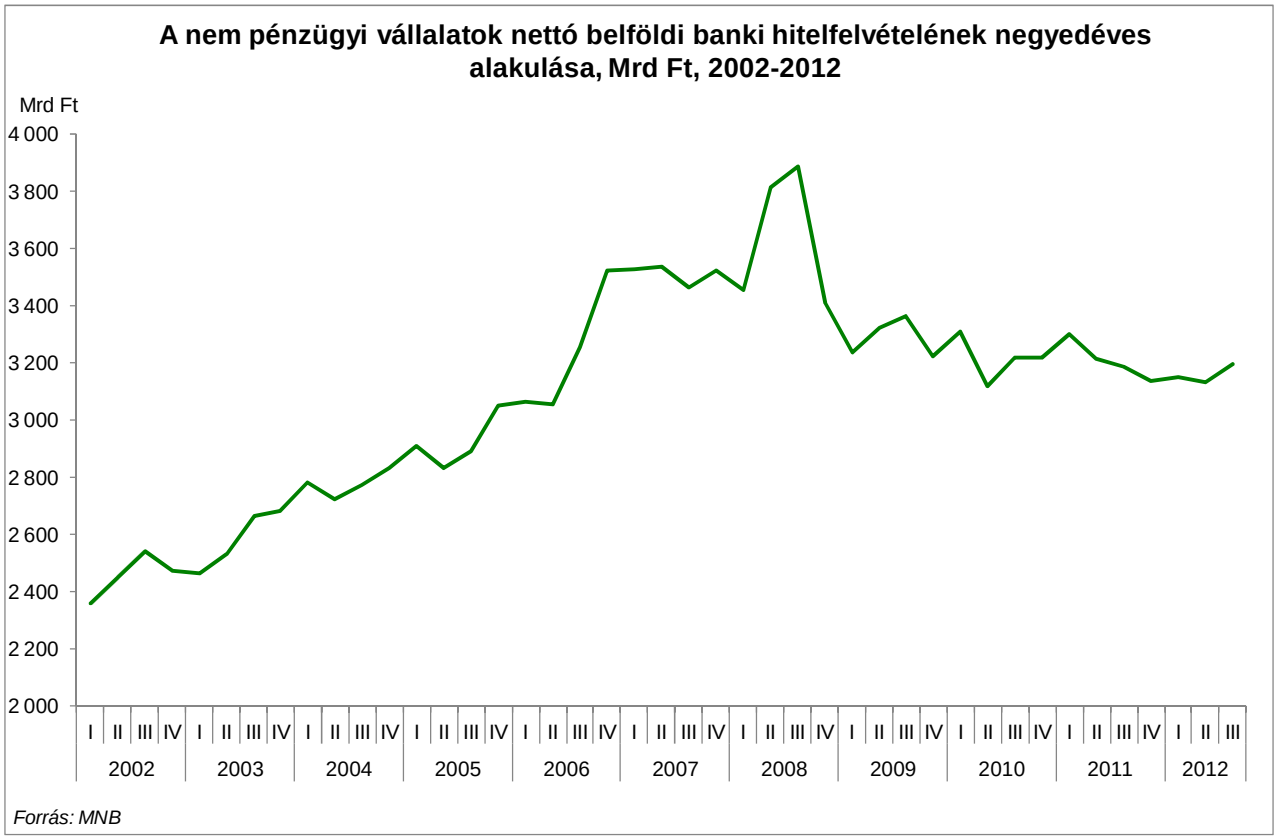

2.4. Ipari termelés

2007-ben a gazdasági növekedés legnagyobb hajtóerejét kínálati oldalról az ipari termelés fejtette ki, amelynek növekedési üteme akkor éves szinten 8,2 százalékos volt. 2008 közepétől azonban – 1992 óta először – csökkenni kezdett az ipari termelés volumene, és éves szinten 1 százalékos lassulást mutattak az adatok. 2009 folyamán december kivételével minden hónapban csökkenést mutatott az ipari kibocsátás a 2008 azonos havi értékekhez képest, és éves szinten igen jelentős, 17,8 százalékos visszaesést tapasztaltunk. 2010-ben minden hónapban emelkedett a termelés volumene az előző évi alacsony bázishoz képest, a növekedés éves szinten 10,6 százalékos ütemet ért el. 2011-ben a növekedés 5,6 százalékosra lassult. 2012 első két hónapjában az ipar igen enyhe, 1-2 százalékos növekedést mutatott, a tavaszi hónapokban azonban 2-3 százalékos visszaesés következett be, nyáron pedig stagnálást tapasztaltunk (lásd a 2.4.1. ábrát).

Az ipari termelés a 2012 januárjától szeptemberig tartó időszakban 0,8 százalékkal alacsonyabb volt, mint az előző év azonos időszakában. Bár az ipari termelés motorja

hagyományosan az exportorientált vállalatok teljesítménye, az ipari export az idei év első kilenc hónapjában mindössze 0,2 százalékkal nőtt 2011 azonos időszakához viszonyítva. Az ipar belföldi értékesítése január-szeptemberben 2,5, szeptemberben pedig 6 százalékkal volt alacsonyabb 2011 azonos időszakánál. Riasztó jel, hogy a legfrissebb adatok szerint 2013 januárban tovább csökkent az ipari termelés volumene[15].

2.4.1. ábra: Az ipari termelés és értékesítés volumenindexei (az előző év azonos időszaka=100%), 2003-2012

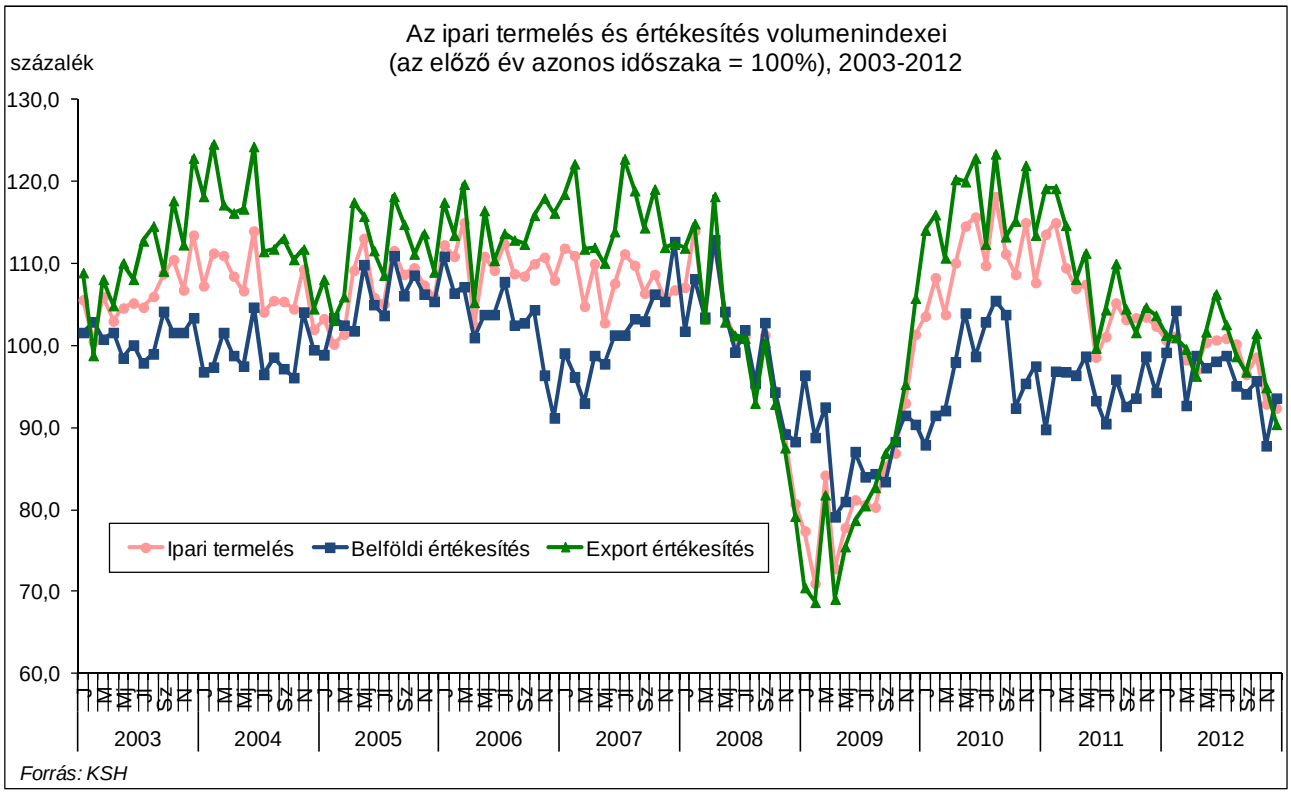

2.5. Külkereskedelem

A külkereskedelmi egyenleg évek óta javuló tendenciája a gazdasági válság következtében megtört (lásd a 2.5.1. ábrát). A külkereskedelmi termékforgalom növekedése a romló európai konjunktúra hatására 2008 első tíz hónapjában kissé mérsékeltebb volt az előző évinél, az év utolsó hónapjaiban pedig már 10-15 százalékos csökkenés következett be az egy évvel korábbi adatokhoz képest. Ennek ellenére 2008 egészében a külkereskedelmi termékforgalom volumene mind az exportban, mind pedig az importban 3 százalékkal meghaladta az előző évi szintet.[16] 2009-ben igen jelentős mértékben visszaesett a külkereskedelmi termékforgalom, az év első öt hónapjában közel

[15] http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/ipe/ipe21301.pdf
[16] Forrás: KSH Gyorstájékoztató. Külkereskedelmi termékforgalom, 2008. január-december. 2009. március 5. (http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/kul/kul20812.pdf)

30 százalékkal volt alacsonyabb, mint 2008 megfelelő időszakában. A csökkenő tendencia egész évben fennmaradt, de üteme lassan enyhült, az év végére stagnáló szintet érve el. Az egész évet tekintve a volumencsökkenés a kivitel területén 12, a behozatal esetében pedig 17 százalék volt.[17] 2010 elején a külkereskedelemre vonatkozó adatok visszatértek a válság előtti szintre és a stabil növekedés egész évben fennmaradt. 2010 egészében a kivitel volumene 17, a behozatalé pedig 15 százalékkal nőtt 2009-hez képest. A külkereskedelmi mérleg 1517 milliárd forint aktívumot mutatott.[18] 2011-ben a kivitel volumene 10, a behozatalé 7 százalékkal haladta meg az előző évi szintet.[19] 2012 első 12 hónapjában a kivitel volumene az előző évi szinten állt, a behozatalé pedig 0,9 százalékkal haladta meg az előző év szintjét[20]. A külkereskedelmi mérleg aktívuma 1971,4 milliárd forintot tett ki, 7 milliárd forinttal kevesebbet, mint 2011-ben[21].

[17] Forrás: KSH Gyorstájékoztató. Külkereskedelmi termékforgalom, 2009. január-december. 2010. március 4. (http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/kul/kul20912.pdf)
[18] Forrás: KSH Gyorstájékoztató. Külkereskedelmi termékforgalom, 2010. január-december. 2011. március 4. (http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/kul/kul21012.pdf)
[19] Forrás: KSH Gyorstájékoztató. Külkereskedelmi termékforgalom, 2011. január-december. 2011. március 2. (http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/kul/kul21112.pdf)
[20] http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qkt005.html
[21] http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qkt001.html

2.5.1. ábra: A külkereskedelmi termékforgalom volumenindexei (az előző év azonos időszaka=100%), 2007–2012

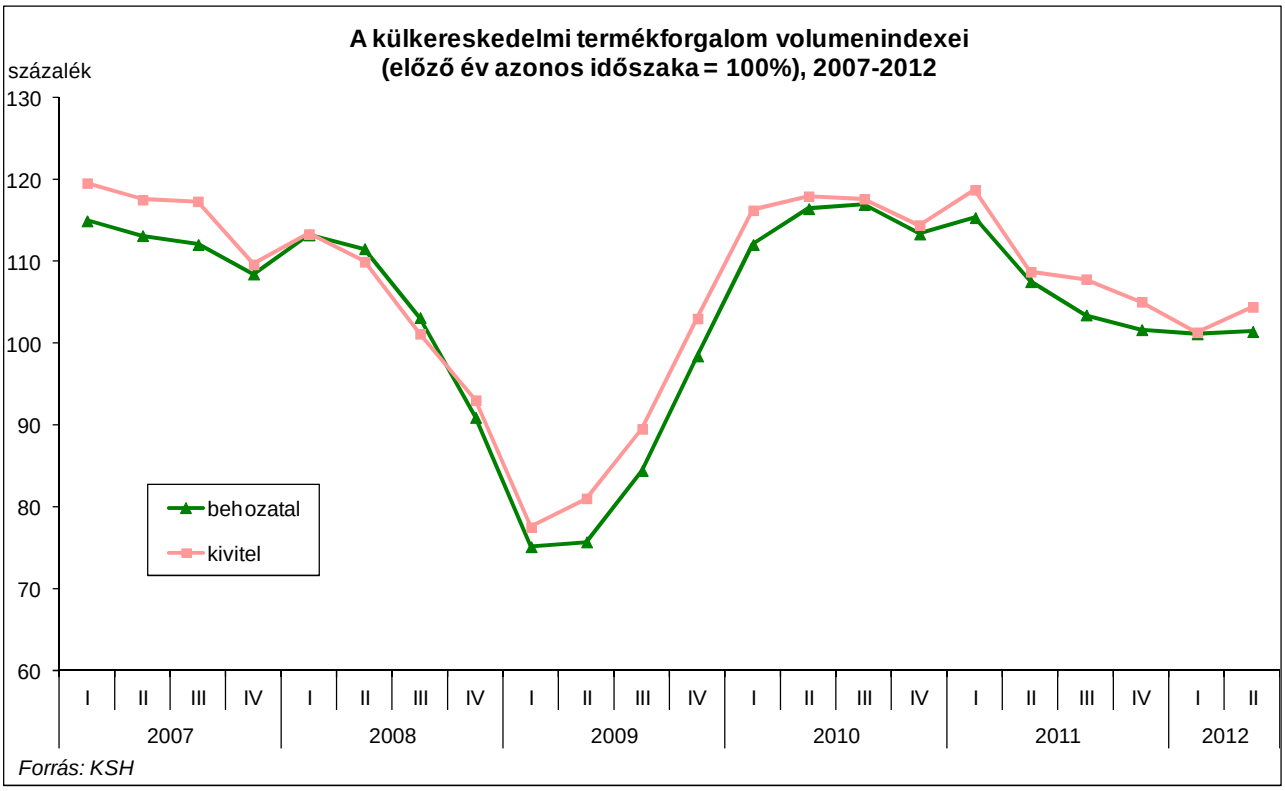

2.6. Foglalkoztatottság, bruttó bérek

Az utóbbi negyedévek makrogazdasági folyamatait tekintve megfigyelhetjük, hogy a bruttó hazai termék (GDP) növekedésének 2007-ben végbement erőteljes zuhanását 2008 elején követte a munkahelyek számának nagymértékű visszaesése (lásd a 2.6.1. ábrát). A 2008 első felében tapasztalt javulást szintén gyors foglalkoztatottság-növekedés kísérte. 2008 harmadik negyedévében a gazdasági válság hatására újfent visszaesett a növekedés, a foglalkoztatottak száma pedig egy ideig még tovább nőtt, a negyedik negyedévben azonban jelentősen csökkent. A gazdasági válság tovagyűrűző hatása igen erőteljes negatív hatást gyakorolt a munkaerőpiacra: 2009 elején a drámai mértékben romló GDP-t a foglalkoztatottság zuhanása követte. A GDP csökkenése a 2009 közepén elért mélypont után lassulni kezdett, 2010 második negyedévében pedig már stagnálást mutatott. 2010 egészében javult a bruttó hazai termék mutatója, az év végére elérve a válság előtti szintet. A foglalkoztatottak száma 2010 első felében növekedett, majd ez a kedvező tendencia megtört és enyhe csökkenésnek adta át a helyét. 2011-ben a GDP növekedése lassulni kezdett, a foglalkoztatottak száma pedig kis mértékben nőtt. 2012

során a GDP folyamatosan csökkent, a foglalkoztatottak száma pedig megnőtt és visszatért a válság előtti szintre[22].

2.6.1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) volumenindexe (előző év azonos időszaka:100%) és a foglalkoztatottak száma a 15-64 éves népességben (ezer fő), 2003 – 2012. III. negyedév

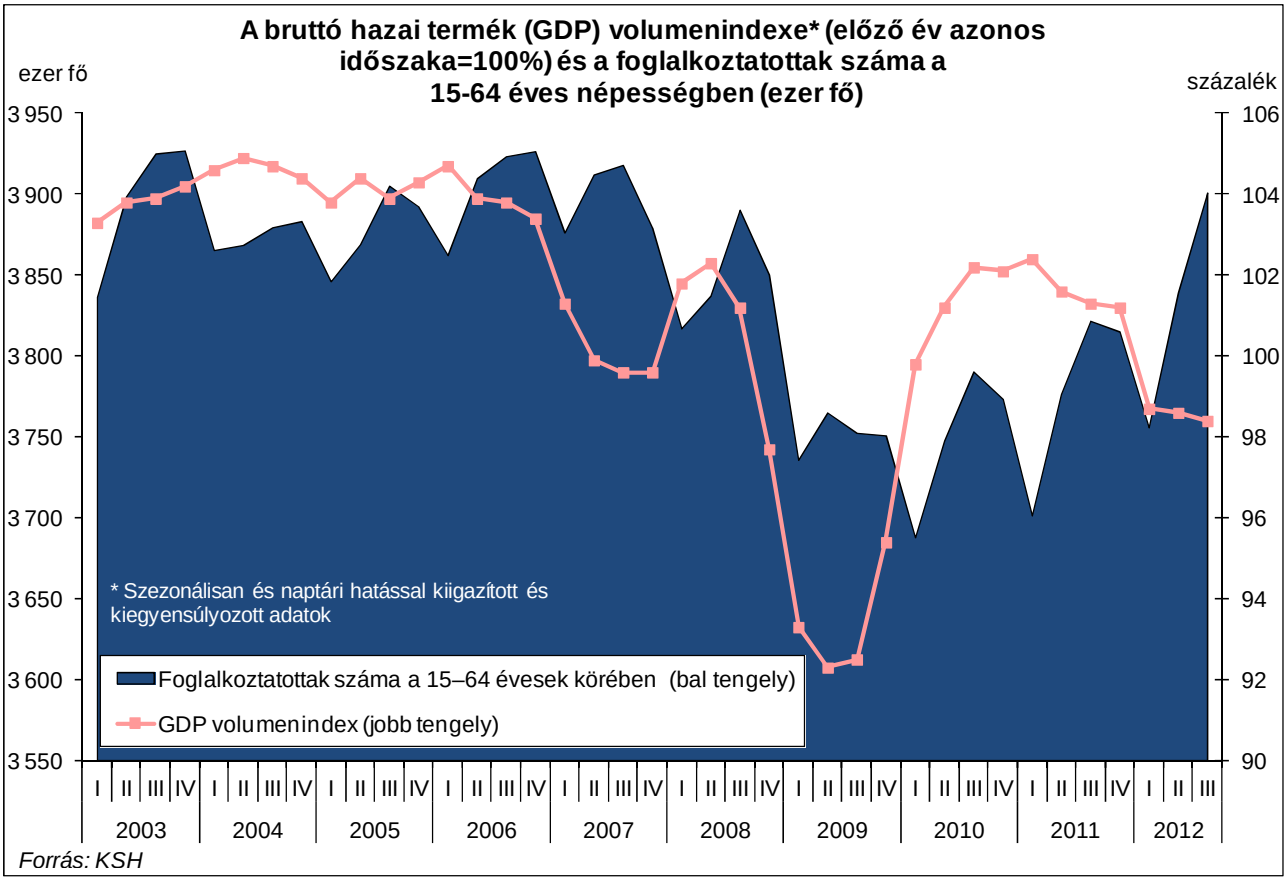

A 2.6.2. ábrából azt láthatjuk, hogy a versenyszférában alkalmazásban állók létszáma a 2008-as igen enyhe növekedés után 2009 folyamán a gazdasági válság hatására jelentős, 5-8 százalék körüli visszaesést mutatott minden negyedévben. 2010-ben a csökkenés üteme lassulni kezdett, majd az év második felében már 3 százalék körüli növekedést tapasztaltunk a versenyszféra alkalmazottainak számában. 2011-ben a növekedési ütem folyamatosan gyengült, az év végén stagnálást mutattak az adatok. 2012-ben a negatív tendencia tovább folytatódott: az egész évet tekintve pedig 0,6 százalékkal (34 ezer fővel) csökkent a versenyszférában az alkalmazásban állók száma[23].

[22] Ebben a következő tényezők játszhattak szerepet: a) be nem jelentett munkavállalás növekvő tendenciája, b) részmunka megnövekedett szerepe c) külföldön való munkavállalás súlyának növekedése. A pontos hatások felmérése külön elemzést igényel.
[23] http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli028.html

A közszféra alkalmazotti létszáma 2008-ban gyengülő ütemű csökkenést mutatott. 2009 elején ez az adat stagnált, de az év nagy részében dinamikusan (3-6 százalékkal) bővült. 2010 első félévében még 5 százalék körüli növekedést tapasztaltunk, de az év utolsó két negyedévében már csak 2 százalékos növekedés volt látható. 2011-ben jelentősen csökkent a közszféra alkalmazottainak létszáma: minden negyedévben közel 5 százalékos visszaesést mutatnak az adatok. 2012-ben gyorsuló ütemű növekedést tapasztalunk: az első negyedévben 0,6, a másodikban 2, a harmadikban pedig 3 százalékkal nőtt a közszféra alkalmazotti létszáma. Egész évben 16,7 ezer fővel nőtt itt az alkalmazottak száma.

2.6.2. ábra: Az alkalmazásban állók létszámának változása, 2008–2012, százalék (az előző év azonos időszaka: 100,0)

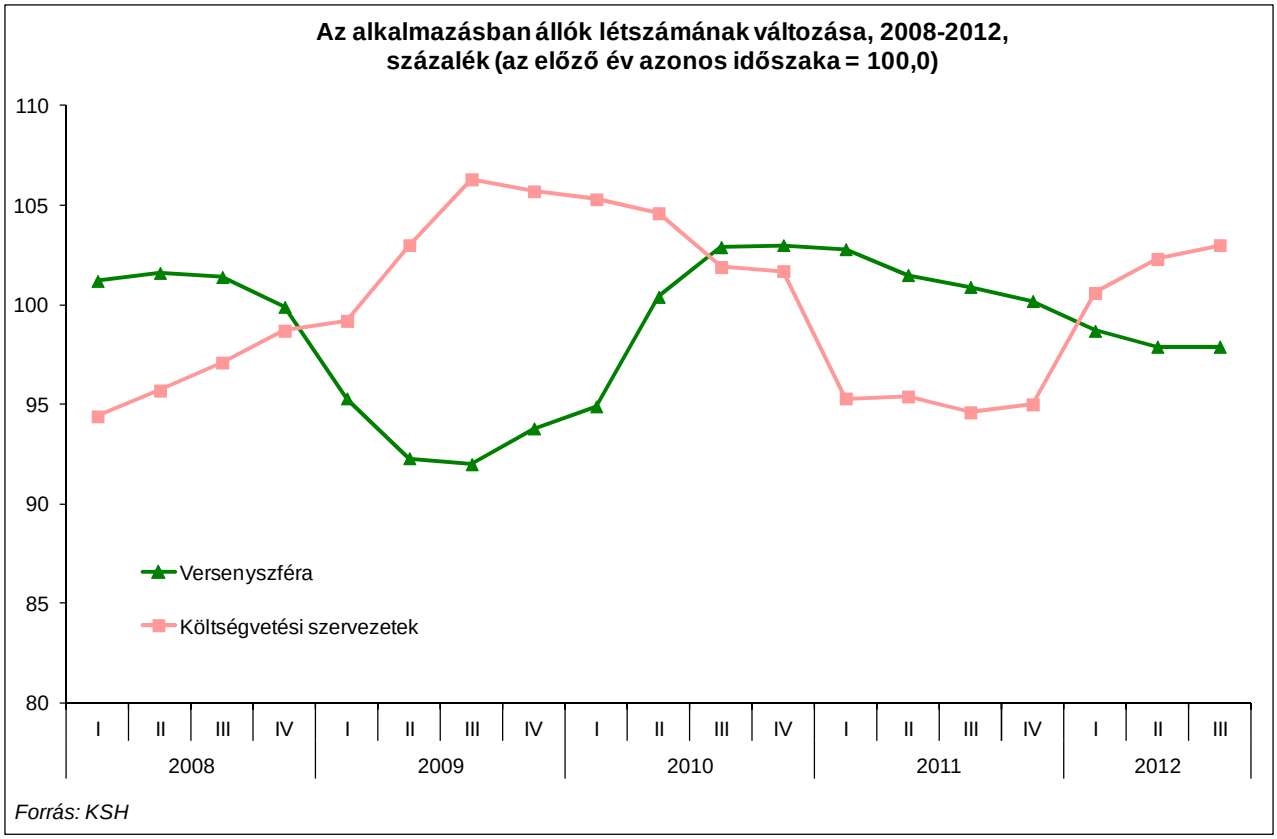

A versenyszféra gazdasági ágak szerinti bontásából azt láthatjuk, hogy 2009-ben a mezőgazdaságban alkalmazásban állók létszáma némi bővülést mutatott, a vendéglátás területén viszont jelentős volt a visszaesés. 2010-ben az egyéb szolgáltatások területén volt a legdinamikusabb a foglalkoztatottak számának növekedése, és a vendéglátásban alkalmazottak létszáma is bővült. Ugyanekkor a pénzügyi szolgáltató cégek körében visszaesett a foglalkoztatás. 2011-ben ez utóbbi területen már növekedés figyelhető meg, emellett az iparban és a mezőgazdaságban is, ellenben az építőiparban, az

ingatlanügyletek területén és az egyéb szolgáltató cégeknél jelentős csökkenést figyeltünk meg. 2012 első három negyedévében a mezőgazdaság és a szállítás, raktározás gazdasági ágakban történt kismértékű bővülés, az ingatlanügyletekkel foglalkozó cégek körében azonban visszaesés figyelhető meg (lásd a 2.6.3. ábrát).

2.6.3. ábra: A versenyszférában alkalmazásban állók létszámának változása gazdasági ágak szerint, 2008-2012, százalék (az előző év azonos időszaka = 100,0)

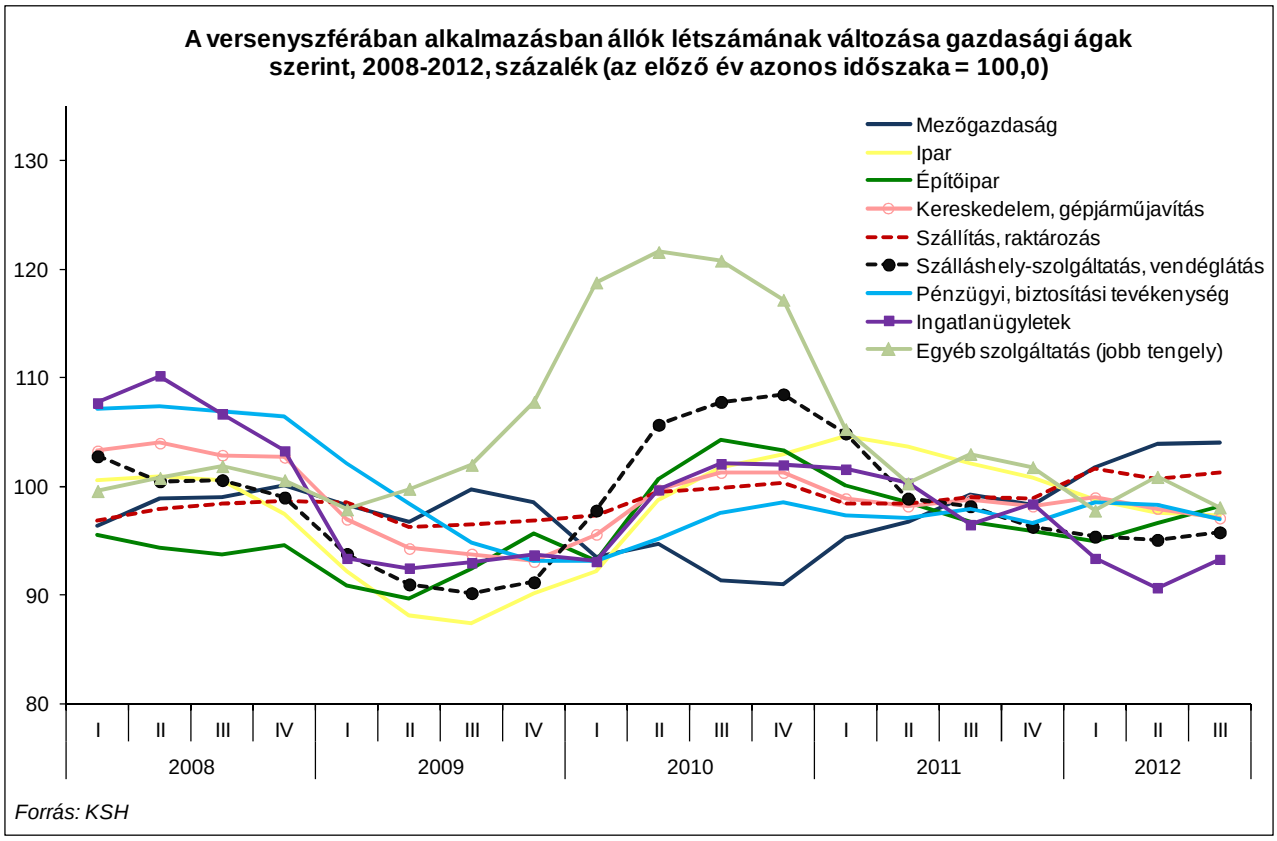

A következőkben röviden összefoglaljuk a magyarországi bruttó átlagkeresetek alakulásának jellemzőit a 2003-tól 2012 nyaráig terjedő időszakra vonatkozóan. Az átlagbérek alakulása a gazdasági helyzet egyik fontos indikátora, és ezen kívül jelentős hatást gyakorol mind az inflációra, mind pedig a munkaerő-piaci folyamatokra.

2009-ben a havi bruttó átlagkeresetek a nemzetgazdaságban 0,5 százalékkal emelkedtek 2008-hoz képest a legalább 5 fős vállalkozásoknál és a költségvetési intézményeknél. Ezen belül a versenyszférában 4,3 százalékkal növekedtek az átlagkeresetek, a költségvetés területén pedig 7,9 százalékkal maradtak el a megelőző évitől.[24] 2010-ben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók átlagos bruttó keresete 202 600 forint volt, ezen

[24] Forrás: KSH Gyorstájékoztató. Létszám és kereset a nemzetgazdaságban, 2009. január–december. 2010. február 19. (http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/let/let20912.pdf)

belül a vállalkozásoknál dolgozóké 206 800, a költségvetési szervezeteknél alkalmazásban állóké pedig 196 200 forint. Nemzetgazdasági szinten 2010-ben a bruttó keresetek 1,4 százalékkal haladták meg az előző évit. Az átlagkeresetek a versenyszférában 3,3 százalékkal nőttek, a költségvetés területén pedig – az alacsony keresetű közfoglalkoztatottak számának emelkedése miatt – 2,8 százalékkal elmaradtak 2009-hez képest.[25] 2011-ben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók átlagos bruttó keresete 213 100 forint volt, ezen belül a vállalkozásoknál dolgozóké 217 900, a költségvetési szervezeteknél alkalmazásban állóké 203 500 Ft volt. Nemzetgazdasági szinten 2011-ben a bruttó keresetek 5,2 százalékkal haladták meg az előző év azonos időszakit. Az átlagkeresetek a versenyszférában 5,3, a költségvetés területén pedig 3,8 százalékkal nőttek.[26]

2012 első kilenc hónapjában a teljes munkaidőben alkalmazásban állók átlagos bruttó keresete 219 700 forint volt. A vállalkozásoknál dolgozók átlagosan 230 000, míg a közszférában – a nem közfoglalkoztatás keretében – foglalkoztatottak 211 800 forintot kerestek. A közfoglalkoztatottak átlagkeresete 73 200 forint volt. Nemzetgazdasági szinten a bruttó keresetek 4,5 százalékkal (a közfoglalkoztatottak nélkül 6,2 százalékkal) haladták meg az előző év azonos időszaki értéket. Az átlagkeresetek a versenyszférában 7,1 százalékkal nőttek. A költségvetés területén a közfoglalkoztatás súlyának növekedése miatt csökkent az átlagkereset, e hatást kiszűrve átlagosan 3,5 százalékos volt a bruttó keresetek emelkedése. A nonprofit szektorban alkalmazásban állók bruttó keresete 8,4 százalékkal, 201 400 forintra nőtt.[27]

A 2.6.4. ábrán látható, hogy a versenyszférában 2003 és 2008 között stabil 10 százalék körüli bruttó béremelkedés történt, mely növekedés 2009-ben 4,3 százalékra, 2010-ben pedig 3,3 százalékra mérséklődött. 2011-ben kissé magasabb, 5,4 százalékos növekedést tapasztaltunk, 2012 első kilenc hónapjában pedig már 7 százalék fölé emelkedett ez az adat. A közszférában ennél jóval ingadozóbb a béremelkedés üteme: a 2001 és 2003 közötti időszak irreális, valós teljesítményt nem tükröző 20-30 százalék körüli béremelését 2004-ben stagnálás követte. 2005-ben újra nagyobb mértékű, 12,8 százalékos emelés történt, 2006-ban, 2007-ben és 2008-ban pedig stabil, 6 százalék körüli volt a közszféra bruttó béreinek növekedési üteme. 2009-ben a gazdasági válság hatására a kormány

[25] Forrás: KSH Gyorstájékoztató. Létszám és kereset a nemzetgazdaságban, 2010. január–december. 2011. február 18. (http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/let/let21012.pdf)
[26] Forrás: KSH Gyorstájékoztató. Létszám és kereset a nemzetgazdaságban, 2011. január–december. 2012. február 21. (http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/let/let21012.pdf)
[27] Forrás: KSH Gyorstájékoztató. Létszám és kereset a nemzetgazdaságban, 2012. január–szeptember. 2012. november 20. (http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/let/let21209.pdf)

takarékossági intézkedéseket hajtott végre, melynek keretein belül megszüntették a 13. havi béreket, így a közszférára jellemző átlagos bruttó bérek 7,9 százalékkal csökkentek. 2010-ben tovább csökkentek a bérek a közszférában az előző év azonos időszakához képest az alacsony keresetű közfoglalkoztatottak számának emelkedése miatt, de a csökkenés üteme mérséklődött (2,8 százalék). 2011-ben már enyhe, 3,8 százalékos növekedésnek lehettünk tanúi, 2012 első kilenc hónapjában azonban – újfent a közfoglalkoztatás jelentőségének növekedése miatt – 1,9 százalékos visszaesés történt.

2.6.4. ábra: Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetének változása a versenyszférában és a költségvetésben (előző év = 100%), 2001-2011

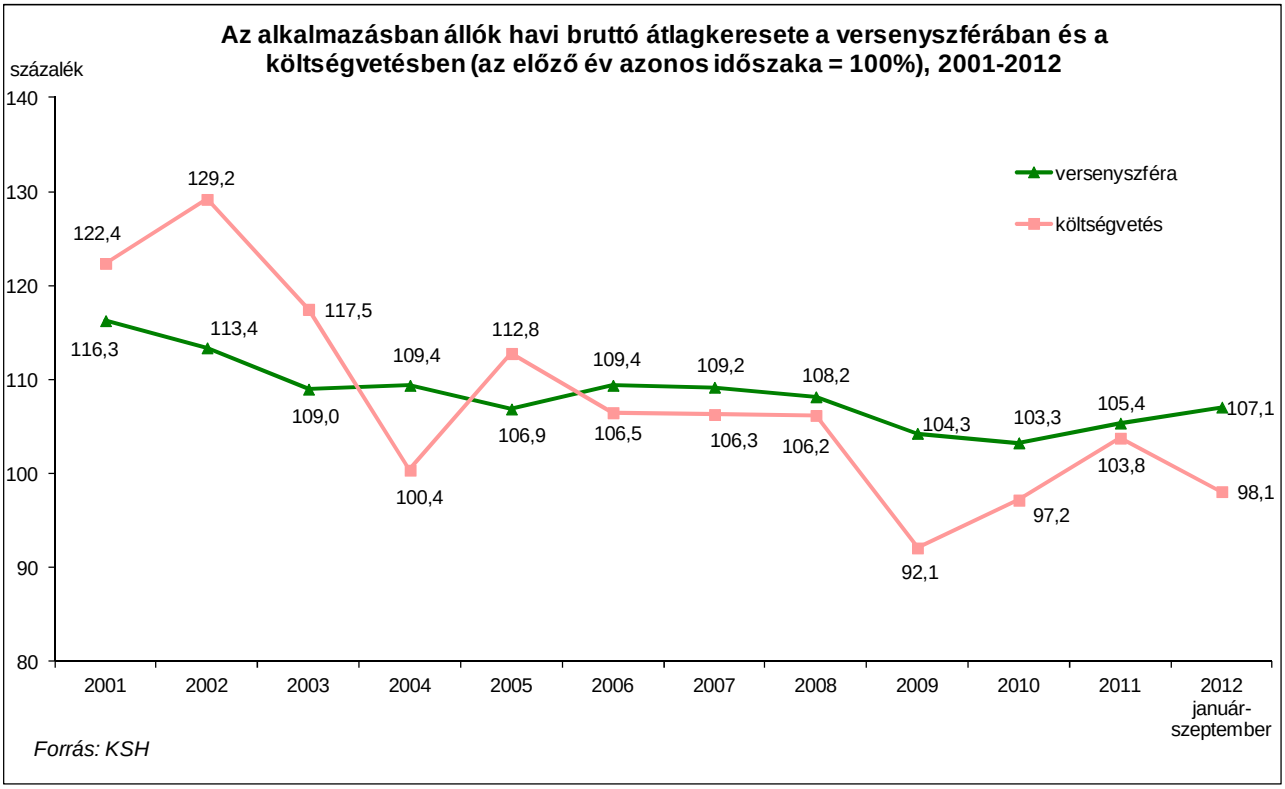

A Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt. 2012. őszi konjunktúrajelentése[28] szerint 2012-ben a látszólag kedvező változások ellenére nem érzékelhető élénkülés a munkaerő-piacon. A munkanélküliség 11 százalék körüli szinten ragadt, emellett magas szintű és növekvő az ifjúsági munkanélküliség. Az alkalmazottak száma egy éve folyamatosan csökken, a költségvetésben alkalmazottak létszámnövekedése a közmunkahelyek teremtésének tudható be, tehát összességében a foglalkoztatottság bővülését a közmunkások növekvő száma eredményezi. Hasonló folyamatokat várhatunk a következő évre is, a közmunkahelyek számának a ciklikussága mellett nagyobb növekedésre azonban nem számíthatunk.

[28] Forrás: http://www.kopint-tarki.hu/sajto.pdf

A GKI Gazdaságkutató Zrt. 2013. januári felmérése szerint[29] a foglalkoztatási várakozások az iparban javultak, míg építőiparban nem változtak, a többi ágazatban kissé romlottak.

Kitekintés: a magyar lakosság migráció iránti növekvő érdeklődése

A Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet munkatársai a kivándorlási hajlandóság változását bizonyos, a külföldi munkavállalással kapcsolatos internetes keresési kifejezések lekérdezésének gyakoriságai alapján vizsgálták a *Google Insights for Search* (GIS) adatainak felhasználásával, 2007 januárjáig visszatekintve. Feltételezésük szerint ugyanis a migrációt megelőző tájékozódás jelentős része az Internet, illetve a Google keresőmotorja segítségével történik, így a keresési forgalmak releváns információt hordoznak a migrációval kapcsolatos tendenciák számítását illetően. Hasonló feltevések alapján a GVI munkatársai már több sikeres becslést, elemzést készítettek.

Az általános, tehát célországokhoz nem köthető külföldi munkavállalással kapcsolatos keresési kifejezések forgalma a vizsgált időszak során 2012 januárjában csúcsosodott ki, míg 2010 októberében érte el a minimumát (lásd a 2.6.5. ábrát). Matematikai statisztikai eszközökkel vizsgálva az adatokat megállapíthatjuk, hogy éppen ekkor, 2010 végén trendfordulás történt: a vizsgált időszak eleje óta csökkenő tendencia növekedésnek indult. Megállapítható továbbá, hogy a vizsgált időszak során Nógrád megyéből indult a legtöbb releváns keresés, valamint Tolna és Komárom-Esztergom megyék internet-felhasználói is kiemelkedő általános érdeklődést mutattak.

A Google adatai alapján továbbá megállapítható, hogy a külföldi munkavállalást tervezők vagy legalábbis az ez iránt érdeklődők leginkább Ausztria, Németország és Anglia felől igyekeztek tudakozódni. Mindhárom ország esetében világosan látható, hogy 2012-re megnövekedett az ottani munkalehetőségek iránti érdeklődés, a keresési forgalmak ez év januárjában tetőztek. A matematikai statisztikai elemzések alapján kijelenthető, hogy a keresési forgalmak időbeli trendjei az osztrák munkalehetőségek iránti érdeklődés esetében 2010 augusztusában, míg a németországi állások tekintetében 2010 novemberében, az angol munkák esetében pedig már 2010 júniusában elkezdtek növekedni. Területi szempontból vizsgálva az érdeklődést elmondható, hogy az ausztriai munkavégzés leginkább az ország nyugati megyéiben (Vas, Győr-Moson-Sopron és Zala) élők figyelmét keltette fel, míg a németországi kilátásokat tekintve ugyanez a megállapítás Komárom-Esztergom és Tolna megyék lakosaira jellemző, az angol lehetőségek pedig az észak-keleti országrészben (Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék) tartottak számot a legnagyobb érdeklődésre a vizsgált időszakban.

Az adatgyűjtés tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy Franciaország, Olaszország, Svájc, Svédország és az Egyesült Államok munkakínálatát illetően jóval ritkább, de még kimutatható mértékű keresési forgalom zajlott az elmúlt néhány évben. A lekérdezések gyakoriságai 2011-2012-re megemelkedtek, értékelhető mennyiségű lekérdezést azonban a Google csak Budapest körzetéből regisztrált ezen országok esetében. Elmondható továbbá, hogy Ausztriát kivéve a környező országokban nem keresnek munkát a magyarok: Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország és Szlovénia esetében a Google nem regisztrált az

[29] Forrás: http://www.gki.hu/sites/default/files/users/Petz%20Raymund/konj_1301.pdf

elemzéshez szükséges mennyiségű munkakereséssel kapcsolatos lekérdezési mennyiséget. Ebből arra következtethetünk, hogy a magyar internetezők inkább a nyugat-európai országok munkaerő-piacai felé fordulnak, még ha esetleg azok távolabb is esnek otthonuktól mind földrajzi mind kulturális tekintetben.

2.6.5. ábra: A külföldi munkavállalással kapcsolatos általános érdeklődés időbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.

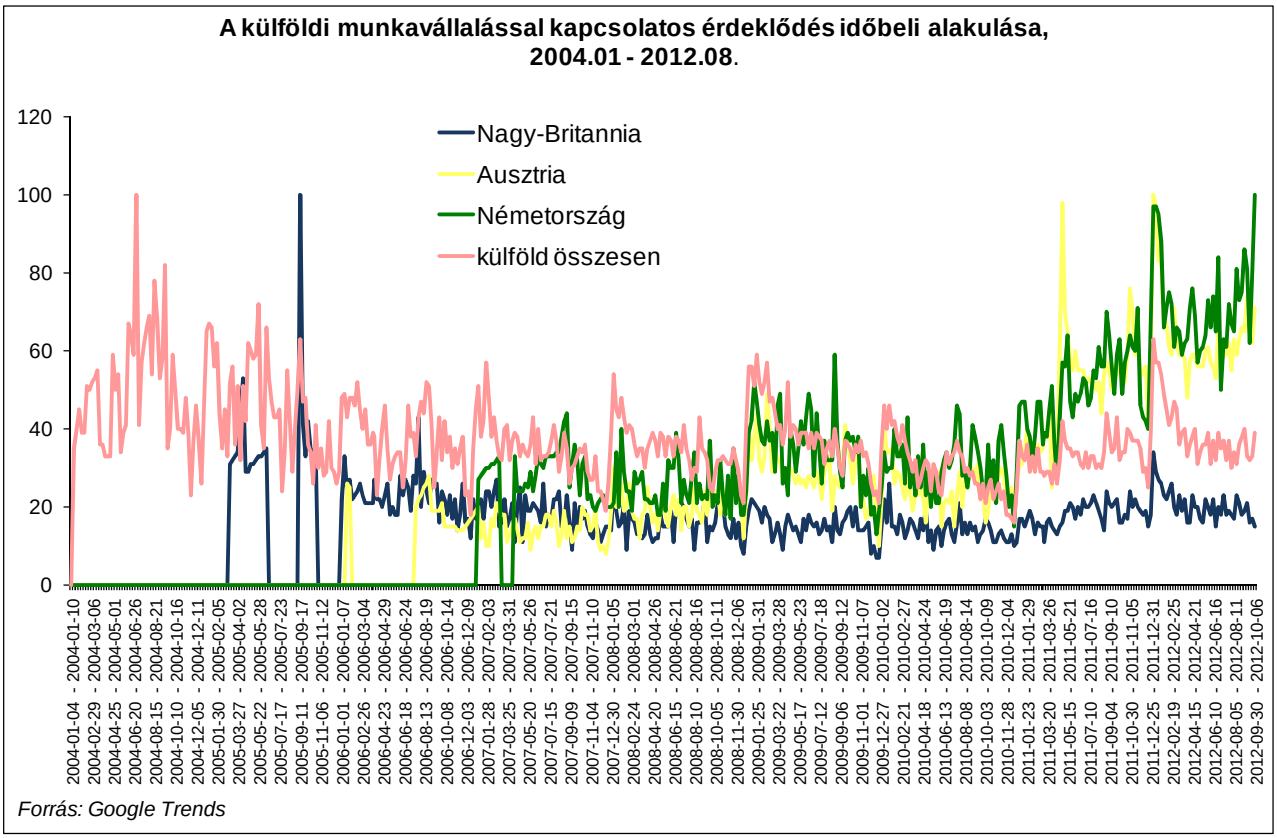

Kitekintés: A Google Insights for Search adatainak felhasználása a regisztrált álláskeresők számának jelenbecslésére

A regisztrált álláskeresők számát bemutató adat általában a vonatkozó hónapot követő hónapban, vagy még később jelenik meg. Gazdasági döntéseink tervezésekor azonban kívánatos volna már a hivatalos adatok megjelenése előtt informálódni a munkanélküliek számának adott negyedévben várható alakulásáról. Ehhez olyan megfigyelhető jellemzőkre van szükségünk, melyek a munkanélküliséghez képest előremutató (*leading*) szerepet töltenek be, vagyis előrejelezhetik a munkanélküliség alakulását.

A Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) idén kidolgozott módszere a regisztrált álláskeresők számának rövid távon várható változását becsüli a vonatkozó adatsor múltbeli alakulása és a *Google Insights for Search* (GIS) által nyújtott információk segítségével. Ehhez olyan modelleket állítottunk fel, amelyek a jelenleg rendelkezésre álló információknál pontosabban becslik a regisztrált álláskeresők számának következő hónapban várható alakulását. A módszer alapja az, hogy azok, akik fenyegetve érzik magukat attól, hogy rövidesen elbocsátják őket, vagy azok, akikkel ez már megtörtént, illetve azok az inaktívak, akik be kívánnak lépni a munkaerőpiacra és állást kezdenek keresni, felhasználják az internet nyújtotta lehetőségeket. Az álláskeresés bizonyos lépéseit részben az interneten keresztül teszik meg és a Google keresőjét is felhasználva tájékozódnak munkalehetőségek után.

A munkanélküliség várható alakulását becslő hagyományos modellek vagy makrogazdasági aggregátumok (bérek, kibocsátás, a munkára rakódó közterhek változása, a minimálbér relatív nagyságának változása stb.) alapján kísérlik meg becsülni a munkanélküliség várható alakulását, vagy vállalati adatfelvételek segítségével mérik fel a cégek várható munkaerő-keresletét és erre és más demográfiai, iskolázottsági adatokra alapozó modellek segítségével adnak előrejelzéseket.

A GVI által választott irány azonban teljesen más: nem makrogazdasági aggregátumoknak, illetve a gazdasági szereplők szándékainak, hanem magának a munkakeresési folyamatnak, a munkát vállalni szándékozók tényleges aktivitásának megfigyelése nyújt információt a munkanélküliek és a regisztrált álláskeresők számának becsléséhez.

Ezzel a módszerrel készített legfrissebb eredményünk a 2012. novemberi regisztrált álláskeresők számának előzetes becslése. Az eredmények szerint a regisztrált álláskeresők száma kismértékben nőtt 2012 novemberében. Az októberi értékekhez képest novemberben a regisztrált álláskeresők számának 4-6 ezer fős, a 2011-es azonos időszaki értékhez képest 1-2 ezer fős növekedése becsülhető (lásd a 2.6.6. ábrát).

A becslések során a Google segítségével megfigyelt keresési aktivitás adatokat és a korábbi regisztrált álláskeresők számának adatsorait használtuk fel. A Google adatai már elérhetőek november egészére, a regisztrált álláskeresők száma azonban még csak október hónapra ismert. Referenciaként megbecsültünk egy alapmodellt is, amely nem használja fel a GIS adatait. Számításaink szerint a GIS adatok felhasználása jobb belső- és külső illeszkedést eredményez.

A GIS adatokat felhasználó modell különböző variációinak októberre vonatkozó becslése 526.604-528.181 főig terjedő tartományba esik. Az alapmodell valamivel nagyobb, 531.455-531.647 fős becslést adott.

2.6.6. ábra: A regisztrált álláskeresők száma és a GVI előrejelzése az utóbbi fél évben (2012 május - 2012 november)

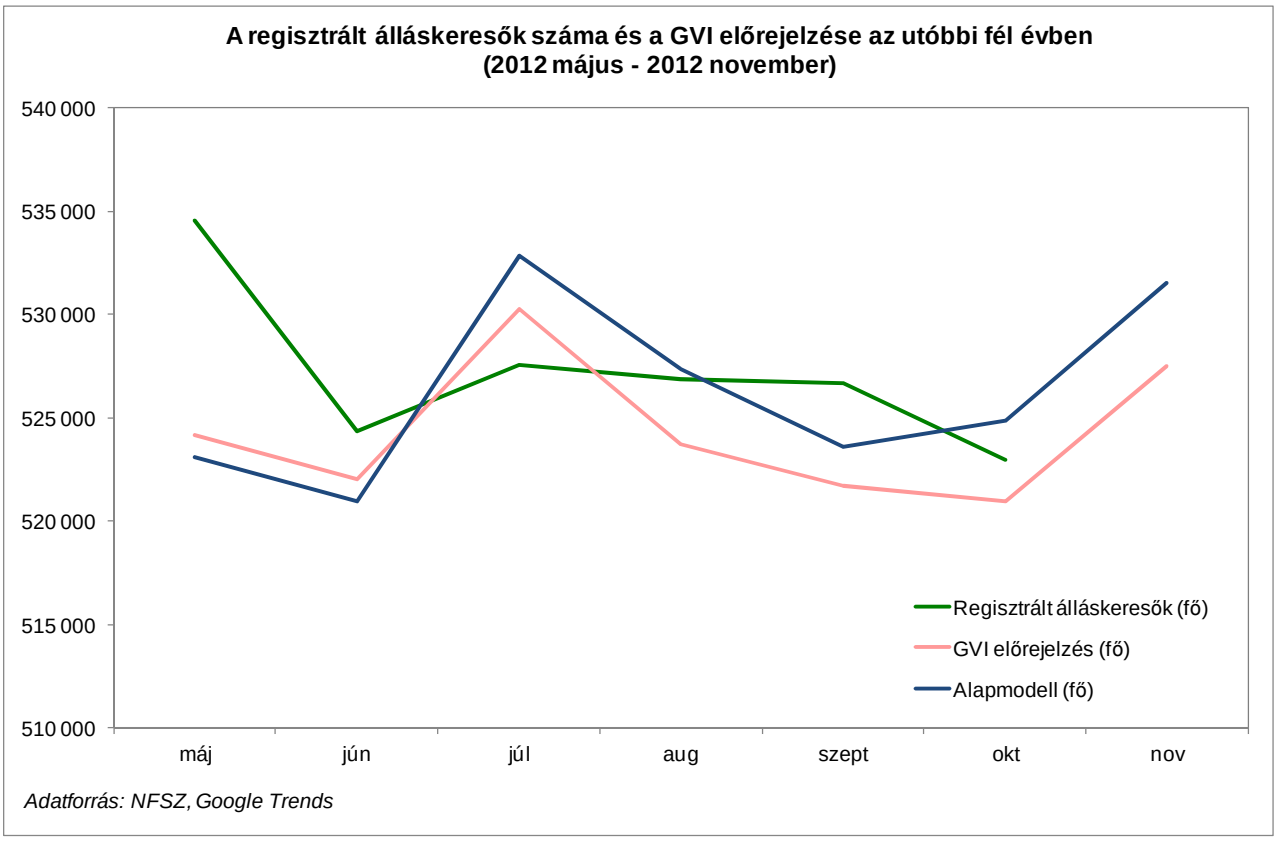

2.7. Háztartási fogyasztás és kiskereskedelmi forgalom becslése a Google adatainak felhasználásával

A GVI 2012 nyarán elindított kutatásában arra tesz kísérletet, hogy a *Google Insights for Search* alkalmazhatóságát vizsgálja a háztartások fogyasztása, a kiskereskedelmi forgalom alakulása és az autóeladások Magyarországra vonatkozó jelenbecslésére. Jelen alfejezetben ezeket a becsléseket ismételjük meg friss adatokkal a korábban becsült három idősor közül kettőre: a háztartási fogyasztásra és a kiskereskedelmi forgalomra, az korábbival azonos számítási eljárásokat követve. A Google rendszeréből keresési kategóriákat választottunk ki, amelyek forgalma alapján indikátorokat képeztünk a referencia-idősorok becsléséhez. A keresési kategóriák kiválasztásakor a lakossági fogyasztás lehetséges összetevőinek teljes lefedésére törekedtünk, továbbá szem előtt tartottuk a referencia-idősorokkal való statisztikai kapcsolatukat is.

Mindkét referencia-idősor becslését háromféle modellel kíséreltük meg: 1) a referencia-idősorokból számított autoregresszív modellel; 2) a Google adatai alapján épített modellel; 3) a Google adataiból és a referencia-idősorok autoregresszív tényezőiből álló kiterjesztett modellel. A becslésekben nem a különböző kategóriákhoz köthető keresési aktivitás nyers idősorait használtuk fel, hanem ezekből faktorokat képeztük, majd ezeket a faktorokat használtuk a 2) és 3) pontban leírt modellek becslésénél.

A háztartási fogyasztás becslését a 2004 első negyedévtől 2012 harmadik negyedévig tartó időszak adatai alapján végeztük, így a 2012 negyedik negyedévre vonatkozóan tudtunk előrejelzést készíteni. Az autoregresszív alapmodellben a referencia idősornak az egy és a négy negyedéves késleltetését szerepeltettük. A júniusi becslésünkhöz hasonlóan most is a kibővített harmadik modell magyarázó ereje a legnagyobb; a második számú modell magyarázóereje most is elmarad a többiétől.

A 2012 negyedik negyedévre vonatkozóan az alapmodell 3 311 295 millió forintos becslést ad, a második modell becslése ennél jóval nagyobb (3 359 900 millió forint), a harmadik modell pedig az elsőhöz hasonló, 3 317 518 millió forintos becslést ad. Ez utóbbi az egy negyedévvel korábbihoz képest 10 milliárd forint csökkenést jelent, az előző év azonos időszakához képest pedig várhatóan körülbelül 8 milliárd forinttal csökken háztartási fogyasztás (lásd a 2.7.1. ábrát).

2.7.1. ábra: A háztartási fogyasztás és a GVI becslési eredményei (2011 q1 - 2012 q4)

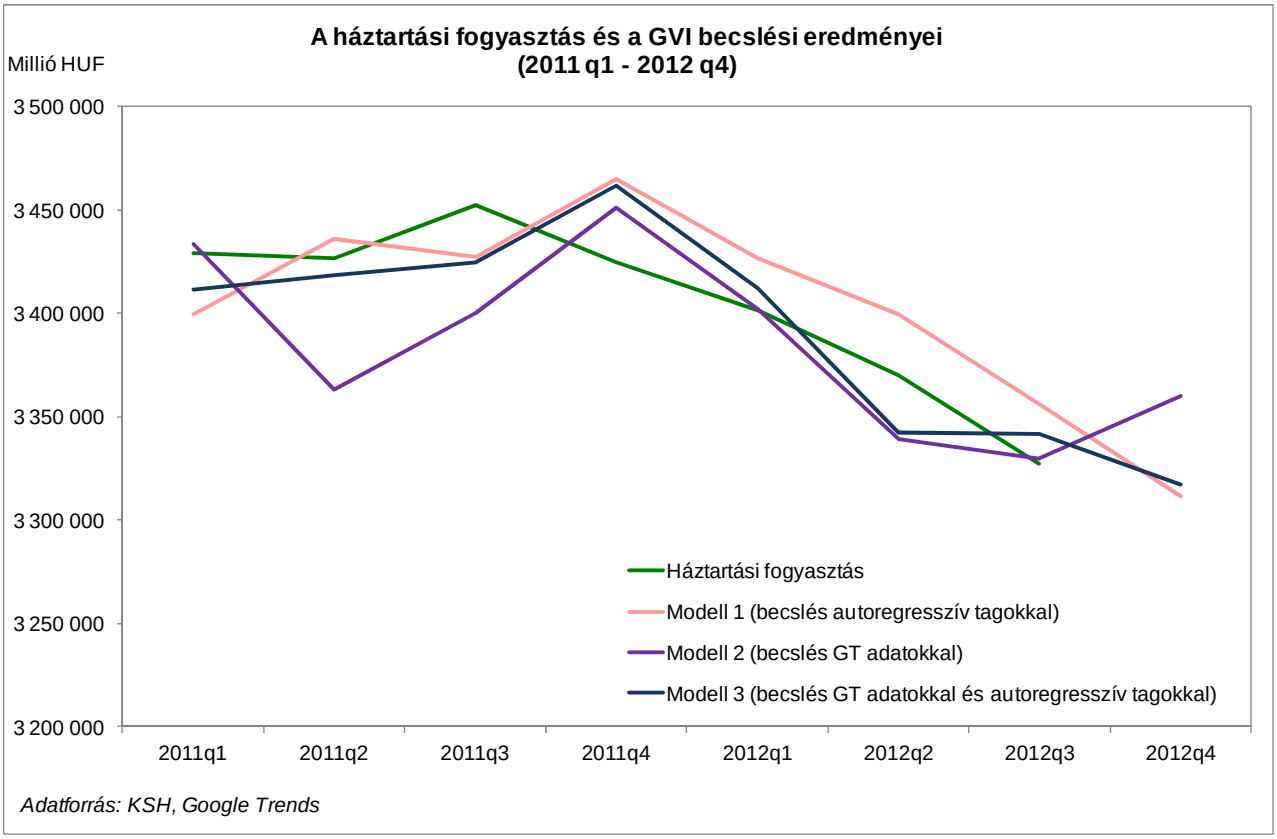

A kiskereskedelmi forgalom becslését a 2008. január és 2012. szeptember közötti időszak adatain végeztük el, így a 2012. októberi értékre tudtunk becslést adni. Az eredmények hasonlóak a háztartási fogyasztás becslésénél látottakhoz. Az autoregresszív alapmodellben a referencia-idősornak az egy és a tizenkét hónapos késleltetését szerepeltettük. A júniusi becslésünkhöz hasonlóan most is a kibővített harmadik modell magyarázó ereje a legnagyobb; a második számú modell magyarázóereje most is elmarad a többiétől.

A 2012. októberre vonatkozó becslés az alapmodell esetében 730 646 millió forint, a második modell becslése 714 680 millió forint, a harmadiké 745 583 millió forint. Ha a kiterjesztett modell becslését fogadjuk el, akkor szeptemberhez képest 29 millió forintos növekedést, az előző év októberéhez képest pedig 22 millió forintos növekedést mutat októberben a kiskereskedelmi forgalom (lásd a 2.7.2. ábrát).

2.7.2. ábra: A kiskereskedelmi forgalom és a GVI becslési eredményei (2012 január - 2012 október)

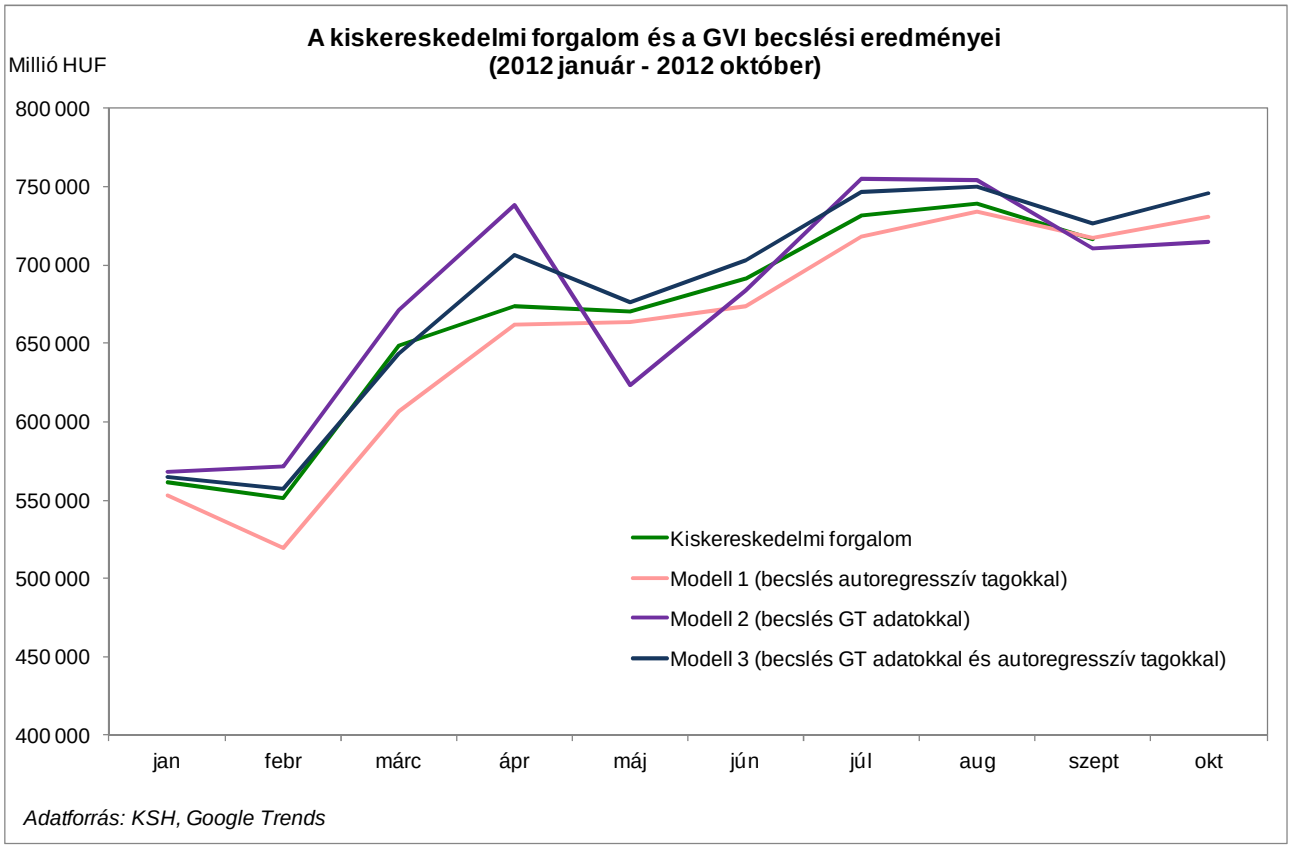

3. A vállalkozások intézményi környezete Magyarországon

Az alábbi alfejezet a vállalkozások intézményi környezetébe nyújt betekintést, elsősorban a magyar versenyszféra jelentős részét jelentő kis- és középvállalati szektorra vonatkozó adatokon keresztül. Bemutatjuk a KKV-k üzleti helyzetének legfrissebb tendenciáit, a korrupció érzékelésének tendenciáit a cégvezetők körében, valamint a vállalati csődeljárások területi elemzésére is kitérünk.

3.1. A kis- és középvállalkozások helyzete

Az MKIK GVI által végzett KKV Körkép kutatás azt tűzte ki célul, hogy negyedéves rendszerességgel vállalati empirikus adatfelvételre alapozva vizsgálja és elemezze a magyarországi kis- és közepes vállalati szektor üzleti helyzetét, kilátásait és az e cégek üzleti helyzetét befolyásoló tényezőket. A 2005 januárjában indult felméréssorozat harminckettedik adatfelvételét bonyolítottuk le legutóbbi alkalommal. A 2012. októberi felvétel során 300 cég vezetője válaszolt telefonon a kérdezőbiztosok által feltett kérdésekre. A válaszadó cégek 81 százaléka teljes egészében magyar tulajdonú, míg 3 százalékuk részben és 16 százalékuk teljes egészében külföldi tulajdonban van. A cégek 45 százaléka kizárólag belföldre szállít, 24 százalékuk pedig termékei többségét Magyarország határain kívül értékesíti.

2012 negyedik negyedévében egységes képet mutatnak a kis- és közepes vállalkozások aktuális helyzetére vonatkozó indikátorok, az előző negyedévhez képest némileg mindegyik növekedett, a jelenlegi üzleti helyzet és jövedelmezőség mutatói jelentősebben is megemelkedtek. Az indexek értékei 2013 januárjában az egy évvel korábban tapasztalt szintet is meghaladják, kivéve a termelés elmúlt félévi szintjét reprezentáló indikátorét, amely valamivel elmarad attól (lásd a 3.1.1. ábrát). A jövőre irányuló várakozások is egyöntetűen pozitív irányba változtak az elmúlt negyedév során, főleg a várható beruházási aktivitás mutatója emelkedett meg. Összességében a KKV Konjunktúraindex értéke az előző adatfelvétel során tapasztalt komoly csökkenést követően 2012 negyedik negyedévében jelentősen megemelkedett, megközelítvén az utoljára 2011 nyarán tapasztalt szintet. A Bizonytalansági Index esetében továbbra is stagnálás figyelhető meg, ami azt jelenti, hogy nem változott a vélemények különbözősége a kkv-k jelenlegi és várható üzleti helyzetének megítélését illetően.

A cégek létszámát, exporttevékenységét és tulajdonszerkezetét figyelembe véve valamennyi vállalati kategóriában emelkedett a konjunktúraindex értéke az elmúlt negyedév során.

A cégek létszámát és exporttevékenységét figyelembe véve valamennyi vállalati kategóriában nőtt a konjunktúraindex értéke.

3.1.1. ábra: A Konjunktúra- és Bizonytalansági Index alakulása, 2005. január – 2013. január

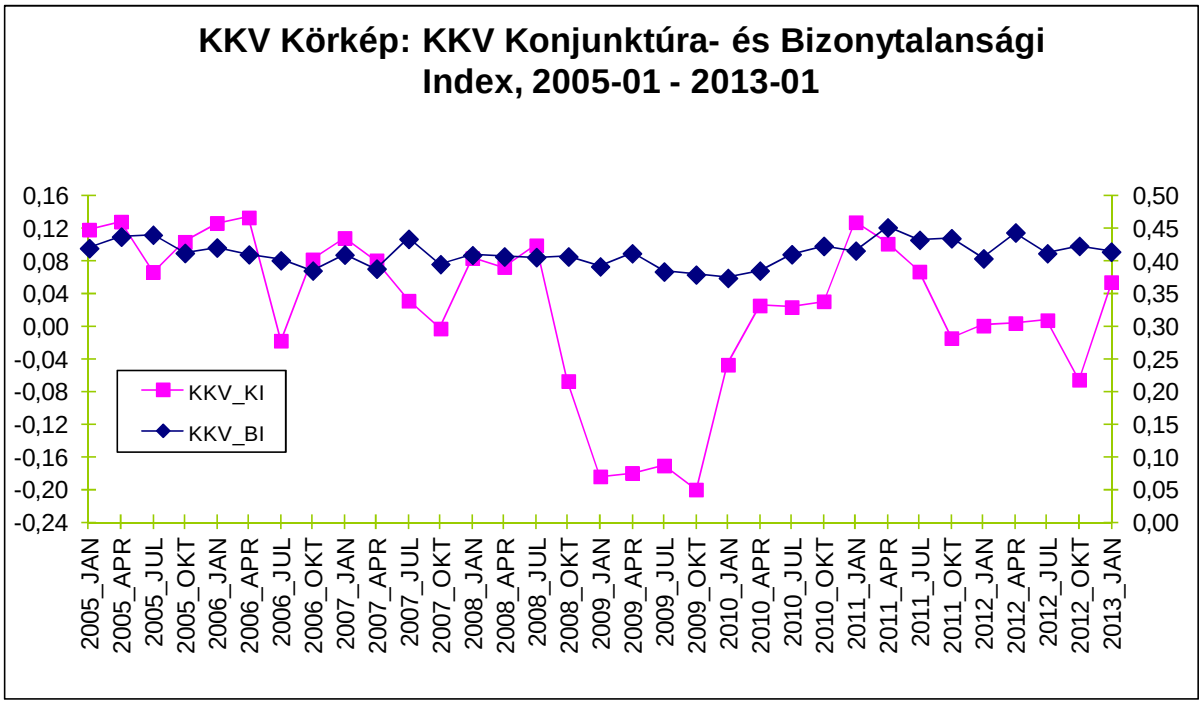

Megjegyzés: bal skála KKV Konjunktúraindex, jobb skála KKV Bizonytalansági Index

A kapacitáskihasználtság átlagos szintjének 2012 elején kezdődő emelkedése megtorpant az elmúlt három hónap során, így jelenleg 75,6%-on áll a mutató értéke, ami azonban 3 százalékponttal magasabb, mint a tavaly ilyenkor mért adat.

A tőkehasznosítási mutató csökkenése ugyanakkor nem tekinthető általánosnak az összes vállalati kategóriában. Megemelkedett a kapacitáskihasználtság a részben külföldi kézben lévő vállalkozások, a döntően külpiacokra termelő vállalatok, illetve a kisebb méretű (20-49 fős) cégek körében. Gazdasági ágak szerint vizsgálva a mutatót megállapítható, hogy a kereskedelem és a gazdasági szolgáltatások területén működő cégek növelni tudták tőkehasznosításukat, míg az építőipari vállalkozások körében ez a mutató komolyan visszaesett.

A kkv-k termékei és szolgáltatásai iránti kereslet enyhén emelkedett az előző negyedévhez képest: a vállalkozások 29%-a számolt be alacsony, 17%-a pedig magas rendelésállományról (az előző negyedévben 29%, illetve 14% volt a megfelelő arány).

A cégek exporttevékenysége alapján elmondható, hogy az elmúlt három hónap során kizárólag a döntően exportáló cégek körében nőtt a termékeik és szolgáltatásaik iránti rendelésállomány szintje.

A cégek tulajdonosi hátterét tekintve csak a tisztán külföldi kézben lévő vállalkozások kategóriájában emelkedett nagymértékben a magas rendelésállományról beszámoló cégek aránya: az előző negyedévben mért 19%-os arányhoz képest most az ilyen cégek 28%-a jelzett magas rendelésállományt. A részben külföldi, illetve a kizárólag hazai tulajdonban lévő vállalkozások között 7 százalékponttal csökkent, illetve 1 százalékponttal nőtt ez az arány. A termékeik és szolgáltatásaik iránti legnagyobb kereslettel a változásoknak köszönhetően immáron ismét a tisztán külföldi tulajdonban álló vállalkozások büszkélkedhetnek.

A létszám-kategóriákat tekintve az 50-99 fős és a 100-249 fős vállalatcsoportokban nőtt a magas rendelésállományról beszámoló cégek aránya 5, illetve 8 százalékponttal, míg a 20-49 fős kategóriában 3 százalékponttal visszaszorult e vállalkozások aránya. Ennek köszönhetően a rendelésállomány mutatója a nagyobb cégek körében magasabb.

A gazdasági ágakat illetően az elmúlt negyedévben az építőipar területén működő vállalkozások körében figyelhető meg a kereslet jelentősebb bővülése: míg az előző negyedévben a cégek 56%-a jelzett alacsony rendelésállományt, addig ezen vállalkozások aránya 49%-os 2013 januárjában, a magas rendelésállományról beszámoló cégek aránya pedig 7%-ról 9%-ra emelkedett. Magas rendelésállományt jelző céget továbbra is feldolgozóipari vállalkozások körében találhatunk legnagyobb arányban (21% – ez egy százalékponttal alacsonyabb az októberben mért adatnál), aminek köszönhetően a rendelésállomány mutatója ebben a szektorban a legmagasabb.

3.1.2. ábra: A vállalkozások várakozásai, 2005. január – 2013. január

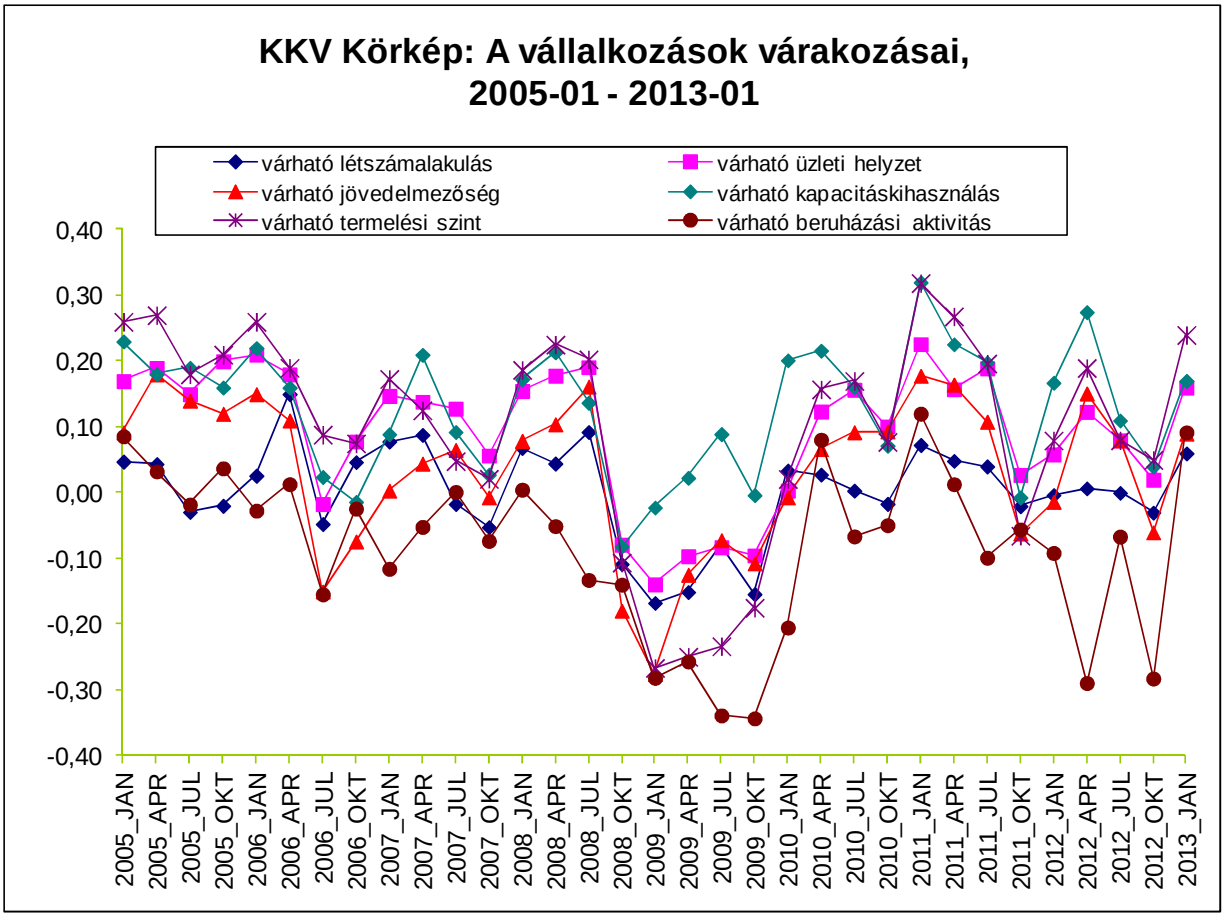

2012 utolsó negyedévében növekedésbe fordult a várható üzleti helyzet mutatójának korábban mért csökkenése: a cégek 28%-a számít jó üzleti helyzetre (ez 7 százalékponttal magasabb az októberben mértnél), és 12%-uk vár rossz üzleti helyzetet, ami 7 százalékpontos csökkenést jelent az előző negyedévhez képest.

A létszám-kategóriákat illetően megállapítható, hogy mindegyik cégcsoportban megemelkedett az üzleti helyzetre vonatkozó várakozások mutatója, a legkedvezőbb helyzetre a 100 főnél nagyobb vállalkozások számítanak. Ugyanígy általánosnak tekinthető a növekedés az export értékesítésen belüli aránya szerint, ebben az esetben a döntően exportáló cégek a legoptimistábbak. Végezetül a várható üzleti helyzet javulása valamennyi gazdasági ágban megfigyelhető. Továbbra is a feldolgozóipari cégek várakozásai a legoptimistábbak, az elmúlt negyedév során körükben 10 százalékponttal nőtt a jó üzleti helyzetet prognosztizáló kkv-k aránya (az építőiparban nem változott, a kereskedelem és a gazdasági szolgáltatások területén pedig 5-5 százalékponttal nőtt az ilyen cégek aránya).

Az üzleti helyzethez hasonlóan az előző negyedévben megfigyeltnél derűlátóbban tekintenek a következő fél évben várható termelési szintre a cégvezetők: az októberben mérthez képest 9 százalékponttal többen, a cégek 34%-a bízik a termelési szint növekedésében, is 11%-uk számít ennek csökkenésére (18% volt ez az arány az előző negyedévben).

A létszám-kategóriákat figyelembe véve megállapítható, hogy 2012 utolsó negyedévében minden kategóriában emelkedett a várható termelési szint mutatója, különösen az 50 főснél nagyobb vállalatcsoportokban. A tulajdonosi háttér és az exporttevékenység szerint is minden vállalatcsoportban az indikátor emelkedése figyelhető meg, ahogy a gazdasági ágak tekintetében is. A feldolgozóipar és az építőipar területén működő cégek körében a legmagasabb a várható termelési szint indexe, köszönhetően annak, hogy előbbiek körében 9 százalékponttal 37%-ra, utóbbiak esetében pedig 15 százalékponttal 36%-ra nőtt a derűlátó vállalkozások aránya.

Az üzleti helyzet és a termelési szint mellett a cégek a kapacitáskihasználás tekintetében is kedvezőbb folyamatokat prognosztizálnak, mint az előző negyedévben: a vállalkozások 25%-a számít a tőkehasznosítási mutató emelkedésére, ami 6 százalékpontos növekedés, a kapacitáskihasználtság visszaesését pedig a cégek 8%-a jelezte előre, amely arány 7 százalékponttal csökkent az utóbbi három hónap során.

A kis és közepes vállalkozások létszámra vonatkozó terveiben is pozitív fordulat tapasztalható az elmúlt negyedévhez képest: a következő fél év során a cégek 18%-a tervez munkaerő-felvételt (az előző félévben 13% volt ez az arány), míg 11%-uk elbocsátást prognosztizál, amely arány 5 százalékponttal alacsonyabb az előző negyedévben tapasztaltaknál.

A várható létszám mutatója minden létszám-kategóriában nőtt. Az exporttevékenység és a tulajdonszerkezet tekintetében is minden vállalati kategória az indikátor emelkedésével jellemezhető. Gazdasági ágak szerint is csak egyetlen cégcsoportban figyelhető meg a várható létszámváltozás mutatójának csökkenése: ez a gazdasági szolgáltatások területén működő cégek csoportja, amelyek körében 8%-os arányban tervezik növelni a létszámot, míg 13%-uk prognosztizál csökkentést (ezen arányok októberben megegyeztek, 14%-ot tettek ki).

A várható létszámváltozást figyelembe véve és a felvétel során kapott eredményeket a vizsgált sokaság, a több mint 9300 kis- és közepes vállalkozás egészére vetítve a

következő félévben, ha a cégvezetők terveiknek megfelelően cselekednek, akkor több mint 14.000 fővel növekedne a foglalkoztatottság. Ennek hátterében az áll, hogy a mintánkban szereplő, létszámbővítést tervező cégek nagyobb arányban tervezik növelni a létszámot, mint amennyire a létszámcsökkentést prognosztizálók körében fog csökkenni a foglalkoztatottság.

Komoly változások várhatóak a beruházási aktivitás alakulásában a következő hónapokban. Ezt mutatja, hogy a megkérdezett cégek mindössze 24%-a esetében nem lesz beruházási aktivitás, míg októberben ez az arány 52% volt. A vállalkozások 42%-a esetében változatlan marad a beruházási aktivitás a következő fél évben (októberben 20% volt az ilyen cégek aránya), továbbá az előző negyedévhez képest 3 százalékponttal 11%-osra növekedett a beruházást csökkenteni tervező cégek aránya, és szintén 3 százalékponttal 23%-osra emelkedett a beruházási aktivitást növelni szándékozó vállalkozások aránya. A beruházások gyarapodása a cégek exporttevékenységét, létszámát és működési szektorát illetően valamennyi vállalati kategóriában megfigyelhető.

A cégek válaszai alapján a kis- és közepes vállalkozások külföldi árainak emelkedésére, belföldi árainak pedig a csökkenésére lehet számítani a következő félév során (lásd a 26. ábrát). A belföldi értékesítési árakat a cégek 4%-a csökkentené és 49%-uk a nem kíván változtatni. Ezzel szemben a cégek 5%-a tervezi az inflációnál jobban, 27%-uk pedig az inflációval azonos módon emelni áraikat a következő fél évben.

A különböző gazdasági ágak vállalatai közül továbbra is a kereskedelem területén működő cégek tervezik legnagyobb arányban emelni belföldi áraikat.

3.2. Korrupciós tapasztalatok és intézményi környezettel való elégedettség a KKV-k körében

Az alfejezetben arra keressük a választ, hogy a kis- és közepes vállalkozások körében a korrupció észlelése miként befolyásolja az intézményi környezettel való elégedettséget, és hogy melyik korrupcióval kapcsolatos tapasztalatnak van leginkább hatása az elégedettségre. Az adatok a KKV Körkép kutatássorozat negyedik negyedéveiben felvett adatbázisokból származnak, melyekben többek között a korrupciós tapasztalataikról, illetve az intézményi környezetről alkotott véleményükről kérdeztük meg a vállalatvezetőket.

A kis- és közepes vállalkozások vezetőinek korrupciós tapasztalatait öt kérdéssel[30] mértük a kutatásokban a 2005-től 2010-ig terjedő időszakban.

3.2.1. ábra: A korrupció mértéke (átlag 1-től 4-ig terjedő skálán), 2005-2010

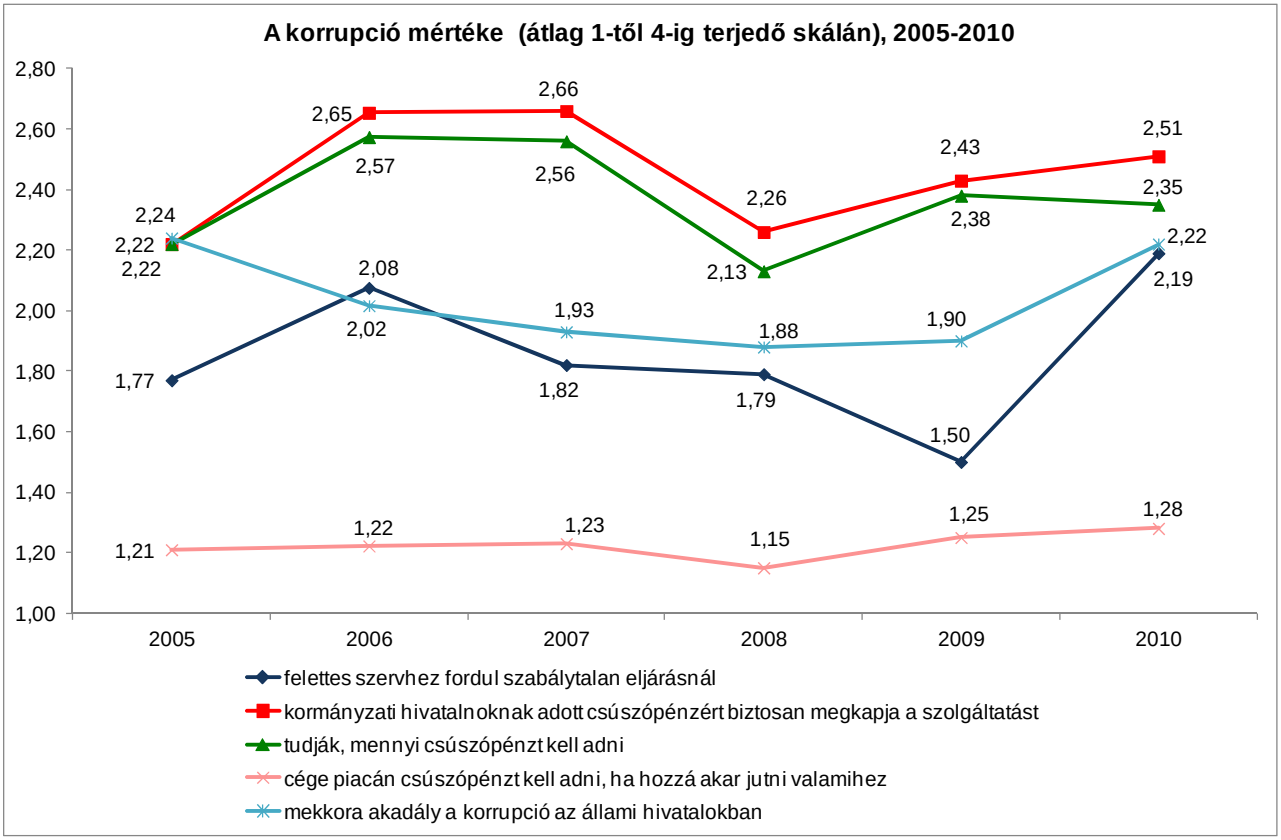

Forrás: KKVKORR_2012_DATA

[30] Az öt kérdés a következő:

1. Ha egy cég „csúszópénzt" fizet egy kormányzati hivatalnoknak, akkor biztos, hogy megkapja a kért szolgáltatást. (Mennyire igaz.)
2. A cégek előre tudják, hogy mennyi csúszópénzt kell adni. (Mennyire igaz.)
3. Azon a piacon, amelyen cégem működik csúszópénzt kell fizetni, ha egy cég hozzá akar jutni valamihez: például engedélyhez vagy önkormányzati megrendeléshez. (Mennyire igaz.)
4. Korrupció az állami hivataloknál (Mennyire jelent akadályt.)
5. Felettes szervhez fordul-e, ha korrupciót érzékel (Mennyire igaz.)

A cégvezetők minden vizsgált évben leginkább azzal értettek egyet, hogy a kormányzati hivatalnoknak adott csúszópénzért biztosan kap szolgáltatást a cég (lásd a 3.2.1. ábrát). Az átlag 2005-ben volt a legalacsonyabb (2,24) és 2007-ben a legmagasabb (2,66). 2005-től 2007-ig növekedést tapasztalunk, majd 2008-ra lecsökkent az érték, majd újra növekedett 2010-ig. A cégvezetők a második leggyakoribbnak azt a jelenséget tartják, hogy előre tudják a cégek, hogy mennyi csúszópénzt kell adni. Az állami hivatalokban jelen lévő korrupciót átlagosan kis akadálynak tartják a cégvezetők, 2,24 és 1,88 között mozog az átlag, 2008-ban volt a legalacsonyabb.

Kevés cégvezető gondolja úgy, hogy cége piacán csúszópénzt kell fizetni az engedélyekért és önkormányzati megrendelésekért. 2008-ban volt a legalacsonyabb az átlag értéke (1,15), és minden évben 1,3 alatt maradt. Tehát azt láthatjuk, hogy 2008-ban kicsit lecsökkent a korrupció mértéke a cégvezetők szerint, majd 2008-tól 2010-ig inkább növekedést tapasztaltunk.

A szabálytalan eljárás esetén felettes szervhez forduló vállalatvezetők aránya 2006 és 2009 között csökkent, majd 2010-ben jelentős mértékű növekedést mutatott.

A korrupciós kérdésekre adott válaszok alapján[31] létrehoztunk egy ötfokozatú változót, amely azt mutatja, hogy a cégvezető milyen gyakran számolt be korrupcióról.

Az adatok azt mutatják (lásd a 3.2.2. ábrát), hogy minden évben széles az a réteg, amely egyik kérdésnél sem jelezte, hogy érzékel bármilyen mértékű korrupciót[32]: 2008-ban és 2009-ben 50 százalék fölötti az arányuk. A második legszélesebb réteg (a minta 20-25 százaléka) a feltett kérdések közül egy esetben érzékelt korrupciót. Ennél általában kevesebben vannak, akik 2, még kevesebben, akik 3, és a legkevesebben, akik mind a négy esetben érzékeltek korrupciót.

Az egyes évek között nem túl nagyok a különbségek. Azt látjuk, hogy 2008-ban volt a legszűkebb az a réteg (4,3 százalék), amely minden kérdésnél tapasztalt korrupciót, és 2009-ben volt a legnagyobb azok aránya (52,5 százalék), akik egyáltalán nem érzékeltek korrupciót. 2005-ben és 2006-ban voltak a legtöbben, akik legalább egy esetben érzékeltek valamilyen mértékű korrupciót, és 2010-ben is hasonló arányokat látunk.

[31] A kérdés, ami arra vonatkozott, hogy felettes szervhez fordul-e, ha korrupciót érzékel, nem szerepel az összetett változóban, mivel a főkomponens-elemzés megmutatta, hogy más dimenzióhoz tartozik.
[32] Ide tartoznak azok is, akik nem tudtak vagy nem akartak válaszolni

Összességében tehát úgy tűnik, hogy a cégvezetők megítélése szerint 2005-től 2008-2009-ig kis mértékben csökkent a korrupció, majd 2010-re újra megnövekedett.

3.2.2. ábra: Hány esetben érzékelt korrupciót, a válaszadók százalékában, 2005-2010

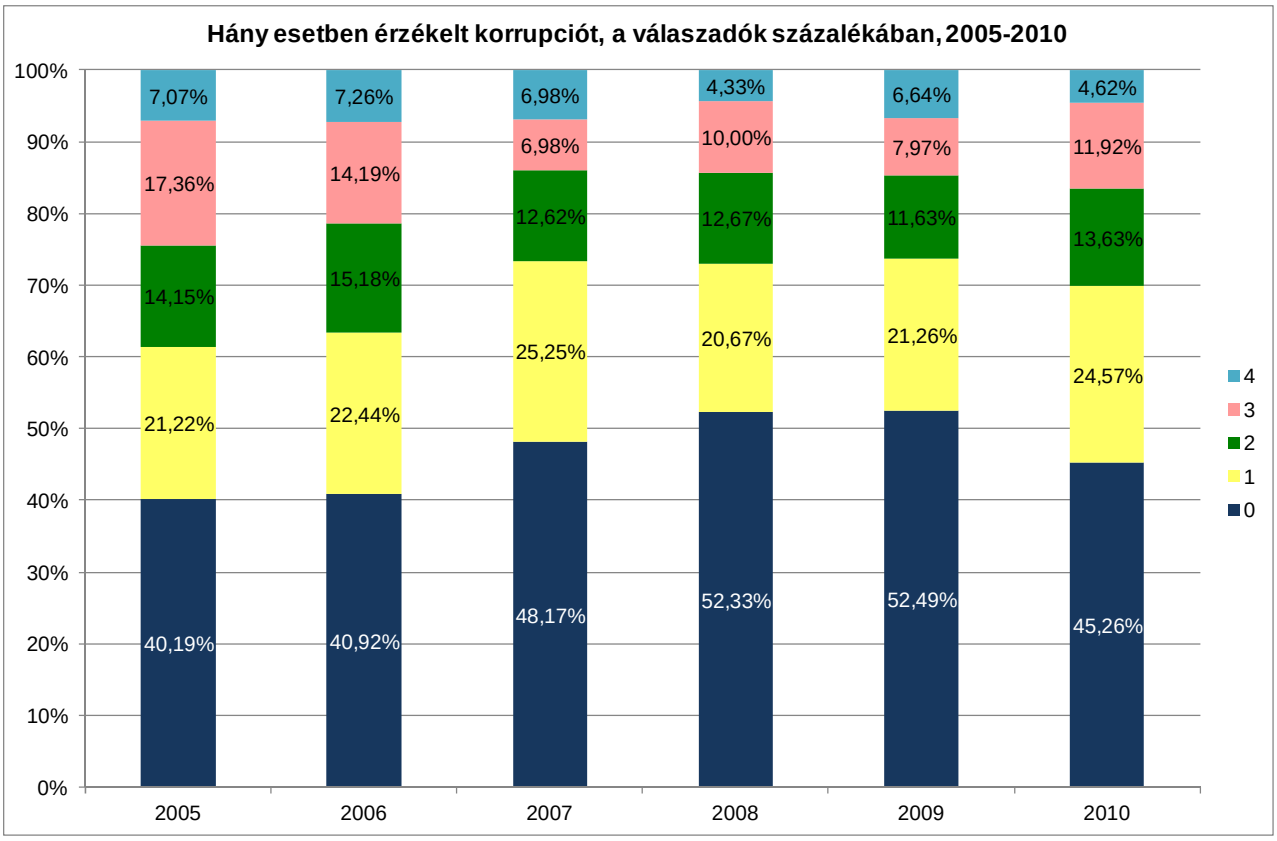

Forrás: KKVKORR_2012_DATA

Az intézményi környezettel való elégedettséget egy nyolc kérdés alapján[33] létrehozott változóval mértük. Ennek átlagát tekintve az derül ki (lásd a 3.2.3. ábrát), hogy a cégvezetők 2007-ben voltak a legelégedettebbek az intézményi környezettel, és 2005-ben a legelégedetlenebbek. 2005-től 2007-ig növekedett az elégedettség, majd 2008-ban visszaesett és 2009-ben ismét a 2007-es szint közelébe emelkedett. 2010-ben újfent a 6 év átlaga alá került a cégvezetők intézményi környezettel való elégedettsége.

[33] Mekkora akadály: engedélyek beszerzése; vám ügyintézés; export nyomtatványok; munkaügyi szabályozás; környezetvédelmi szabályozás; EU-s szabályok; tűzvédelmi- biztonsági szabályok; adó-jogszabályok

3.2.3. ábra: Az intézményi környezettel való elégedettség alakulása 2005-től 2010-ig (átlagpontszám)

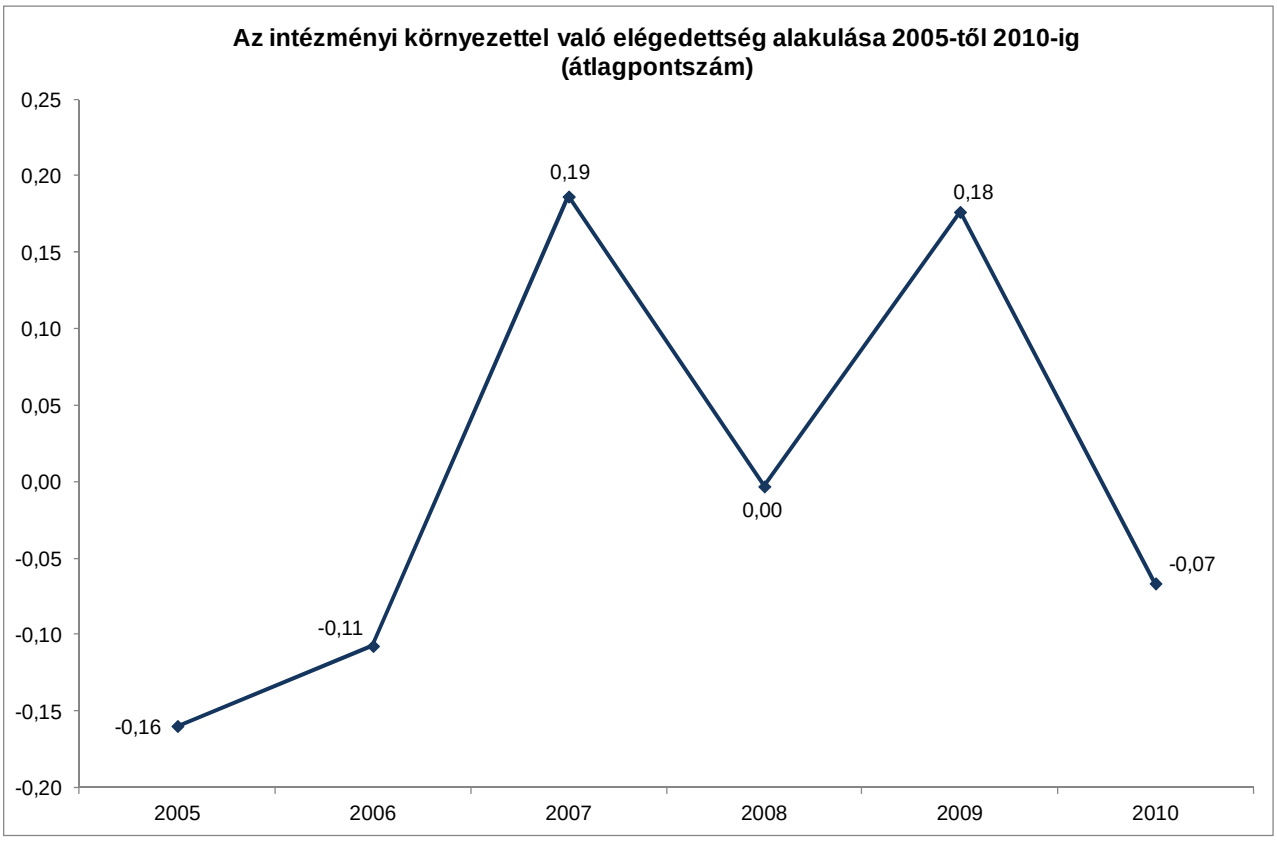

Forrás: KKVKORR_2012_DATA

A korábban létrehozott, elégedettséget mérő változó szerint három egyenlő csoportra osztottuk a cégvezetőket: az intézményi környezetet viszonylag rossznak, közepesnek, illetve jónak tartókra, majd ordinális regresszióelemzéssel megvizsgáltuk, hogy mi befolyásolja az intézményi környezettel való elégedettséget. A független változók a vállalatnagyság, az export aránya, a külföldi tőke aránya, a szektor és a korrupció[34] nagysága voltak. A modell megmutatta, hogy a szektor, illetve a korrupció nagyságának észlelése befolyásolja az elégedettséget. Minél nagyobb mértékű korrupciót tapasztal egy cégvezető, annál elégedetlenebb az intézményi környezettel. A cégvezetők átlagosan a feldolgozóiparban a legelégedetlenebbek, ezt követi az építőipar, majd a kereskedelmi szektor. Az adatok szerint a gazdasági szolgáltatások szektorában tevékenykedő cégek vezetői a legelégedettebbek.

[34] Melyet az korábban létrehozott összetett változóval mértünk

Azt is megvizsgáltuk, hogy a korrupciós tapasztalatok közül melyik befolyásolja az intézményi környezettel való elégedettséget. A fentiekben említett hat kérdés közül kettő befolyásolja szignifikánsan az elégedettséget. Egyrészt azt találtuk, hogy minél gyakrabban tapasztalja azt egy cégvezető, hogy cégének piacán csúszópénzt kell fizetni, ha hozzá akarnak jutni valamihez (pl. engedélyhez vagy önkormányzati megrendeléshez)., annál elégedetlenebb az intézményi környezettel. A másik szignifikánsnak mutatkozó kérdés az volt, hogy mennyire tartja jelentős akadálynak a korrupciót a vállalatvezető. Az eredmények azt mutatják, hogy minél jelentősebb akadálynak tartja a korrupciót, átlagosan annál elégedetlenebb az intézményi környezettel.

Azt látjuk tehát összességében, hogy minél magasabb mértékű a korrupció, annál negatívabban ítélik meg a cégvezetők vállalkozásuk intézményi környezetét. A korrupciós tapasztalatok közül az teszi szignifikánsan elégedetlenebbé a vállalatvezetőket, ha úgy látják, hogy cégük piacán csúszópénzt kell fizetni, ha hozzá akarnak jutni valamihez, illetve ha jelentős problémának tartják a korrupciót.

3.3. A vállalatmegszűnések földrajza 2008 és 2011 között

Az MKIK GVI 2009 tavaszán indította kutatási programját, amely a gazdasági válság területi szempontú elemzését tűzte ki célul. Mivel a válságból való kilábalás rendkívül lassú, és a hazai gazdaság teljesítménye még 2012-ben sem éri el a válság kezdetén mérhető szintet[35], az ilyen irányú kutatások továbbra sem veszítenek jelentőségükből. Korábbi elemzéseinkből kiderült, a vállalkozások jelentős része létszámleépítéssel reagált a külső és belső kereslet visszaesésére[36], de nem kevés cégnek kellett véglegesen felfüggesztenie tevékenységét.

Jelen alfejezetben a vállalatok megszűnését, illetve ennek területi aspektusait vesszük górcső alá a 2008-2011 időszakra vonatkozóan és arra a kérdésre keressük a választ, hogy mely térségekben fejezte be működését, lépett ki a piacról az utóbbi években a legtöbb vállalkozás. Igaz-e az, hogy az elbocsátásokhoz, munkanélküliséghez hasonlóan[37] a vállalatmegszűnések is elsősorban az északnyugat-dunántúli térségek vállalkozásait érintették elsőként és a legmélyebben, és a válság szétterjedésével a

[35] Ld az MKIK GVI Hol tartunk a válságban? c. ábráját: http://www.gvi.hu/index.php/hu/forecast/show.html?id=39
[36] Ld Czibik – Makó – Tóth 2009
[37] Lásd Lőcsei 2010 és Lőcsei: A gazdasági válság földrajza – 2009/07. MKIK GVI, Budapest, július, 10. oldal. http://www.gvi.hu/data/research/valsagfoldrajz_2009_elemzes_090726.pdf

vállalatmegszűnések is egyre nagyobb számban jelennek meg az elmaradott térségekben?

Az elemzéshez a Cégközlönyben heti rendszerességgel megjelenő végelszámolások és csődeljárások számának alakulását gyűjtöttük össze a 2008-2011-es időszakra vonatkozóan.

Magyarországon a vállalkozások demográfiájáról, azaz a vállalkozások számának változásáról a Központi Statisztikai Hivatal közöl területi adatokat. Évente teszik közzé a regisztrált vállalkozások számának változását gazdálkodási forma szerint. A gazdasági szervezetek számának változása azonban nem feltétlenül ad információt arról, hogy a válság hatására gyakoribbá váltak-e a vállalatmegszűnések, hiszen:

A végelszámolásra[38] és a felszámolásra[39] kerülő (tehát megszűnő) vállalkozások egészen addig nem kerülnek ki a regiszterből, amíg a törvénynek megfelelően le nem zárul az elszámoltatás. (Ez akár több évet is igénybe vehet!) Ezen időszak alatt tehát regisztrált vállalkozásnak tekintik őket.

A vállalkozások számának változása nem csupán a gazdasági klíma változásától függ. Jelentős szerepe van ebben a jogszabály-módosításoknak is.[40]

A megszüntetés bonyodalmai és költségei miatt a vállalkozások tulajdonosai gyakran nem is indítják el a hivatalos eljárást. A regisztrált vállalkozásoknak kevesebb, mint a fele tekinthető – a KSH aktuális definíciója szerint – működőnek, a társas vállalkozások esetében sem nagyobb a hányados 2/3-nál, és az arányszám területi különbségei számottevőek. Ezek a jegyzékbe vett, de gyakorlatilag nem működő vállalkozások tovább torzítják a területi képet.

A KSH az utóbbi években részletezi az adatokat az alapján is, hogy a regisztrált vállalkozások közül melyek működnek, hány új vállalkozás született és hány szűnt meg. Azonban a működésre és megszűnésre vonatkozó részletes adatok területi bontásban csak 2 évre visszamenőleg (jelenleg a 2010. évre) állnak rendelkezésre, mivel a KSH egy

[38] Végelszámolásra akkor kerül sor, ha egy vállalat jogutód nélkül megszűnik, azaz kilép a piacról, beszűnteti tevékenységét. Ez nem jelent feltétlenül fizetésképtelenséget, de nem ritkán az is előfordul, hogy a végelszámolási eljárás felszámolási eljárással kapcsolódik össze.
[39] Felszámolási eljárást fizetésképtelenség esetében indítanak.
[40] 2003-2007 között a gazdasági szervezetekről szóló törvény a jogi személyiségű vállalkozások alapító tőkéjét a korábbinál jóval kisebb összegekben határozta meg, melynek hatása a korlátolt felelősségű társaságok száma gyarapodott jelentősen, de a részvénytársaságok száma is növekedett. 2007-ben az áfa-törvény módosulása következtében az egyéni vállalkozások száma ugrott meg, így az alföldi és dél-dunántúli térségben, ahol kedvezőek a mezőgazdasági termelés feltételei, szinten jelentős gyarapodás figyelhető meg. 2008. január 1-jétől pedig a mezőgazdasági őstermelőknek kötelező kiváltani az adószámot, ami szintén a vállalkozások számának emelkedéséhez vezetett. (KSH, 2008)

szigorú definíció alapján sorolja be a vállalkozásokat e kategóriákba. Megszűnő vállalkozásnak tekinthető egy vállalkozás, ha egymást követő két évben kimarad a működő szervezetek közül, vagyis nem volt árbevétele, vagy foglalkoztatottja[41]. Az adatbázis előállítása tehát méltán energia- és időigényes, így a legfrissebb változások nyomon követésére nem alkalmas.

A vállalkozások összlétszámának vizsgálata helyett járható útnak tűnik, hogy csak a megszűnő, illetve fizetésképtelenné váló vállalkozások számát vizsgáljuk, mégpedig a Cégközlönyben heti rendszerességgel megjelenő végelszámolás, felszámolás vagy csődeljárás[42] alá kerülő vállalkozások listája alapján. Hiszen az érintett vállalkozások székhelye nyomozható, így ebből területi adatbázis építhető. Az egyes cégekre vonatkozó adatokhoz ugyan már könnyedén hozzáférhetünk az interneten keresztül is[43], de aggregált adatokat az adatgyűjtő Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium nem közöl. (A KSH átveszi és közli a csőd-, felszámolási- és végelszámolási eljárásokra vonatkozó aggregált adatokat is[44], de nem területi bontásban.) Csak a teljes adatbázishoz hozzáférő cégek és szervezetek honlapjain szerepel néhány területi adat, (pl. www.feketelista.hu, www.foe.hu, vagy www.opten.hu), és ezek nem is feltétlenül egyeznek meg pontosan egymással. Így az elsődleges adatforrásból hosszadalmas munka árán juthatunk csak el egy használható területi adatbázisig. A felszámolási eljárás alá vont vállalkozások listáját letöltve nem csupán a lokalizáció, hanem az adathiány pótlása és az adatbázis hibáinak szűrésére is szükség van; nyilván ennek mélysége is indokolja a különböző közlések között fennálló különbségeket. Mindenesetre e különbségek nem jelentősek, egyedül a KSH aggregált adatai térnek el a GVI és a többi adatközlő által közölt eredményektől. (Ennek oka az, hogy a KSH a végelszámolásból felszámolásba átkerülő vállalkozásokat nem szerepelteti csak a végelszámolásoknál.)

Elemzésünkben csupán a felszámolási eljárások és csődeljárások területi képének vizsgálatára került sor, a szintén emelkedő számú végelszámolások elemzésével nem foglalkozunk. Adatbázisunkba azok a fizetésképtelenné váló gazdasági társaságok kerültek be, amelyek magyarországi székhellyel és adószámmal is rendelkeznek[45].

---

[41] http://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz32.html

[42] Fizetésképtelenség esetében lehet szűkebb értelemben vett csődeljárást is kezdeményezni, amikor is az adós gazdasági szervezet megkísérli helyreállítani pénzügyeit a hitelezők bevonásával, azonban ez csak elvétve (évente néhány tucat esetben) fordul elő. A tanulmányban a csőd fogalmát tágabb értelemben használjuk, és a fizetésképtelenséget értjük alatta.

[43] http://www.e-cegkozlony.gov.hu/

[44] http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/gaz/tablgaz1112_13.html

[45] Nem kerültek be tehát az egyesületek, önsegélyező pénztárak, egészségpénztárak. A privátcsődök, azaz az egyéni vállalkozásokat érintő csődök elemzésére sincs lehetőség.

A felszámolási eljárások összegét több évre visszamenőleg csak másodlagos adatforrásokból ismerjük. A Creditreform által, a Felszámolók és Vagyonfelügyelők Országos Egyesülete (FOE) honlapján, valamint a feketelista.hu honlapon publikált adatok szerint az eljárások száma évről évre növekszik. Igaz ugyan, hogy 1998 óta a regisztrált és működő társas vállalkozások száma is rendre nő, de a felszámolások volumenindexe 2004 és 2005 kivételével meghaladja a társas vállalkozásokét (3.3.1. táblázat).

3.3.1. táblázat: A felszámolási eljárások és a társas vállalkozások számának alakulása

	Felszámolási eljárások		**Regisztrált társas vállalkozások**		**Működő társas vállalkozások**		**csődérintettség**
	száma	*volumenindexe*	*száma*	*volumenindexe*	*száma*	*volumenindexe*	*(db/1000 vállalk)*
2000	4998	119,9%	411 521	105,7%	265 072		
2001	5895	117,9%	426 834	103,7%	285 213	107,6%	14,3
2002	6189	105,0%	443 708	104,0%	302 945	106,2%	14,5
2003	7627	123,2%	460 205	103,7%	317 346	104,8%	17,2
2004	7609	99,8%	481 305	104,6%	331 844	104,6%	16,5
2005	7844	103,1%	497 942	103,5%	334 783	100,9%	16,3
2006	9099	116,0%	513 750	103,2%	346 401	103,5%	18,3
2007	9649	106,0%	531 109	103,4%	351 853	101,6%	18,8
2008	10931	113,3%	561 424	105,7%	368 472	104,7%	20,6
2009	14 575	133,3%	579 821	103,3%	375 109	107,8%	26,0
2010	17 529	120,3%	600 726	103,3%	384 947	111,0%	30,2
2011	19 884	113,4%	594 097	103,3%			33,1
2012*	21 776	109,5%					36,7

Csődérintettség: az év során indított felszámolási eljárások az 1000, az időszak elején regisztrált társas vállalkozásra jutó száma
**2012 év adatai a december 12-ei állapotnak felelnek meg.*
Adatok forrása:
felszámolási eljárások: 2000-2002: Creditreform (2009a); 2003-2012: feketelista.hu (1)
regisztrált és működő társas vállalkozások: KSH Stadat

Az új felszámolási eljárások száma folyamatosan és dinamikusan nő (3.3.1. ábra), ami nem feltétlenül attól függ, hogy hogyan változik a gazdasági konjunktúra. A dinamikamutatók alakulása nem is feltétlenül függ össze a gazdasági növekedés mértékével. Ennek oka egyrészt az, hogy a működésképtelenné váló cégekről nem tudjuk, hogy mekkora jelentőségük volt a helyi gazdaságban: egy több száz munkavállalót foglalkoztató cég megszűnése nyilván jobban jelzi a recessziót, mint egy hosszú ideje vegetáló kisvállalkozás megszűnése. Nem mindegy, hogy a Gyulai Húskombinát, a Malév,

vagy pedig egy kisvállalkozás, esetleg egy „fantomizálódott” cég felszámolására kerül-e sor. Márpedig adatbázisunkban mindegyik eset ugyanúgy egy egységnek felel meg. A súlyozás lehetetlen, így a kirajzolódó kép – a kisvállalkozások egész gazdaságban magas számaránya okán – inkább a KKV-szektor reakcióját tükrözi.

3.3.1. ábra: Az indított felszámolások és a végelszámolások számának alakulása 1996. I. és 2011. IV. negyedéve között*

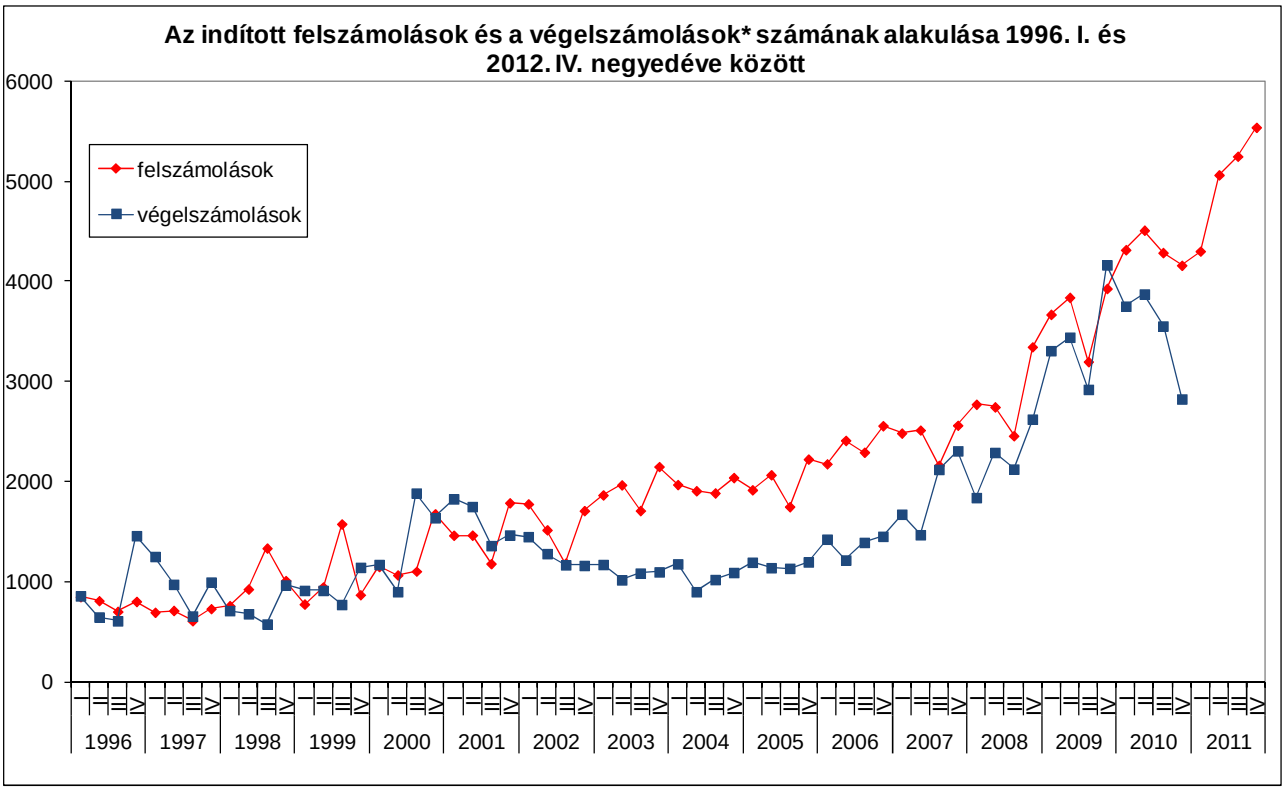

** A végelszámolások száma 2007. 2. negyedévétől az egyszerűsített végelszámolási eljárásokat is tartalmazza*
Adatok forrása: 2000-2009: Creditreform (2009a); 2010-2011: GVI (a Cégközlöny alapján)

A gazdasági konjunktúra és felszámolási eljárások alakulása közötti bizonytalan kapcsolat másik oka az, hogy a vállalkozások jelentős része nem akkor kerül felszámolási eljárás alá, amikor ténylegesen fizetésképtelenné válik. A késletett hatás persze normális jelenség, hiszen egy vállalkozás fizetésképtelenné válása hosszabb folyamat végső állomása: először a rendelésállomány esik vissza, aztán csökken a kibocsátás, létszámleépítésre kerül sor, és csak végső és szélsőséges esetben dől be teljesen a cég. De nem kizárólag erről a késleltetett hatásról van szó. A hitelezőknek nem érdekük mindig elindítani az eljárást a fizetésképtelen cégek ellen – bizonyíték erre a Felszámolók és Vagyonfelügyelők Országos Egyesülete (FOE) egyik sajtónyilatkozata: *„…jelenleg nálunk* [Magyarországon] *a felszámolások mintegy 80-90%-a olyan gazdasági társaság ellen indul meg, mely már semmilyen vagyonnal, hiteles iratokkal, tényleges székhellyel,*

megtalálható cégvezetéssel nem rendelkezik. Így az eljárásokban a hitelezők kielégítésének mértéke, aránya olyan alacsony (a reprezentatív felmérések, illetve az APEH adatai szerint átlagosan 1-2% körüli), hogy hitelezői szempontból szinte megkérdőjelezhető az eljárás megindításának az értelme is." (Erdős, 2007: 6. o)[46]. A működésképtelen, adósságot felhalmozó cégek tehát nem feltétlenül kerülnek a felszínre, amit jól tükröz a valóban működő és a regisztrált cégek közötti jelentős különbség: 3 regisztrált társas vállalkozás közül csupán kettő tekinthető működőnek.

Felszámolási eljárások persze nem csak a hitelező, hanem a végelszámoló vagy az adóhatóság kezdeményezésével is indulnak. Az állami szervek[47] nagy szerepet játszhatnak a cégjegyzékekben működő cégként nyilvántartott, de ténylegesen teljesen vagyontalan, cégvezetés nélküli, működésképtelen, kiürített, „alvó", avagy „fantomizálódott" cégek felderítésében és felszámolásában. Ilyen „nyomozati" munkának köszönhető például, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2008. 1. negyedévétől lényegesen megemelkedett a felszámolási eljárások száma. Ugyanazon címre bejegyezett több száz cég ellenőrzéséről és felszámolásáról van ugyanis szó, ahol a gyanút a 2004. évben hirtelen megemelkedő új alapítások száma keltette fel (Creditreform 2009a)[48]. Hasonló jelenséget tapasztaltak 2006-ban is az ukrán határ melletti Tiszabezdéden – a cégnév alapján feltehetően ukrán tulajdonban álló vállalatcsoport vált fizetésképtelenné (Kondor 2007)[49]. Nem tudjuk, hogy ezek a vállalkozások folytattak-e tényleges tevékenységet, és ha igen akkor milyet, de vélhetőleg nem a piaci körülmények változása áll a nagyszámú cégalapítás és csődeljárás hátterében[50].

A felszámolások indításának számát befolyásoló nyomozati munka sikeressége, eredményessége attól is függ, hogy hogyan változik a jogszabályi környezet. A csődtörvény 2009. évi és 2012. évi módosításai épp azt a célt szolgálták, hogy a működésképtelen, vagyontalan és alkalmazottak nélküli, alvó cégektől a piac megtisztuljon. Különösen komoly felszámolási hullám indult 2012 márciusától, összefüggésben a kényszertörlés bevezetésével. Nehezen választható szét tehát, hogy a felszámolási eljárások növekedése mennyiben tudható be a válságnak, vagyis mennyiben

[46] Erdős K. (2007): A magyarországi cégek és fizetésképtelenségi eljárások főbb adatainak alakulása (1992-2007). Kézirat.
[47] Kiemelt szerepe van ebben az APEH Adóalany-nyilvántartási szakterületének.
[48] A Creditreform szöveges értékelése a felszámolási piacot érintő statisztikai adatokhoz. Kézirat. (http://www.foe.hu/index.php?page=a-hazai-cegek-es-a-fizeteskeptelensegi-szakteruelet-fobb-statisztikai-adatai)
[49] Kondor A. Cs. (2007): A fizetésképtelenség területi jellemzői Magyarországon. Tér és Társadalom, 21. évf. 2. szám, pp. 95-108.
[50] Az ilyen címen bejelentett társaságok ügyvezetője általában vagy hajléktalan, vagy a vállalkozáshoz egyáltalán nem kapcsolódó személy, a társaság elsődleges célja pedig fiktív számlák kibocsátása.

a piaci környezet romlásának következménye, és mennyiben van szó egy régóta halmozódó probléma adminisztratív jellegű megoldásáról.

A fentiekből egyértelműen kiderül, hogy csak kellő óvatossággal lehet a felszámolások, vagy csődök számából a gazdaság állapotára vonatkozó következtetéseket levonni a vizsgált 2008-2011-es időszakban is, mivel az eljárások számának emelkedését nem csak a recesszió okozhatja, hanem a szabályozási környezet változása is felszínre hozhatja a bedőlt cégeket. Ez pedig területileg bontott adatok elemzésekor még fokozottabb körültekintésre int.

Ugyanakkor azt is leszögezhetjük, hogy a felszámolások (és végelszámolások) száma és a csődérintettség 2008. utolsó negyedévében olyan nagymértékben ugrott meg, hogy az minden valószínűség szerint közvetlen kapcsolatban áll a gazdasági válság hatásaival, ami Európa más országaiban sincs másképp. A Creditreform európai országokat összevető tanulmánya szerint *„az európai vállalkozói csődök számának már 2005 óta csökkenő trendje 2008-ban megfordult”* (Creditreform 2009b, p.4.)[51], és a 2009. évre további növekedést várnak, hiszen a recesszió nyomán nehezedő hitelezési feltételek és a kereslet csökkenése okán egyre több cég juthat el a fizetésképtelenségig. A tanulmány szerint Kelet-Közép-Európa más országaival összevetve Magyarországon már 2008-ban is relatíve magasabb volt a csődök számának növekedése, ráadásul ez viszonylag magas csődérintettséggel is párosult.

Kiegészítő információkat tudhatunk meg KSH-kiadványokból (KSH 2009[52], KSH 2012[53]). A gazdasági szervezetek számának alakulásáról szóló gyorstájékoztatók, elemzések szintén kiemelik a felszámolások és végelszámolások számának jelentős emelkedését. Közlésük szerint a felszámolási eljárások többsége középvállalatokat érint. A hitelezők a legtöbb eljárást a kereskedelmi, szállítási és szálláshely-szolgáltatási ágazatokban, valamint az építőiparban indították a vállalkozások ellen. A felszámolás alá kerülő cégek főtevékenység szerinti megoszlására pedig jellemző, hogy a korábban megszokotthoz képest magasabb a pénzügyi, biztosítás tevékenységet folytató cégek körében.

A területi adatbázisunkból összegzett felszámolási eljárások száma nagyjából megegyezik a többi adatgyűjtő által közölt értékkel, így alkalmasnak tartjuk arra, hogy segítségével a területi különbségeket elemezzük. Azonban az értelmezést nehezíti a csődök

[51] Creditreform (2009b): Fizetésképtelenség Európában, 2008/2009. Kézirat. (http://www.foe.hu/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=808&cntnt01returnid=68)
[52] KSH (2009): A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2009. I. félév. 122. Gyorstájékoztató, július 31.
[53] KSH (2012): A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2011. Statisztikai Tükör, VI. évf. 19. sz.

lokalizációjával kapcsolatos problémák[54] sokasága. Adatbázisunkban a lokalizáció székhely szerint történik, noha köztudott, hogy a cégek székhelye és tevékenységük tényleges helye igen gyakran eltér egymástól. Az iparűzési adó hiánya, vagy egyéb kedvezmények okán sok cég helyezi székhelyét elmaradottabb térségbe, kistelepülésre.

Az adatbázist végigböngészve kiderül, hogy bizonyos településeken belül egy-egy konkrét címhez köthető a felszámolások jelentős része. Ezek szerepelnek az Egyesített Feketelista közlése szerint a leggyakrabban megadott székhelycímek 100-as toplistájában is, vagyis nagy valószínűséggel „céggyárat" vagy „cégtemetőt" takarnak (3.3.2. táblázat). E két kifejezés arra utal, hogy ezeken a címeken irreálisan magas a cégbejegyzések száma, egyúttal a cégek között nagyon magas a felszámolási eljárás alatt álló vállalkozások aránya is. Ez legtöbbször azt jelenti, hogy korábban máshol működő cégek nevet, székhelyet és tulajdonost változtattak, mivel fizetésképtelenné váltak vagy egyéb más módon ellehetetlenültek, és az eredeti tulajdonosok ily módon szeretnének szabadulni a cégüktől. Az új tulajdonos a felszámolási eljárást menedzseli, de az is gyakran előfordult, hogy nem létező címekre és fiktív személyek, hajléktalanok nevére jegyeztek be cégeket. E cégtemetők erősen torzíthatják a területi képet.

A legnagyobb vidéki cégtemetőket felsoroló 3.3.2. táblázat alapján biztosan torzított a felszámolási eljárások változása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a kistérségek között a Záhonyi és Kisvárdai, valamint a Tatabányai és a Tamási kistérség adatai lehetnek torzítottak. A legtöbb és legnagyobb cégtemető azonban a fővárosban van: az Egyesített Feketelista leggyakrabban megadott székhelycímek 100-as toplistájából csupán 16 szerepel vidéki címen.

[54] A lokalizációval kapcsolatos problémákat a GDP példáján részletezi: Dusek – Kiss 2008.

3.3.2. táblázat: A vállalatmegszűnések területi képét torzító nem fővárosi lehetséges „cégtemetők”, 2012

megye	Cím		Bejelentett cégek száma	Felszámolás alatt álló cég (%)	Felfüggesztett adószámú cég (%)
SzSzB	Kisvárda	Litki út 18.	**550**	82,2%	3,6%
Pest	Budaörs	Gyár utca 2.	**386**	9,8%	4,4%
Kom-E	Tatabánya	Komáromi út 31.	**310**	55,8%	15,5%
SzSzB	Nyíregyháza	Vietórisz utca 30	**261**	9,2%	0,4%
SzSzB	Nyíregyháza	Vay Ádám körút 4.	**220**	16,8%	18,6%
SzSzB	Kisvárda	Gagarin utca 22.	**201**	76,6%	4,5%
SzSzB	Záhony	Ady utca 5.	**143**	24,5%	11,2%
Tolna	Iregszemcse	Rákóczi út 101.	**142**	26,1%	97,2%
SzSzB	Nyíregyháza	Tavasz utca 8.	**124**	11,3%	3,2%
SzSzB	Nyíregyháza	Szivárvány utca 97.	**112**	20,5%	0,9%
SzSzB	Tiszabezdéd	Sport utca 32.	**108**	61,1%	4,6%
SzSzB	Döge	Szőlőskert út 19.	**99**	78,8%	49,5%
H-B	Debrecen	Balmazújvárosi út 10.	**97**	22,7%	5,2%

Adatok forrása: www.feketelista.hu (2)

Újabb gyanús jel kötődik a felszámolás alatt lévő cégek neveihez: ezek önmagukban is árulkodóak. Néhányuk nevét pusztán szemléltetésül ismertetjük a 3.3.3. táblázatban. Vagy azokon a neveken hozták létre őket, amelyeken felszámolásra is kerülnek – és ekkor a létrehozásuk egyetlen célja csak más cégek veszteségeinek eltüntetése lehetett egy cégcsoporton belül, vagy neveiket időközben, a veszteségek halmozódásával és az elkerülhetetlen felszámolás felismerése után kapták[55]. Nem kizárt, hogy jó részüket eredetileg sem *par excellence* vállalkozás céljával hozták létre, nem termelés, illetve szolgáltatás nyújtás volt a céljuk, hanem valami más.

[55] A tatabányai példák az utóbbit látszanak megerősíteni. Ezeknél ugyanis egy felszámolásra szakosodott vállalkozó ügyleteiről van szó, aki már csődbe jutott cégeket vesz át és számol fel. Lásd: *Egy tulajdonos, 88 felszámolás Építőipari céghorror Sokasarától Bajvanig*. NOL, 2009. február 5., http://www.nol.hu/gazdasag/lap-20090205-20090205-62 és *Megszólal a Holalé vezetője, a bedőlt cégek eltakarítója*. NOL, 2009. február 10., http://www.nol.hu/gazdasag/megszolal_a_holale_ugyvezetoje__a_bedolt_cegek_eltakaritoja

3.3.3. táblázat: Cégtemetők és néhány érdekes felszámolás alatt lévő cég

A cégtemető helye	**A felszámolás alatt álló cég neve**
Tiszabezdéd	TCHEBOTAREV Kereskedelmi és Szolgáltató Betéti Társaság
	RADONYEC Kereskedelmi és Szolgáltató Betéti Társaság
	TOURGOYACK Kereskedelmi és Szolgáltató Betéti Társaság
Záhony, Ifjúság u. 4.	DOBREUTRO Kereskedelmi és Szolgáltató Betéti Társaság
	OSZA-MAKSZIMUM Kereskedelmi és Szolgáltató Betéti Társaság
Kisvárda, Gagarin u. 22, és Litki u.	KATYUSA-EXTRA Kereskedelmi és Szolgáltató Betéti Társaság
	GVITALSZ-LJUMET Kereskedelmi és Szolgáltató Betéti Társaság
Tatabánya, Komáromi út 31.	HOLALÉ SZEPTEMBER Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság
	LÚZER NOVEMBER Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság
	KONYEC ÁPRILIS Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság
	Galiba Öt Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság
	Sokasara Alfa Korlátolt Felelősségű Társaság
	Sokasara Béta Korlátolt Felelősségű Társaság
	Sokasara Április Korlátolt Felelősségű Társaság
	Sokasara November Korlátolt Felelősségű Társaság
	Bajvan Péntek Válságban lévő Korlátolt Felelősségű Társaság
	Bajvan Kedd Gondban Lévő Korlátolt Felelősségű Társaság

Adatok forrása: Cégközlöny

Megjegyezzük, hogy a cégalapítások, cégek számának területi elemzésekor hasonló korlátokba ütközhetünk. Előfordul ugyanis, hogy ugyanarra a székhelyre egyszerre több tíz céget is bejegyeznek, ugyanolyan paraméterekkel. Ennek hátterében egy vállalkozó(csoport) ügyeskedése is állhat, de kelendőek az előre megalapított cégek is. A válság hatására nem feltétlen csökken a cégalapítási kedv, hiszen a módszer segítségével a felhalmozott adóssággal együtt bedöntött régi vállalkozás helyett gyorsan újat lehet vásárolni, így új keretek között, tiszta lappal lehet indulni. (Többek között ennek kiszűrésére szigorították a csődtörvényt 2009 nyarán.)

Fölmerül a kérdés, hogy mennyire alkalmas egy ilyen adatbázis a csődérintettség területi különbségeinek elemzésére. Természetesen nem lehet kiszűrni az összes „cégtemetőt”,

ahol az eredetileg más térségekben működő vállalkozásokat, és azok megszűnéseit regisztrálják. Ráadásul ezek a területi statisztikákat gyakran végletesen megemelő felszámolási eljárások vélhetőleg nemcsak a gazdasági környezet megváltozását jelzik, hanem az adóhatóság munkájának hatékonyságát, illetve a jogszabályi környezet változását is. Az adatbázis problémáinak ismerete azonban nem zárja ki az elemzést, csupán az elemzés korlátait szabja meg.

A kiugróan magas csődérintettséggel jellemezhető térségek köre, a csődérintettség területi mintázata igen stabil hosszabb időtávon (3.3.2. és 3.3.3. ábra). A válság kirobbanása óta rögzített nagyon hasonlít a „válságmentes" (1992-2006) időszak területi képéhez, melyet Kondor Attila hasonló vizsgálatai fedtek fel (Kondor 2007)[56]. Ezek szerint a vállalatmegszűnések esetében is érvényesül a nyugat-kelet lejtő, és a centrum-periféria hatás.

3.3.2. ábra: Csődérintettség a válság alatt: felszámolások és csődök 1000 regisztrált társas vállalkozásra, 2009-2011 időszakban

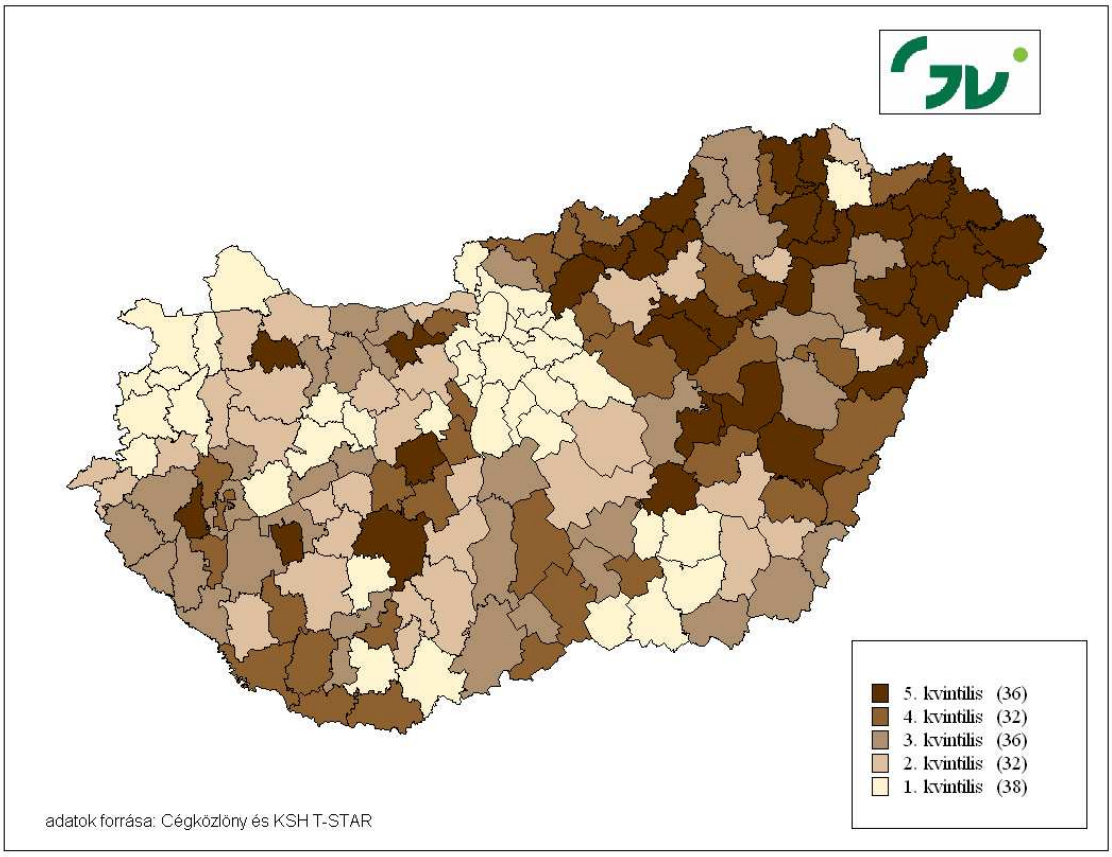

[56] Kondor A. Cs. (2007): A fizetésképtelenség területi jellemzői Magyarországon. Tér és Társadalom, 21. évf. 2. szám, pp. 95-108.

3.3.3. ábra: Fizetésképtelenségi arány a magyar kistérségekben, 1992-2005

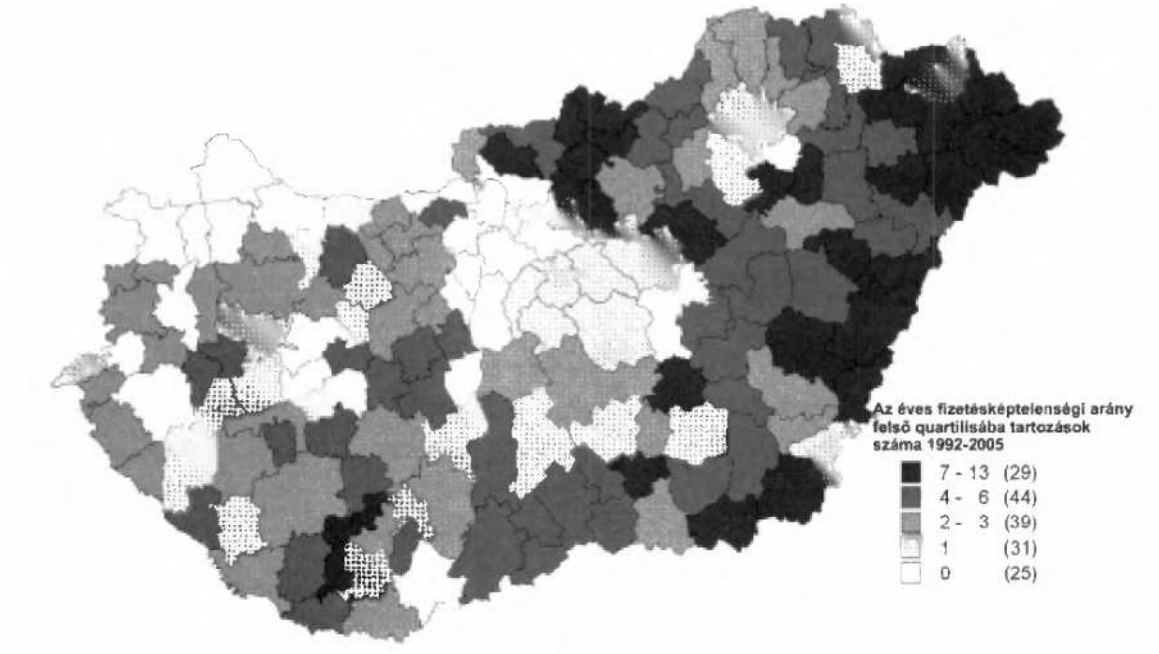

Ábra forrása: Kondor Attila 2007, 103. o.

A legtöbb felszámolási eljárást az elmaradottabbnak mondható térségekben regisztrálják, az ún. BB-vonaltól (Balassagyarmatot Békéscsabával összekötő képzeletbeli tengelytől) keletre, a Dél-Dunántúl külső, határmenti és belső perifériáin. Hiányzik viszont a legrosszabb helyzetű térségek közül néhány észak-borsodi körzet, bár ezekben a térségekben a vállalkozási aktivitás is extrém alacsony. Kiemelhető, hogy Bács-Kiskun megye déli agrárkarakterű részén is nagyobb eséllyel megy tönkre egy-egy vállalkozás. Visszatükröződik az ábrán a Balaton északi és déli partja között mind jövedelmi, mind bizalmi tőkeellátottságban fennálló különbség is, a déli part hátrányával. Érdekes, hogy Komárom-Esztergom megye kistérségeiben az átlagosnál magasabb a csődérintettség azzal együtt is, hogy a gazdaság teljesítőképessége itt jóval magasabb. A vállalatmegszűnések aránya a gazdasági téren fejlettebb északnyugat-dunántúli kistérségekben, illetve a főváros környékén a legalacsonyabb. Nyilvánvaló tehát, hogy a felszámolások számának emelkedése ezekben a térségekben látványos és szokatlan jelenség. A nyugat-kelet és a centrum-periféria kettősség mellett a településméret is szerepet játszik, mivel a vállalkozói tevékenységet koncentráló nagyobb városok körzetei is jobban szerepelnek. (Ez nem annyira meglepő, hiszen a gazdaság térben sokkal erősebben koncentrálódik, mint a népesség vagy a munkaerő, így a fizetésképtelenség sem térségekhez, hanem inkább nagyobb városokhoz köthető elsősorban. A hatások persze sokkal kevéssé pontszerűek.)

A 3.3.4. ábrán azokat a térségeket emeltük kis sötétebb színekkel, amelyekben a kiinduló 2008. évi adatokhoz képest az eltelt négy év alatt a legnagyobb mértékben emelkedett a csődérintettség. Összességében a kiindulási helyzet és a növekedés mértéke kistérségi szinten nem függ össze (3.3.5. ábra); inkább térségtípusokat lehet elkülöníteni.

Jelentős a növekedés a gazdasági teljesítőképesség (GDP) alapján fejlett megyéinkben (az Észak-Dunántúlon). Az ebben a térségben koncentrálódó exportorientált, külföldi tulajdonban lévő feldolgozóipari cégek reagáltak a leggyorsabban a külső környezet változására és visszafogták a termelésüket, jelentősebb létszámleépítéseket hajtottak végre (Barta – Lőcsei 2011[57], Lőcsei 2010[58]). Ezek a vállalatok azonban tőkeerősek, a változásokra viszonylag rugalmasan reagálnak[59], és egyáltalán nem jellemző körükben a csőd. De e multik kisebb beszállítói minden bizonnyal még inkább megsínylették a visszaesést, és a tovagyűrűző hatásokon keresztül további vállalkozások válhattak fizetésképtelenné. Vagyis működik egyfajta áthárítási mechanizmus. Ez térben is megjelenik, hiszen leginkább nem a Nyugat-Dunántúl legnagyobb centrumaiban emelkedett meg a csődérintettség, hanem a belső perifériákon. A térségben nem sokat romlott a helyzet a Balaton környékén sem, köszönhetően a turizmushoz kötődő relatíve nagy számú cégnek, amelyeket a feldolgozóipari recesszió csak nagyon áttételesen érintett.

[57] Barta, Gy. – Lőcsei H. (2011): The effect of the recent economic crisis on the spatial structure of Hungarian industry. Területi Statisztika, 14. (51.): (Special Issue) pp. 99-109.
[58] Lőcsei H. (2010): A gazdasági világválság hatása a munkanélküliség területi egyenlőtlenségeire. In: Fazekas Károly – Molnár György (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör 2010. MTA Közgazdaságtudományi Intézet és Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest. pp. 126-141.
[59] A témáról bővebben ír Köllő (2011).

3.3.4. ábra: Csődérintettség emelkedése a válság alatt, 2008-2011

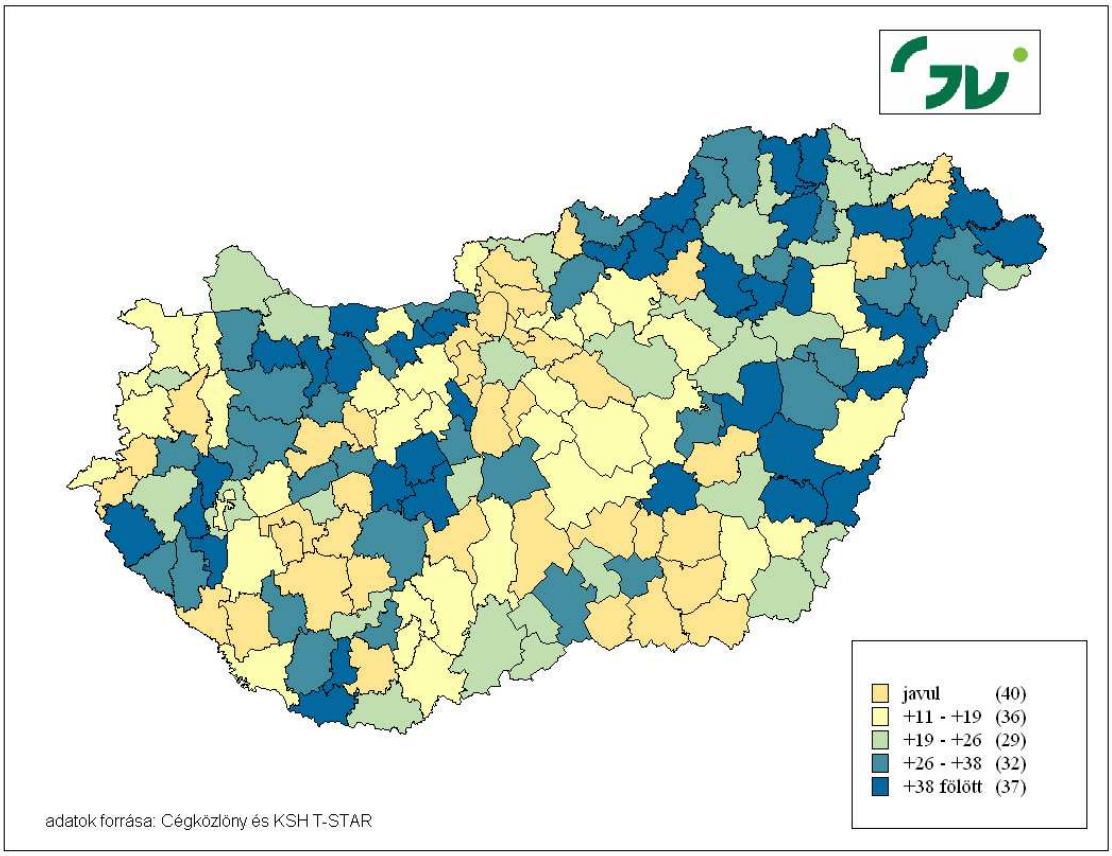

3.3.5. ábra: Csődérintettség és annak emelkedése a válság alatt a kistérségekben, 2008-2011*

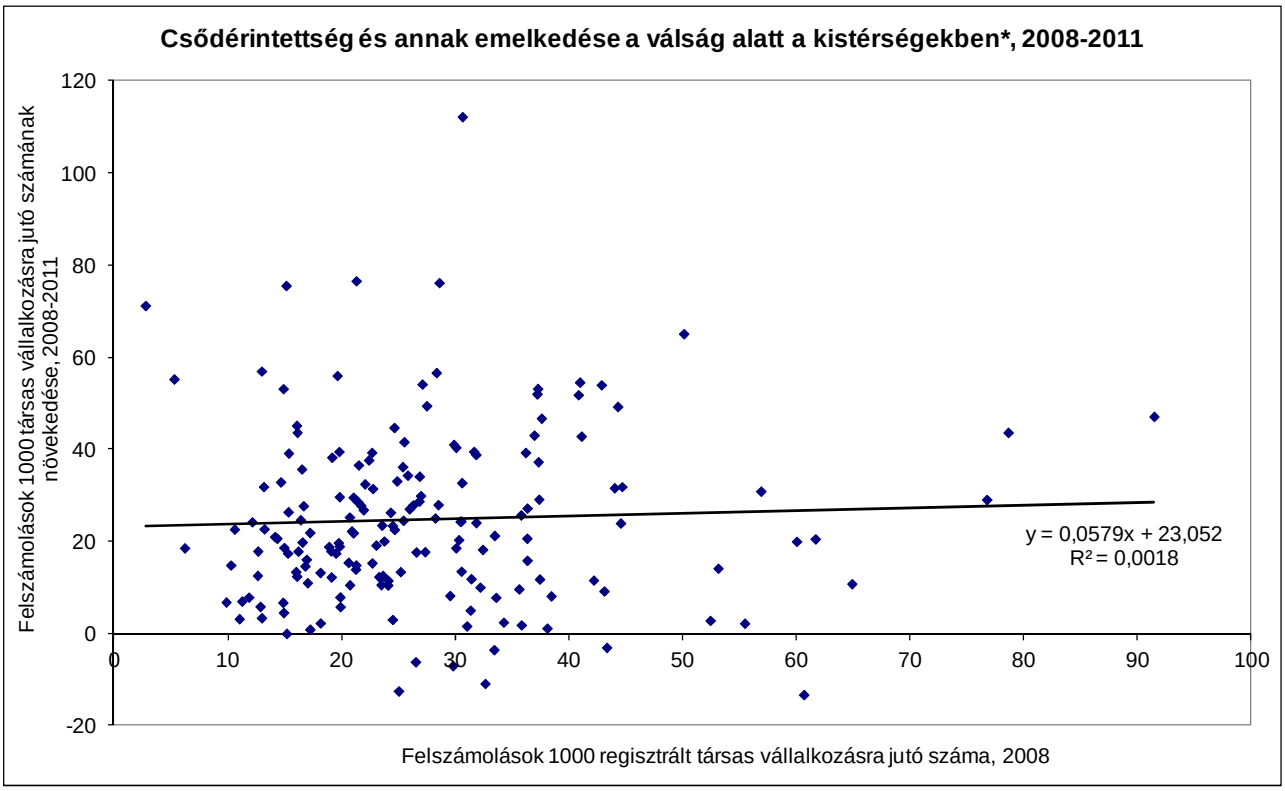

** A Záhonyi és Kisvárdai kistérség nem szerepel a vizsgálatban az e körzetekben létező cégtemetők okán kiugróan magas 2008. évi csődráta miatt.*

A felszámolások arányának növekedése azonban a Dunától keletre, illetve az elmaradottabb térségek, külső és belső perifériák egy részében is nagyon magas. Nem csupán a fejlett feldolgozóipari karakterű megyékben jelentkezik a válság hatása a vállalatmegszűnések gyakoriságának megemelkedésén keresztül, vagyis igazolódni látszik az a feltevés is, hogy hosszabb távon az elmaradottabb térségek kényszervállalkozásai, tőkehiányos és kevés jövedelmet termelő kisvállalkozásai szenvedik el a legnagyobb veszteségeket. Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Békés megyékben növekedett a leginkább a felszámolások 1000 regisztrált vállalkozásra jutó száma.

Csak minimális mértékben romlott, esetleg még javult is a csődhelyzet az ország nyugati határszegélyén, a főváros körzetében és a nagyobb városok körzeteiben, valamint Bács-Kiskun és Csongrád megyék egy részében.

Összegzésképpen elmondható, hogy a válság kezdetén az ország fejlettebbnek számító északnyugati térségében jelentkezett először és leglátványosabban a visszaesés. Tulajdonképpen nem meglepő, hogy ezekben a térségekben a szokásosnál magasabb és az átlagosnál nagyobb mértékben nőtt a felszámolási eljárások száma is; sajnos a vállalkozói szféra is nagy veszteségeket szenvedett el. A bevezetőben megfogalmazott feltételezésünk első része, miszerint a recesszió a munkanélküliséghez hasonlóan a csődérintettség növekedésén keresztül is jelentkezik, helytállónak bizonyult. Azonban a felszámolási eljárások aránya az elmaradottnak számító térségekben is kiemelkedő mértékben nőtt. Úgy tűnik tehát, hogy a gazdasági értéktermelő-képesség (egy főre jutó GDP) alapján a rangsorok végén kullogó megyéinkben a társas vállalkozások még kevésbé tudnak ellenállni az általános és hosszan tartó recessziónak. A kezdeti feltevéseink tehát nem zárják ki egymást; működik egyfajta áthárító mechanizmus a gazdasági centrumok és a perifériák között, illetve a legelmaradottabb térségekben. Az eredetileg is bizonytalan lábakon álló vállalkozások is nagy számban és arányban mennek tönkre, erősítve ezzel a lefelé tartó spirált.

A kapott eredmények érvényességét csökkentik az adatbázis korlátai, hiszen a romló tendencia nem feltétlenül a gazdasági környezet állapotával függ össze, hanem a szabályozási környezet változásával, az adóhatóságok nyomozati munkájával és a cégtemetők működésével. A felszámolások számának növekedésében egyrészt egyfajta szándékolt megtisztulási folyamat köszön vissza, másrészt tényleges gazdasági folyamatok (a 2008. évi recesszió, a külpiaci konjunktúra áttételes hatásai, valamint a

belső kereslet tartós visszaesése) hatásai is kimutathatóak. Ennek alátámasztására, a hatásmechanizmusok tisztázására további kutatások szükségesek.

4. Kilátások, előrejelzések

Az alábbi alfejezetben azt vázoljuk fel, hogy a legfrissebb előrejelzések szerint milyen gazdasági tendenciákra számíthatunk a következő évben. A világgazdaság közeljövőbeli folyamatainak vizsgálatakor kikerülhetetlen az USA gazdaságának rövid áttekintése, mivel ennek a globális gazdaságra gyakorolt hatása igen jelentős. Emellett áttekintjük az Európai Bizottság és egyes vezető befektetési bankok előrejelzéseit mind az EU, mind Magyarország gazdaságára vonatkozóan, valamint kitérünk egyes fontos kockázati tényezőkre, melyek az európai és a magyar gazdaság növekedését veszélyeztetik. Ezután a GVI két vállalati felmérésének legfrissebb eredményeit is ismertetjük, mely a magyar versenyszféra jelenlegi üzleti helyzetéről és várható kilátásairól ad képet.

4.1. táblázat: A legfontosabb, az EU-s és magyar gazdasági növekedést veszélyeztető kockázati tényezők

Európai Unió
– bizonytalanság a rövid távú kilátásokat tekintve
– az eszkalálódó euróválság rányomja bélyegét a növekedésre és a foglalkoztatásra
– fennáll a gazdasági visszaesés veszélye
– a válságot megelőző években jelentős belső és külső egyensúlytalanságok halmozódtak fel a tagállamokban
– viszonylag magas átlagos munkanélküliség
– a belső kereslet várhatóan gyenge marad 2013-ban
– a francia gazdaság állapota: a túlságosan bőkezű jóléti rendszer, elszabaduló államháztartási hiány és a költségvetési szigorítások halogatása
Magyarország
– a gazdaság lassulása, elhúzódó recesszió
– az exportpiacok keresletének zsugorodása
– a beruházások volumene jelentősen mérséklődhet, hiányoznak a beruházás feltételei
– korlátozott és drága hitelhez jutás
– a gazdaságpolitika kiszámíthatatlansága miatti bizalomvesztés

4.1. Az USA gazdasági helyzetének főbb jellemzői

2008 utolsó negyedévében az Egyesült Államok bruttó hazai terméke (GDP) jelentős, 8,4 százalékos csökkenést mutatott, mely azelőtt utoljára az 1980-as években fordult elő. A visszaesés 2009 első felében fokozatosan mérséklődött, a harmadik negyedévben pedig már 1,9 százalékos növekedést mutattak az adatok. A negyedik negyedévben 5,3 százalékosra gyorsult a fellendülés, így az év egészében csak 2,2 százalékos volt a visszaesés. 2010 első negyedévében 3,9 százalékosra lassult a növekedési ütem, az év további részében azonban 4 százalék felett volt a bővülés, az egész évben 3,8 százalékot érve el. 2011-ben 4 százalékosra gyorsult az éves növekedés. 2012 első három hónapjában 4,2 százalékkal nőtt az amerikai GDP, a második negyedévben 2,8 százalékkal, a harmadikban pedig 5 százalékkal (lásd a 4.1.1. ábrát).

4.1.1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) negyedéves volumenindexei az Amerikai Egyesült Államokban, százalék, 2000 – 2011. III. negyedév

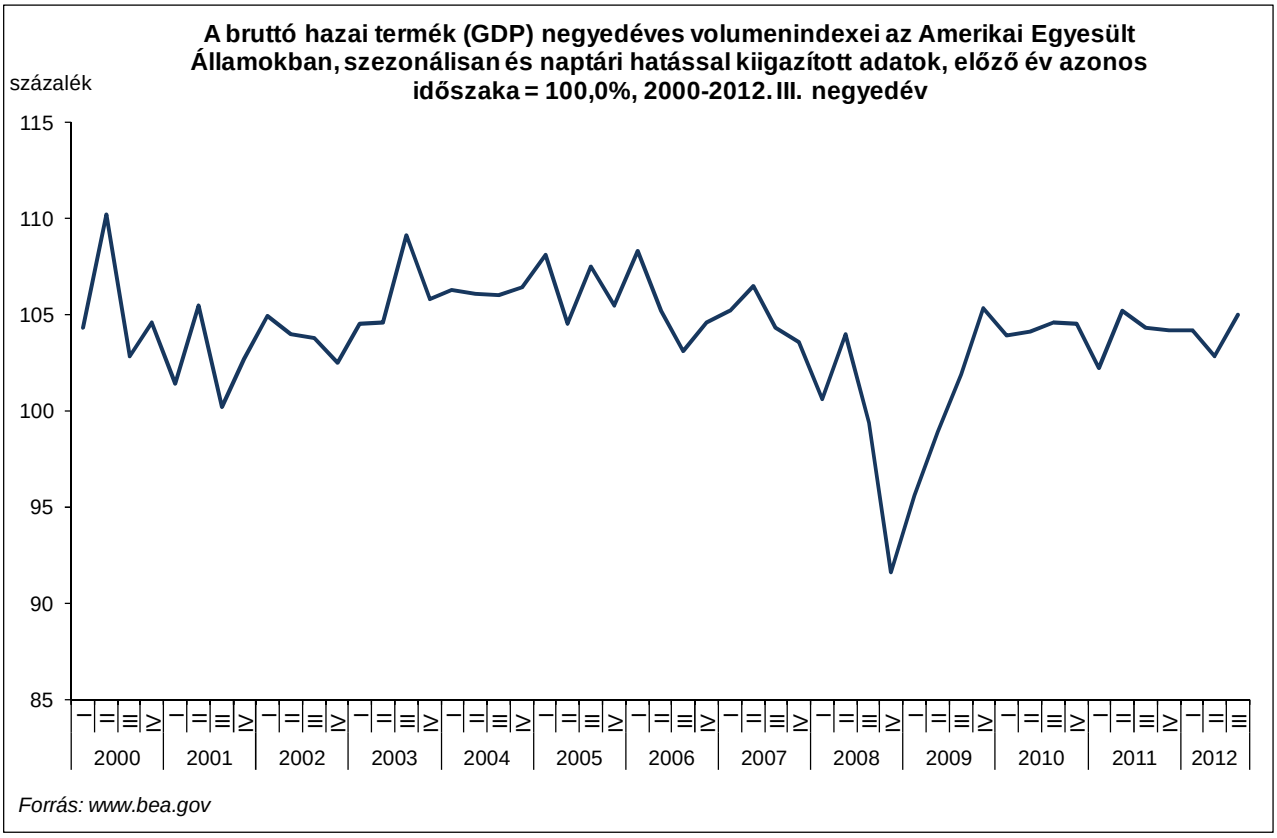

A válság hatására történelmi rekordot döntött az ipari termelés csökkenése az Egyesült Államokban. 2008 szeptemberében 2,8 százalékos visszaesést mutattak az adatok,

melyre 1974 decembere óta nem volt példa (akkor 3,4 százalékos volt a csökkenés)[60]. 2008 második negyedévében 6,6 százalékkal, a harmadik negyedévben 12,2 százalékkal, a negyedik negyedévben pedig már 15,7 százalékkal csökkent az ipari termelés. A mélypont 2009 első negyedévében következett be, ekkor az ipari termelés több mint 60 éve nem látott mértékben zsugorodott: 18,4 százalékkal volt alacsonyabb, mint 2008 azonos negyedévében. 2009 második negyedévében mérséklődött a visszaesés üteme, a harmadik negyedévben pedig – a gépjárműipari, a fémipari és a technológiai szektornak köszönhetően – már igen jelentős, 5 százalékos bővülést mutattak az adatok. 2009 végén a negyedéves növekedés magas, 5,6 százalékos szinten alakult, 2010 második negyedévében pedig már 8,6 százalékot ért el. A harmadik negyedévben 6,6 százalékos, az utolsó negyedévben pedig már csak 2,2 százalékos volt a bővülés. 2011-ben jelentős, az év második felében az 5 százalékot is meghaladó emelkedést tapasztaltunk. 2012 elején ez az ütem 5,9 százalékosra bővült, de a második negyedévben 2,3 százalékosra lassult, a harmadik negyedévben pedig stagnált az USA ipari termelése (lásd a 4.1.2. ábrát).

[60] Forrás: http://hvg.hu/gazdasag/20081016_usa_ipari_termeles_visszaeses.aspx

4.1.2. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok ipari termelésének volumenindexei, szezonálisan kiigazított negyedéves adatok, százalék (előző negyedév=100%), 2000 – 2012. III. negyedév

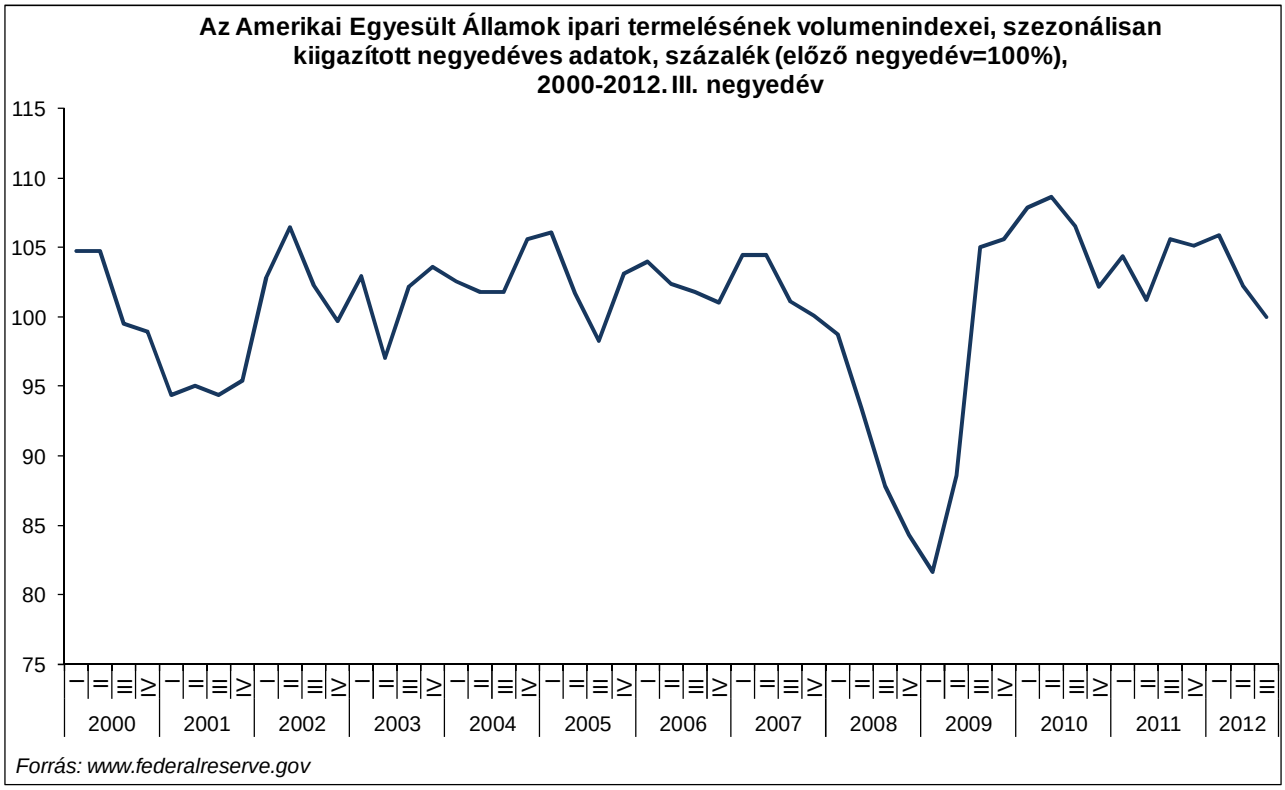

A Philadelphia Fed-index, mely az amerikai feldolgozóipari vállalatok üzleti kilátásairól ad képet, 2008 novemberében érte el sokéves mélypontját. A feldolgozóipari aktivitás indexe ekkor -40,9 pontra zuhant – ilyen alacsony értékre 1990 óta nem volt példa. Ezután néhány hónapon keresztül javulást mutatott, de 2009 februárjában újabb visszaesés következett (-38,3 pont). 2009 folyamán jelentős mértékben javult az index értéke, augusztustól pedig már elérte a pozitív értéktartományt. A 2010-es év első felében visszaesett a mutató, majd a második félévben jelentős mértékben emelkedett az értéke. Csúcspontját 2011 márciusában érte el (39,2 pont) de ezután ismét meredeken zuhanni kezdett és júniusban újfent negatív értéket vett fel, augusztusban pedig -22 pontos mélypontra esett vissza. 2011 végén és 2012 első három hónapjában emelkedést mutatnak az adatok, májustól azonban újfent a negatív tartományba került a mutató (lásd a 4.1.3. ábrát).

A New York-i Fed-index, mely szintén a feldolgozóipari folyamatok állapotát írja le, már 2008 februárjában (még a válság kirobbanása előtt) visszaesést jelzett és a negatív

tartományba került. A válság hatása 2008 októberében érződött először a mutatón, amikor is egyetlen hónap alatt 17 pontot zuhant az értéke. A mélypontot (-32,3 pont) 2009 februárjában érte el, ezután viszonylag gyors növekedésnek indult, és 2009 júliusában már pozitív értéket (11 pont) vett fel. 2009 őszén folytatódott a növekvő tendencia, de az év végén zuhanásszerű, 19 pontos csökkenést figyelhettünk meg. 2010 elején újra növekedést mutatott az index, de májustól ismét folyamatos visszaesést tapasztaltunk. 2010 decemberétől 2011 áprilisáig ismét emelkedett az index értéke, de ezt öt hónapos csökkenés követte, az index így átkerült a negatív tartományba. 2012 első negyedévében újra számottevő emelkedést mutattak az adatok, de április óta jelentős visszaesésnek lehetünk tanúi, így a második félévben az index ismét a negatív értéktartományba került (lásd a 4.1.3. ábrát).

4.1.3. ábra: A Philadelphia Fed-index és a New York Fed-index alakulása, 2001-2012. november

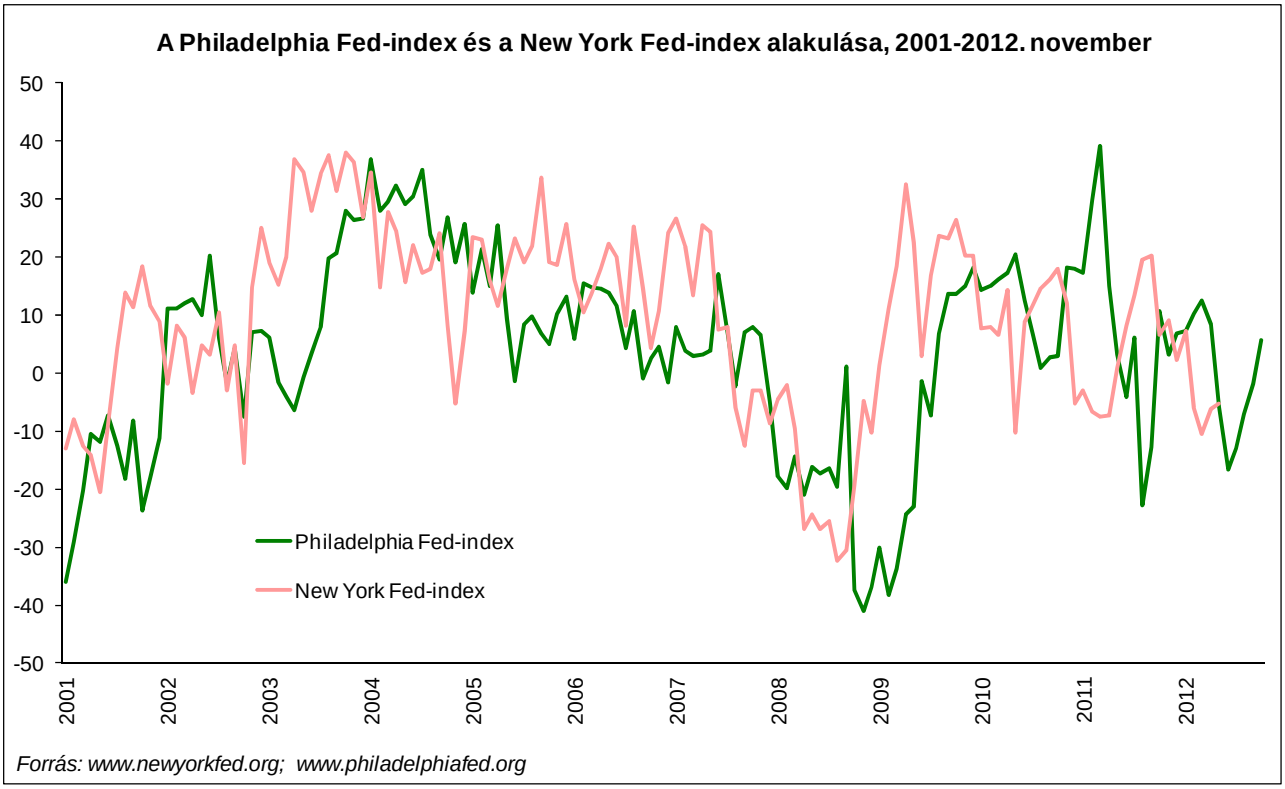

4.2. Az Európai Unió gazdasági helyzetére vonatkozó előrejelzések

A magyar gazdaság állapotára igen erősen hat tágabb környezete, azaz az Európai Unió, mely kis, nyitott gazdaságunk legfőbb exportpiaca és kereskedelmi partnere. Ezért a gazdasági előrejelzéseket mindenképpen az Unióra vonatkozó prognózisok áttekintésével érdemes kezdeni. Az alábbiakban az Európai Bizottság és több független elemzőcég előrejelzését olvashatjuk, majd áttérünk a Magyarországra vonatkozó elemzésekre.

Az Európai Bizottság 2012 őszi gazdasági előrejelzése[61] szerint az Európai Unió és az euróövezet gazdaságának rövid távú kilátásait továbbra is bizonytalanság jellemzi, de az előrejelzések szerint 2013-ban már nőni fog a GDP, 2014-ben pedig további erősödés várható. A pénzügyi válság továbbra is rányomja bélyegét a növekedésre és a foglalkoztatásra az euróövezetben és az EU egészében egyaránt, de a várakozások szerint 2013-ban fokozatosan helyre fog állni a gazdasági növekedés. Az EU reál GDP-je 2012-ben – az egész évet tekintve – 0,3 százalékkal, az euróövezeté pedig 0,4 százalékkal fog csökkeni. A válság kezelését, valamint a gazdasági és monetáris unió működésének javítását célzó határozott szakpolitikai intézkedések azonban jelentősen hozzájárultak az uniós gazdaság megszilárdításához. 2013-ban a gazdaság várhatóan újra növekedési pályára áll: az EU egészében 0,4 százalékos, az euróövezetben pedig 0,1 százalékos GDP-bővülés várható, bár továbbra is jelentős eltérések lesznek az egyes tagországok között.

A válságot megelőző években felhalmozódott jelentős belső és külső egyensúlytalanságok leépítése folyamatban van, de ez a folyamat néhány országban visszaveti a belső keresletet, a gazdasági aktivitás tekintetében pedig jelentős különbségek mutatkoznak a tagállamok között. Ezzel egyidejűleg fokozatosan sikerül megszüntetni a tagállamok a versenyképesség-romlást, aminek következtében a világkereskedelem élénkülésével párhuzamosan az export fokozatos felfutása valószínűsíthető. A strukturális reformokkal együtt ez meg fogja alapozni, hogy 2014-ben erőteljesebb és egyenletesebb gazdasági bővülés bontakozzon ki. A 2014-re vonatkozó előrejelzések szerint az EU egészében 1,6 százalékos, az euróövezetben 1,4 százalékos GDP-bővülés várható. A lelassult gazdasági tevékenység következtében a munkanélküliségi ráta 2012-ben az EU-ban várhatóan eléri a 10,5 százalékot, az euróövezetben pedig a 11,3 százalékot. Az előrejelzések szerint a munkanélküliség 2013-ban fog tetőzni, mégpedig 10,9 százalékos szinten az EU-ban,

[61] Forrás: http://ec.europa.eu/magyarorszag/press_room/press_releases/20121107_gazdasagi_elorejelzes_hu.htm

illetve 11,8 százalékos szinten az euróövezetben, majd 2014-ben valamelyest mérséklődni fog.

A 2012 második negyedévében tapasztalt visszaesést követően nem várható, hogy a gazdasági aktivitás az év vége előtt élénkülni tudna. 2013-ban rendkívül szerény növekedés várható, ami remélhetőleg 2014-ben valamelyest erőteljesebbé válik. Az előrejelzés szerint a nettó export továbbra is hozzájárul majd a növekedéshez. A belső kereslet 2013-ban várhatóan továbbra is gyenge marad, és csak 2014-ben tud majd fellendülni. E folyamat a munkaerőpiacra is kifejti hatásait. A munkanélküliség az EU-ban várhatóan valamivel 11 százalék alatt, az eurózónában pedig 12 százalékon éri el a csúcsát 2013-ban.

Míg az EU egészére nézve a finanszírozási költségek alacsonyak, a tagállamok között e tekintetben is jelentős különbségek mutatkoznak. Jóllehet a legutóbbi gazdaságpolitikai döntések enyhítették a feszültségeket, valószínűsíthető, hogy a bankszektor egyes részeiben jelentkező nehézségek és a gyenge gazdasági teljesítmény továbbra is éreztetni fogják a hitelkínálatra kifejtett negatív hatásukat.

Az elmúlt negyedévek folyamán a fogyasztói árak emelkedésében továbbra is az energiaárak és a közvetett adók emelése játszották a főszerepet. Ugyanakkor az árak emelkedése irányába ható mögöttes belső tényezők korlátozottak, az infláció 2013-ban várhatóan 2 százalék alá csökken.

Az előzetes adatok szerint az államháztartási hiány az EU-ban 2,4 százalékra csökkent 2012-ben. A 2013-as évre vonatkozó tagállami költségvetésekről rendelkezésre álló információk alapján nem várható a konszolidáció folytatódása: az EU-ban a hiány 2013-ban és 2014-ben a GDP 3,4 százalékát teszi majd ki. Az államadósság az euróövezetben a GDP 93 százalékának, az EU egészére nézve pedig a GDP 87 százalékának felel meg 2012-ben. Az előrejelzés szerint 2013-ra az euróövezeti államadósság eléri a GDP 95 százalékát, az EU egészére vonatkozó mutató pedig a GDP 89 százalékát, ezt követően viszont stabilizálódik.

Több vezető londoni befektetési ház elemzői prognosztizálnak recessziót az euróövezet gazdaságára vonatkozóan az idei évre a lassuló kibocsátás és a tovább eszkalálódó

euróválság miatt.[62] Egyes elemzői vélemények szerint 2013-ban sem bizonyos a növekedés az eurózóna gazdaságaiban.

A tekintélyes londoni gazdasági-üzleti elemzőcég, a Centre for Economics and Business Research (CEBR) erőteljesen rontott prognózisában közölte, hogy a euróövezetre az idei évre átlagosan 0,7 százalékos, jövőre 0,4 százalékos visszaesést vár, és 2014-re is legfeljebb 0,4 százalékos GDP-növekedést valószínűsít. Az előrejelzés szerint Németország a három év mindegyikében növekedni fog: az idén 0,7 százalékkal, jövőre 0,5 százalékkal, 2014-ben 1,2 százalékkal. A második legnagyobb valutauniós gazdaságban, Franciaországban a cég 2012 egészére 0,2 százalékos, 2013-ra 0,3 százalékos visszaesést, 2014-re 0,2 százalékos GDP-pluszt vár. Olaszországban e három évben 2,7, 1,8 és 0,8 százalékkal, Spanyolországban 1,8, 2,2 és 1,6 százalékkal csökken a GDP a CEBR hétfői prognózisa szerint. Nagy-Britanniában a ház londoni elemzői 2012 egészére 0,1 százalékos visszaesést jósolnak, új előrejelzésük szerint azonban a brit gazdaság jövőre 0,8 százalékkal, 2014-ben pedig már 1,4 százalékkal bővül. A CEBR vezérigazgatója szerint fennáll annak a veszélye, hogy a gazdasági problémák Európa számos régiójában a társadalmi rend felbomlását eredményezik, ha a munkanélküliség továbbra is meredeken emelkedik, és eközben a kormányoknak kifogynak a pénzből.

Az Economist Intelligence Unit (EIU), a világ legnagyobb gazdaságelemző csoportja 2012 novemberében publikált globális prognózisában közölte, hogy 2012 egészére 0,4 százalékos GDP-mínuszt vár az euróövezetben. A cég új előrejelzése szerint az euróövezeti perifériában jövőre is folytatódik a recesszió, ám a központi eurógazdaságok várhatóan már mutatnak kisebb fellendülést. Ennek alapján az EIU 2013-ra 0,4 százalékos átlagos GDP-növekedésre számít az euróövezetben.

A Standard & Poor's nemzetközi hitelminősítő elemzőstábjának prognózisa az euróövezetben átlagosan 0,8 százalékos gazdasági visszaesést vár az idei év egészében. Az S&P elemzői jövőre sem számítanak jelentősebb növekedésre, sőt nem biztosak abban, hogy lesz-e egyáltalán bármilyen mértékű gazdasági bővülés 2013-ban a valutaunióban.

[62] Forrás: http://hvg.hu/gazdasag/20121105_recesszio_euroovezet

4.3. Magyarország gazdasági helyzetére vonatkozó előrejelzések

Az elemzők Magyarországra vonatkozó őszi elemzéseikben[63] bár rontották a 2012-re vonatkozó előrejelzésüket, de így sem tudták eltalálni az ennél sokkal nagyobb visszaesést: 2012 egészére némileg 1 százalék fölötti GDP-csökkenést várnak, míg a KSH előzetes adatai alapján 1,7 százalékos csökkenés következett be. 2013-ra legjobb esetben is a gazdaság stagnálása várható.

A JP Morgan londoni elemzői szerint enyhült a magyarországi recesszió, azonban a szakértők rontották a 2012-re vonatkozó előrejelzésüket, mivel úgy látták, hogy a felülvizsgált első félévi adatokból az következik, hogy a magyar gazdaság teljesítménye 2012 egészében 1,4 százalékkal esik vissza. A JP Morgan eddigi előrejelzésében 1,2 százalékos magyarországi GDP-csökkenés szerepelt. A cég ugyanakkor a következő év elejére már némi növekedéssel számol, amelyhez előrejelzése szerint a fő magyar exportpiacokon várt élénkülés, valamint a nemrégiben termelésbe állt magyarországi autógyárak növekvő kibocsátása ad majd hajtóerőt. A JP Morgan elemzői szerint valószínűleg visszahúzó tényező marad ugyanakkor a hazai fogyasztás. Emellett a bankadóval és a pénzügyi tranzakciós illetékkel kapcsolatos legutóbbi költségvetési intézkedések továbbra is nyomást gyakorolnak a bankok hitelezési hajlandóságára, és általánosságban a beruházási környezetre. A JP Morgan szakértői 2014 előtt nem várják a hazai fogyasztás élénkülését, így véleményük szerint addig a nettó export marad a gazdaság hajtóereje. Mindezt egybevetve a cég londoni elemzői 2013 egészére 0,5 százalékos, 2014-re pedig 1,5 százalékos magyarországi GDP-növekedést valószínűsítettek, megjegyezve, hogy erre a prognózisukra kockázatok hatnak.

A Capital Economics GDP-becslése szerint a magyar és a térségi adatokból egyértelműen látszik, hogy az euróövezet adósságválsága terheli a kelet-európai gazdaságokat. A gyenge gazdasági teljesítménynek azonban emellett más okai is vannak. a gyenge idei terméshozamok miatt csökkent a teljes agrárszektor termelése. Még fontosabb tényező, hogy a térség számos országában – főleg Magyarországon és Csehországban – a költségvetési szigor is terheli a növekedési kilátásokat, éppen olyan időszakban, amikor a magánszektorbeli és a külső kereslet gyengül. A Capital Economics szerint az euróövezeti válság a következő egy évben eszkalálódni fog, és megkezdődik a valutaunió felbomlása, ami komoly nehézséget jelent majd az európai felzárkózó térség gazdaságai számára. Az előrejelzés szerint ugyanakkor Közép- és Kelet-Európa gazdasági kilátásai szempontjából

[63] Forrás: http://www.mfor.hu/cikkek/Capital_Economics__az_eurovalsag_huzza_vissza_a_magyar_gazdasagot.html

elsősorban nem a felbomlás ténye, hanem mikéntje az elsődlegesen fontos tényező. A Capital Economics központi forgatókönyve szerint az euróövezetből legfeljebb egy vagy két kisebb tagállam fog távozni és ezáltal a felzárkózó európai gazdaságok elkerülik a 2008-2009-eshez hasonló meredek visszaesést. A térségi növekedés azonban ezzel együtt is rendkívül gyenge marad, és a régió több országa – elsősorban Magyarország – valószínűleg a következő év nagy részét is recesszióban tölti. Mindezek alapján a Capital Economics előrejelzése szerint a magyar gazdaság teljesítménye 2012 egészében 1,5 százalékkal, 2013-ban pedig 0,5 százalékkal visszaesik.

A Barclays is rontotta Magyarországra adott 2012. évi előrejelzését az év folyamán: összel 1,4 százalékos GDP-mínuszt jósolt a korábban valószínűsített 1,2 százalékos visszaesés helyett. A cég 2013-ra 0,2 százalékos GDP-növekedést vár a magyar gazdaságra, mely elmarad a korábbi előrejelzéstől.

A Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt. 2012. decemberi konjunktúrajelentése[64] szerint a magyar gazdaság 2012-es visszaesését 2013-ban enyhe, 0,5 százalékos bővülés követheti. A növekedés gyengülő hajtóereje továbbra is az export marad. A háztartások fogyasztása idén 1,5 százalékkal zsugorodik, melynek fő oka az egykulcsos személyi jövedelemadó, illetve az adójóváírás kivezetésének jövedelemcsökkentő hatása. A beruházások volumene idén 7, jövőre 5 százalékkal mérséklődik. A beruházások élénkülésének nincsenek jelei, ehhez szinte minden feltétel hiányzik: korlátozott és drága a hitelhez jutás, a külpiaci feltételek bizonytalanok, a hazaiak kifejezetten borúsak, a gazdaságpolitika kiszámíthatatlansága miatti bizalomvesztés pedig erősen a hosszú távú elköteleződések ellen hat. Az állami beruházások 2012-ben tovább zuhantak, várhatóan idén a 2005. évinek a felét fogják kitenni. Jövőre a költségvetési korlátok miatt további enyhe mérséklődik várható. A nettó export, amely az elmúlt 6 évben a gazdasági növekedés kizárólagos hajtóereje volt, 2013-ban is GDP növekedésének egyetlen komponense lesz. Az áruk és szolgáltatások exportjának volumene az idei 3 százalékos növekedés után jövőre meghaladhatja a 4 százalékot. Ugyanakkor az import emelkedése jövőre némileg gyorsul, a GDP növekedésére ellentétesen ható két tényező hatása tehát kiolthatja egymást. A külkereskedelemben emellett fennmarad az óriási aktívum. 2012-ben várhatóan 7-7,2 milliárd euró, 2013-ban ennél akár magasabb külkereskedelmi többlet is keletkezhet.

[64] Forrás: http://www.kopint-tarki.hu/sajto.pdf

4.4. Vállalati várakozások

4.4.1. Az MKIK GVI vállalati konjunktúra-kutatásának eredményei

Az MKIK GVI harmincadik, 2012. októberi vállalati konjunktúra-felvételének eredményei a magyar vállalatok romló üzleti kilátásairól és e várakozásokat övező magas bizonytalanságról tájékoztatnak. A vállalatok várakozásai alapján stagnálás, illetve romló üzleti klíma várható 2012 végén, 2013 elején a magyar gazdaságban. Ezt a helyzetet a munkaerő-kereslet némi csökkenése, az értékesítés és ezen belül az exportértékesítés volumenének stagnálása és a beruházások további csökkenése jellemzi.

4.4.1.1. ábra: A GDP és a GVI Konjunktúra Mutató alakulása, 1998-2012

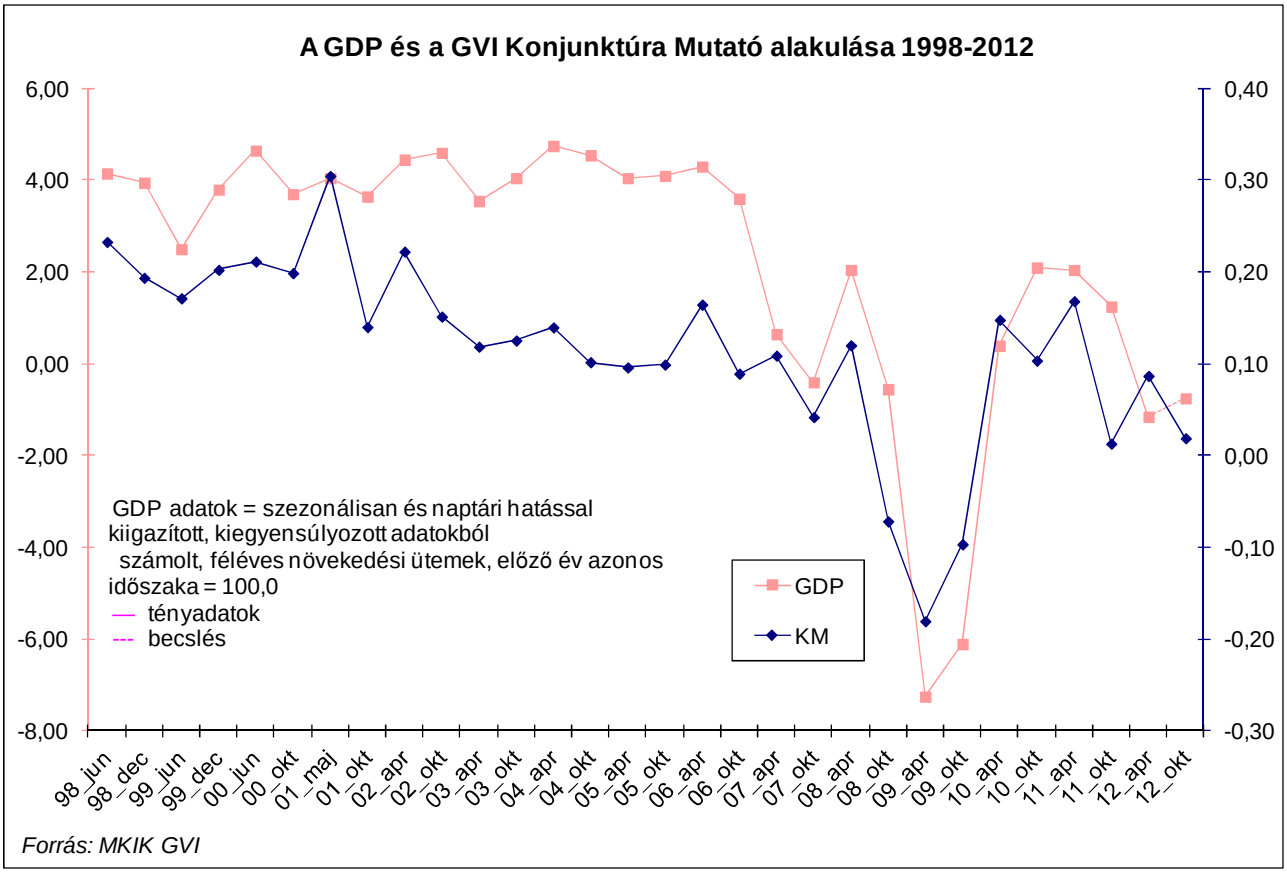

A 2012. októberi adatfelvétel tanúsága szerint Magyarországon romlott az üzleti bizalom: a vállalati várakozások 2012. áprilisi fellendülése után újra pesszimistábbá váltak a cégek. A GVI Konjunktúra Mutató az áprilisi 8,7 pontról 6,8 pontos csökkenést követően 1,9 pontra süllyedt. Ha az adatokat az egyes évek októberi szintjeihez hasonlítjuk, akkor ez a negyedik legalacsonyabb érték a vizsgálat kezdete (1998) óta. Az eredmények tehát negatív fordulatról tanúskodnak, miközben az üzleti helyzet megítélésével és a várakozásokkal kapcsolatos bizonytalanság továbbra is jelentős.

A konjunktúramutató medián értékében is csökkenés látszik az elmúlt félévhez viszonyítva, a korábbi +13,3 pontos érték októberre + 6,7 pontra csökkent. Az adatok ezek után nyilvánvalóan megerősítik azt a megfigyelést, hogy a magyar gazdaság válságból való kilábalása – amely 2009 októberében vette kezdetét – 2011 áprilisát követően leállt.

Több részmutatónál továbbra is megfigyelhető a gazdasági válság hatása, különösen a válság által erőteljesen érintett szektorokban, így az építőiparban. Idén októberre ugyan megnőtt az építőipar kapacitáskihasználtsága 71,1 százalékra (64,4 százalékról), de ebben szezonális hatások is szerepet játszanak: a tavaly októberi érték 70,7 százalék volt. Alig mozdult el azonban az értékesítés volumenének alakulását jelző mutató értéke: -3,4 pontról -4,1 pontra változott. A várható üzleti helyzet mutatója a szektorban elérte mélypontját -26,9-es értékkel, 2,7 pontos csökkenést követően. Eközben a versenyszféra egészében az építési beruházások szintje 13,2 pontos visszaesés után -40,2 pontra süllyedt, megközelítve a 2009-ben mért értékeket. Kedvezőtlen jel továbbá, hogy az építőiparban a jelenlegi jövedelmezőség mutatója, miután a tavaly októberi -15,8-as értékről egészen -35,7 pontig csökkent idén áprilisban, csak -30 pontig tudott visszaemelkedni őszre. Mindezek mellett radikálisan összeszűkült az építőipar munkaerő-kereslete is: a tavaszi -8,1-es szintről -20,3-ra esett a vonatkozó mutató, azaz 20,3 százalékkal haladja meg az elbocsátást tervező cégek aránya a munkaerőfelvételt tervezőkét. Az adatok jól jelzik a magyar építőipar mély válságát, és azt, hogy ebben a szektorban további visszaesés várható. Az építőiparban a konjunktúramutató értéke az utóbbi egy évben tapasztalt rendkívül alacsony szinthez képest is jelentősen csökkent.

A jelenlegi és a várható üzleti helyzet mutatóinak összevetése alapján a magyar vállalkozások kilátásai stagnáló helyzetet vetítenek elő, ugyanakkor a romló üzleti klímától sem állnak távol.

4.4.1.2. ábra: A jelenlegi és a várható üzleti helyzet alakulása, 2007 – 2012, %

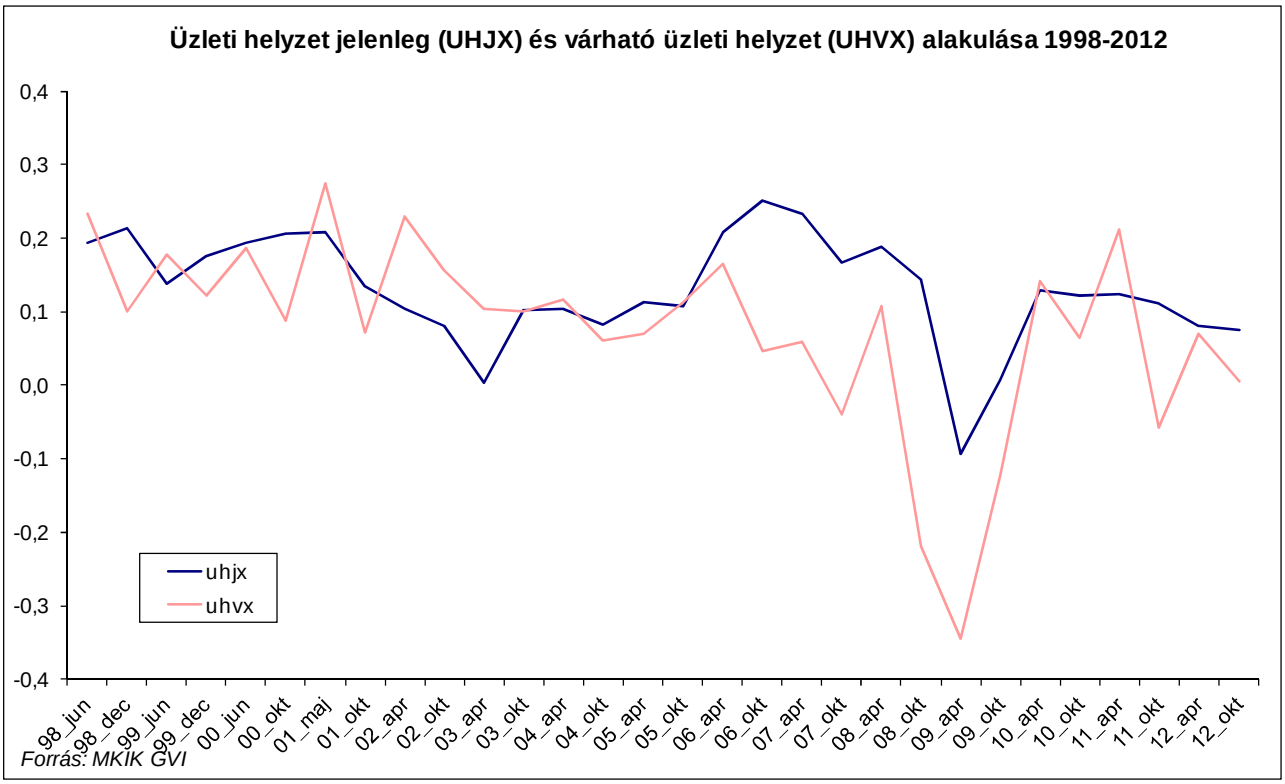

A GVI Bizonytalansági Mutató értéke nem változott jelentősen az áprilisi vizsgálat eredményeihez képest: továbbra is a magasnak mondható, 45,2 pontos szinten áll. Ez pedig arra utal, hogy a magyar gazdaságban továbbra is nagyon megosztott a vállalatvezetők véleménye: vannak cégek, amelyek üzleti kilátásaik javulására számítanak, de sokan üzleti helyzetük további rosszabbodását valószínűsítik. Vagyis az üzleti szférán belül továbbra sem egyértelmű, vagy egyöntetű az eddigi tendenciák megítélése és tartós tendenciaként való értelmezése. A magyar gazdaság 2012 második negyedéves teljesítményére vonatkozó, már rendelkezésre álló adatok, valamint a GVI vállalati konjunktúravizsgálat adatai is az idei évet övező bizonytalanság erősödésére hívják fel a figyelmet.

A külföldi tulajdonban és a magyar tulajdonban lévő cégek körében is csökkent a GVI Konjunktúra Mutató értéke, míg a többségében magyar, de részben külföldi tulajdonú vállalatok esetében annak stagnálásáról beszélhetünk. A vállalatnagyság szerint minden vállalatcsoportnál csökkenés figyelhető meg. A legrosszabb helyzetről továbbra is a mikro-vállalkozások vezetői számoltak be. A nagy cégeknél 23 pontról 17 pontra, a közepes cégeknél 11 pontról 3 pontra, míg a kis (10-49 főt foglalkoztató) cégeknél -6 pontról -13 pontra süllyedt a konjunktúramutató értéke. A mikro-cégek körében minden korábbinál alacsonyabb, -35 pontos szint körül alakul a mutató értéke.

Az exportaktivitást figyelembe véve megállapítható, hogy a kizárólag belpiacokra termelő cégek és az összes értékesítésen belül 33-66 százalékos export-részaránnyal jellemezhető vállalatok körében közel változatlan szinten maradt a GVI Konjunktúra Mutató, míg a többi kategóriában csökkent. Ez a visszaesés a túlnyomórészt exportáló cégek körében hasonló nagyságrendű, mint a kevesebb, mint egyharmad részben külföldre termelő vállalkozások esetében. Az elmúlt félév változásai következtében már nem jelenthető ki teljes bizonyossággal, hogy minél nagyobb arányban exportál egy cég, annál kedvezőbb konjunkturális kilátásokkal rendelkezik.

4.4.1.3. ábra: A GVI Konjunktúra Mutató alakulása az export árbevételen belüli aránya szerint, 2009 április – 2012 október

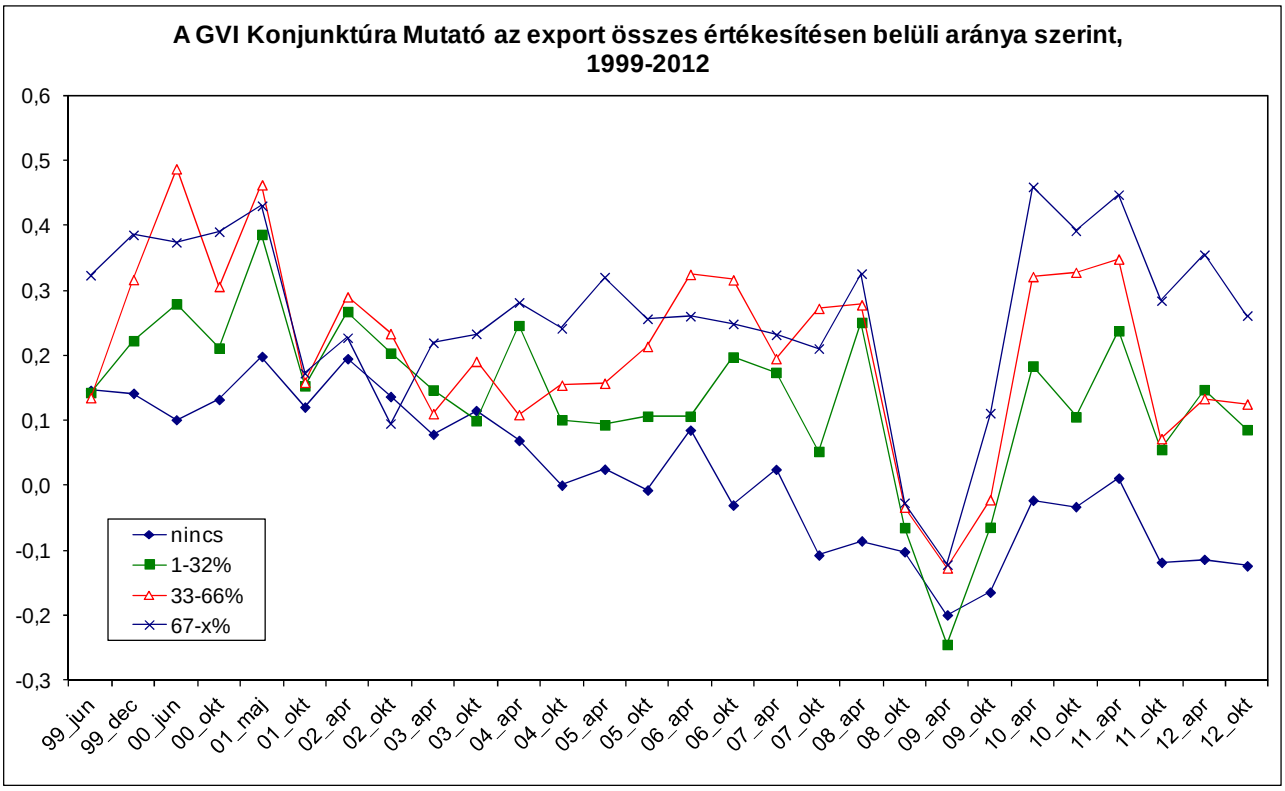

A gazdasági ágak között továbbra is az iparban a legmagasabb a konjunktúramutató értéke (+16 pont). Az építőipart – mint korábban említettük – továbbra is válságos és romló helyzet jellemzi (-33 pont). A kereskedelmi cégeknél a mutató 1 pontra nőtt, azonban az egyéb szolgáltató szektorban -4 pontról -8 pontra való elmozdulás látható.

A várható munkaerőkereslet szűkült április óta, ami a követező hónapokban a versenyszférában a foglalkoztatottság visszaszorulását, illetve a viszonylag magas munkanélküliségi ráta további növekedését jelzi előre.

A cégek a rendelésállományuk csökkenésére számítanak az elkövetkező hónapokban. E várakozásaik egyrészt a belső kereslet stagnálásából, másrészt az exportkereslet várható visszaeséséből táplálkoznak és nagymértékben függnek az európai, és ezen belül a német konjunktúra rövid távú alakulásától.

A kapacitáskihasználtság szintje minimálisan nőtt az elmúlt félévhez képest (76 százalék) és továbbra is elmarad a válság előtti szinttől. A termékeiket túlnyomórészt külföldön értékesítő vállalatok kapacitáskihasználtsága csökkent.

Negatív jel, hogy a vállalkozások több mint egyharmada nem tervez gépberuházást a következő fél évben, holott ez az arány 25 százalék körül alakult 2010 óta. Várhatóan tehát csökken a gépberuházási aktivitás szintje, habár az elmúlt hat hónapban már elérte a válság előtti szintet. Az építési beruházások várható szintjére vonatkozó mutató szintén csökkent április óta. Úgy tűnik, a cégek továbbra is kivárnak, és jellemzően nem mernek fejlesztésekbe fogni. A gépberuházási aktivitás csökkenése jellemző a tisztán hazai és a döntően külföldi tulajdonú cégekre is, míg a hazai többségi tulajdonban álló vállalatoknál növekedés figyelhető meg e tekintetben.

A gép- és építési beruházások együttesét tekintve és csak azokat a cégeket nézve, amelyeknél folyik valamilyen beruházási tevékenység, tavaly októberhez képest a beruházási aktivitás némileg magasabb, de az áprilisi adathoz viszonyítva csökkenést várhatunk. A vállalatok 45 százalékánál nem változik a beruházási aktivitás, 39 százalékuk növekedésre, míg 26 százalékuk további csökkenésre számít. A beruházások egészét tekintve továbbra is a legnagyobb arányban a mikro-vállalkozások nem terveznek beruházást (60 százalék), míg a kis, a közepes és nagy cégeknél alacsonyabb a nem beruházó cégek aránya (45 százalék, 40 százalék és 36 százalék).

4.4.1.4. ábra: A beruházások várható alakulása 2001-2012

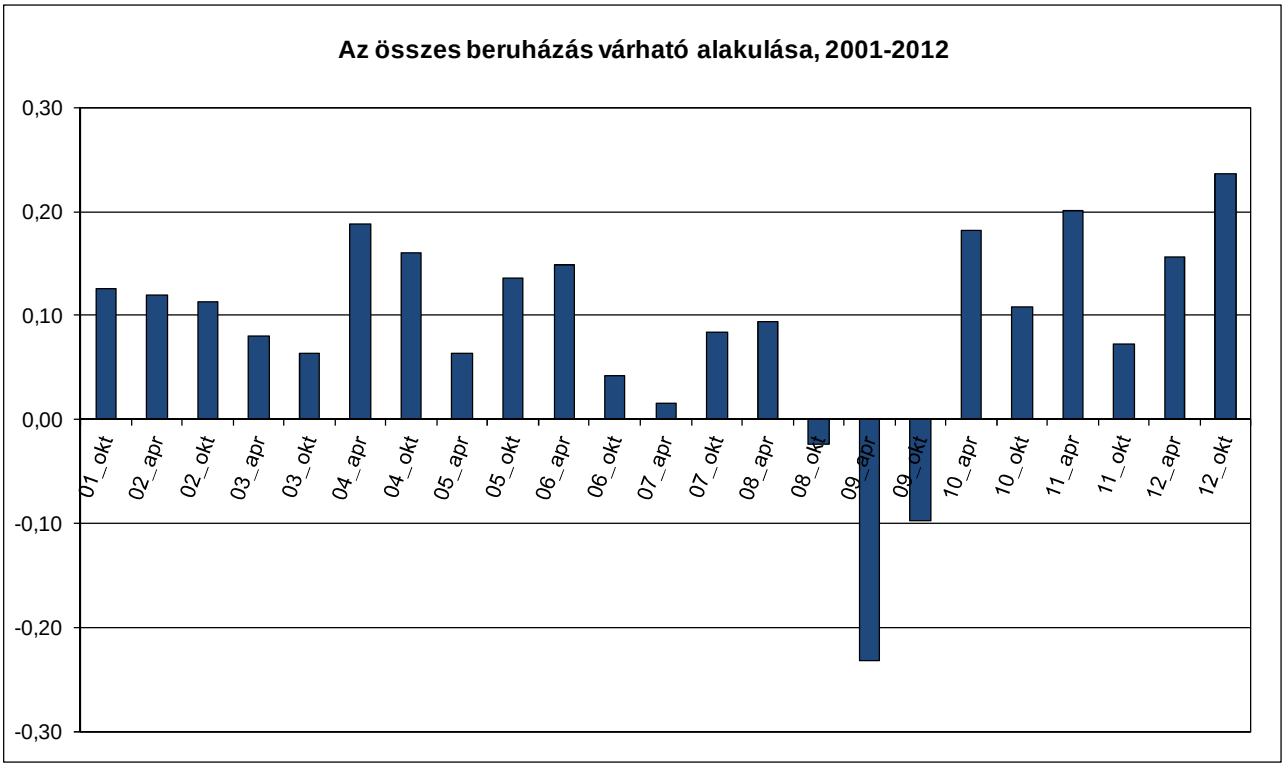

Az októberi felvétel adatai arra mutatnak, hogy a versenyszektorba tartozó cégek várható munkaerő-keresletében kisebb csökkenés várható a következő félévben. A felvételek és elbocsátások előfordulásának különbségét jelző egyenlegmutató a korábbi 1 százalékról -1 százalékra csökkent úgy, hogy a cégek 18 százaléka tervez elbocsátást, 66 százalékuk nem változtat a foglalkoztatottak számán, és 17 százalékuk tervez munkaerő-felvételt. (Fél évvel ezelőtt ezek az arányok rendre 15 százalék, 69 százalék és 16 százalék voltak).

4.4.1.5. ábra: A vállalkozások várható munkaerő-kereslete, 1998-2012, %

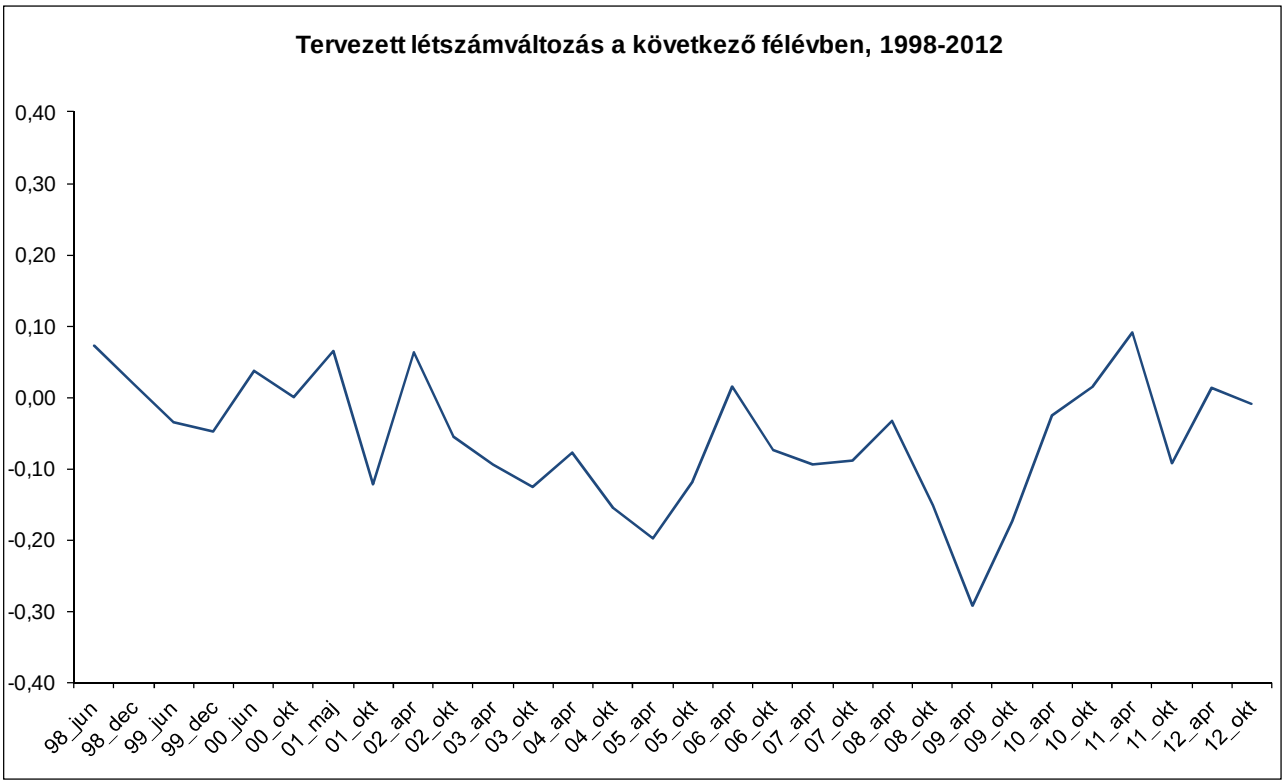

A foglalkoztatottak számának növelése továbbra is inkább az iparvállalatokra jellemző (23 százalék), míg az építőiparban működő cégek kívánják legkevésbé növelni foglalkoztatottaik számát (6 százalék). Az ipari cégek 16 százaléka tervez további elbocsátást októberi adataink szerint, míg az építőipari cégek körében 27 százalék ez az arány. Leginkább a nagy cégek, a döntően exportálók és a döntően külföldi tulajdonban lévők terveznek létszámbővítést (23 százalék, 27 százalék és 22 százalék). Az utóbbiak munkaerő-kereslete az egy éve mért nagymértékű szűkülés után ismét a bővülés irányába fordult. Ezzel együtt a különböző nagyságú cégek között egyöntetűen a munkaerőkereslet visszaszorulása jellemző, kivéve a kisvállalkozások körét.

A kapacitáskihasználás átlagos szintje emelkedett április óta, most 77 százalékos szinten áll. Továbbra is a nagy létszámú, az ipari, a döntően külföldi tulajdonban lévő cégeknél, valamint az exportorientált vállalatoknál a legmagasabb a kapacitások kihasználtsága (rendre 81 százalék, 79 százalék, 82 százalék, 82 százalék), a legalacsonyabb pedig az építőiparban, a mikro-cégeknél, a kizárólag belföldre termelőknél és a tisztán magyar tulajdonban lévő cégeknél (71 százalék, 60 százalék, 73 százalék és 74 százalék).

Az elmúlt félévben az összes értékesítés alakulásában a tavaly októbertől megfigyelhető gyengülő tendencia, illetve stagnálás folytatódott, az áprilisban mért szinthez képest minimális javulás mérhető (-4 pont). Ez azt is jelenti, hogy a növekvő értékesítési volumennel rendelkező cégek aránya kisebb a továbbra is csökkenést elszenvedőknél

(29 százalék és 33 százalék). Az elmúlt egy év adatai összességében tehát a vállalkozások üzleti helyzetében fontos szerepet játszó komponens változatlan – stagnálást mutató – szintjét jelzik.

4.4.1.6. ábra: Az összes értékesítés volumene az elmúlt fél évben, 1998-2012, %

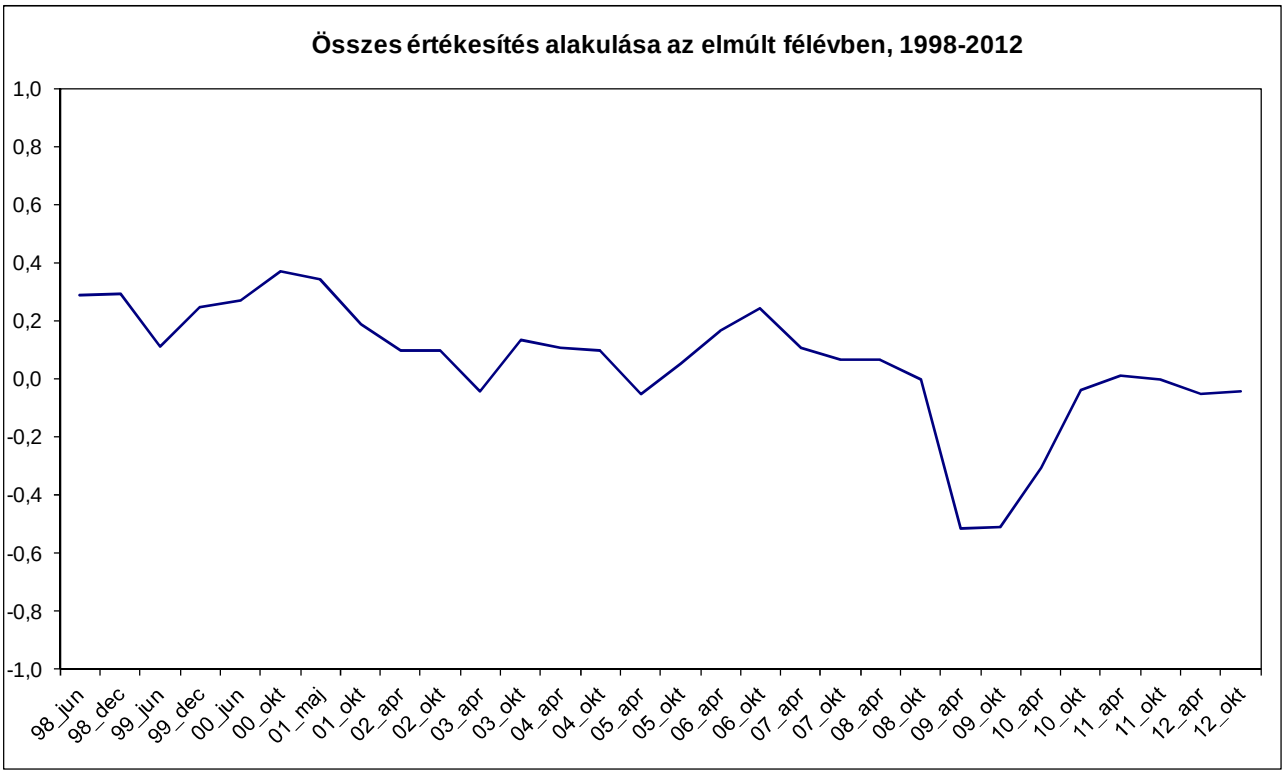

Az iparban a cégek 37 százalékánál nőtt az értékesítés volumene, miközben 30 százalékuknál csökkent, míg az építőiparban fordított volt a helyzet (13 százalék és 54 százalék). A többségében külföldi tulajdonban lévő cégek 37 százaléka számolt be növekedésről és 25 százalékuk csökkenésről, míg a tisztán magyar tulajdonban lévő cégek 26 százalékánál nőtt és 35 százalékánál csökkent az értékesítés volumene. A döntően exportálók viszonylag nagy hányada tudta növelni forgalmát (43 százalék), de ez jelentős elmaradás a tavaly októberi értékhez képest (56 százalék). Körükben 24 százalékot tett ki a forgalom csökkenéséről számot adó cégek aránya, amely jócskán felülmúlja az egy évvel korábban mért adatot (12 százalék). Továbbá a csak belföldi piacra szállítók 19 százalékánál nőtt a forgalom volumene, ami kedvezőbb adat az elmúlt félévinél (15 százalék) és 39 százalékuknál csökkent, ami szintén kedvezőbb az áprilisban mért 44 százaléknál.

Ez azt is jelenti, hogy az üzleti helyzet alakulásában még megfigyelhető pozitív tendenciák továbbra is szinte kizárólag az exportáló cégekhez és a külföldi tulajdonban lévő cégek növekvő értékesítéséhez kapcsolódnak.

A magyar gazdaság kilátásai, a GDP-növekedés várható üteme továbbra is nagyon erősen függ a külpiacokon zajló folyamatoktól, az exportjavak iránti kereslet várható alakulásától. A belföldi piac nem igazán játszik szerepet az üzleti kilátások meghatározásában és a kizárólag belföldre termelő cégek jó része továbbra is csökkenő kereslettel kénytelen számolni.

2011-ben először megtört az exportvolumen bővülését jelző cégek arányának növekedése, majd októberre már csökkenő tendencia érvényesült, ami idén sem változott. Míg tavaly októberben a cégek 44 százaléka számolt be az exportvolumen növekedéséről, és 15 százalékuk csökkenésről, addig áprilisra már csak 37 százalék tudta növelni exportját és 21 százaléknál csökkent az export volumene, októberben pedig ezek az arányok rendre 34 százalékra és 25 százalékra változtak. Ezáltal az exportértékesítés egyenlegmutatója a 2011. évi törés óta folyamatos csökkenést mutat. Úgy tűnik, itt tartósabb visszaesésre lehet számítani – a következő fél évben is kérdéses e tendencia megfordulása.

4.4.1.7. ábra: Az exportértékesítés volumenének alakulása az elmúlt félévben, 1998-2012, %

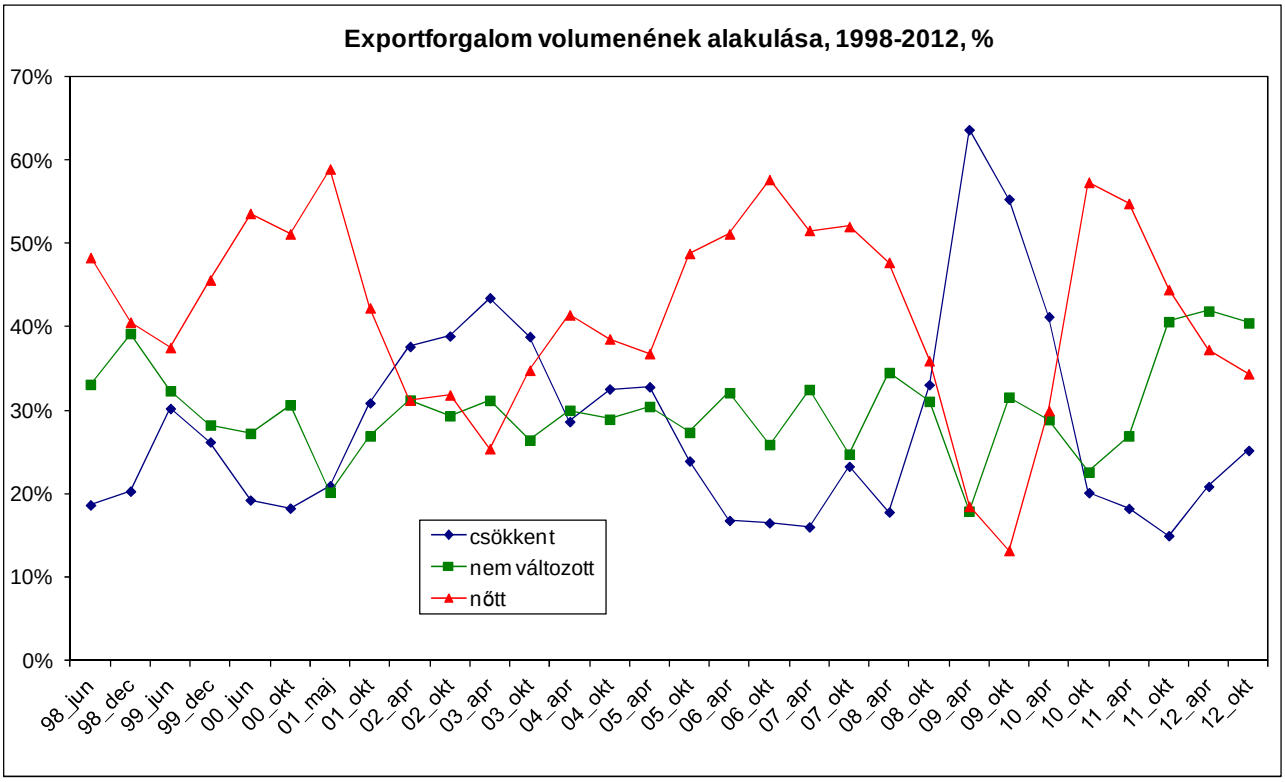

Az iparvállalatok körében tovább csökkent a növekvő exportról számot adó cégek aránya (52 százalék volt egy éve, 40 százalék volt áprilisban és 35 százalék jelenleg). A legalacsonyabb arányban az építőipari cégek és a döntően belföldre termelők tudták növelni az export volumenét (a cégek 18 százaléka, illetve 22 százaléka).

A többségi külföldi tulajdonban lévő cégek 24 százaléka továbbra is az export csökkenéséről, míg 36 százalékuk növekedésről számolt be, amelyek kedvezőtlenebb arányok az áprilisi értékekhez képest (20 százalék és 44 százalék). A tisztán magyar tulajdonban lévő cégek helyzete idén keveset változott e tekintetben: 25 százalékuknál csökkent az export volumene és 33 százalékuknál nőtt, míg fél évvel ezelőtt 21 százalék és 31 százalék, azonban egy éve még 19 százalékuk és 41 százalékuk jelezte ugyanezeket a tendenciákat. A korábbi egyértelműen javuló tendencia megtörése jelzi az exportértékesítés várható alakulását kísérő bizonytalanságokat is.

4.4.1. Rövidtávú munkaerő-piaci prognózis

2012 őszén került sor a Nemzeti Munkaügyi Hivatal, a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat és az MKIK GVI „Rövidtávú munkaerő-piaci prognózis” című kutatásának 2012. évi adatfelvételére, amelynek során az NMH és az MKIK GVI munkatársai 6782 cég vezetőjét kérdezték meg a munkaerő iránti jelenlegi és várható keresletükről.

A korábbi kutatási eredmények szerint a 2008 őszi adatok az üzleti klíma jelentős romlását mutatták – a vállalatok ekkor mind a jelenlegi, mind a jövőbeli helyzetüket jóval negatívabban látták, mint egy évvel előtte. Borúlátó várakozásaik be is teljesültek, 2009-ben érte el a mélypontot a vállalatok üzleti helyzete. Ezzel együtt az egyes gazdasági ágakban eltérő mértékben ugyan, de a 2008-ban megfogalmazottakhoz képest optimistábbá váltak a várakozások. 2010-ben már ismét kedvezővé vált az üzleti klíma – mind a jelenlegi, mind a jövőbeli üzleti helyzet megítélésekor többségbe kerültek a pozitívan értékelő vállalatok. 2011-ben és 2012-ben is ugyan nem a válság előtti időszaknak megfelelő mértékben, de kedvező üzleti klímával lehet jellemezni a vállalkozások üzleti környezetét, azonban mindkét évben kis mértékben romlottak a jövőre vonatkozó várakozások. Ebben a tekintetben tehát nem mutatkozik lényeges változás a 2011-es és a 2012-es felvétel eredményei között.

4.4.1.1. ábra: A jelenlegi és jövőbeli általános üzleti helyzet szubjektív megítélése az NMH-GVI rövid távú munkaerő-piaci előrejelzése szerint

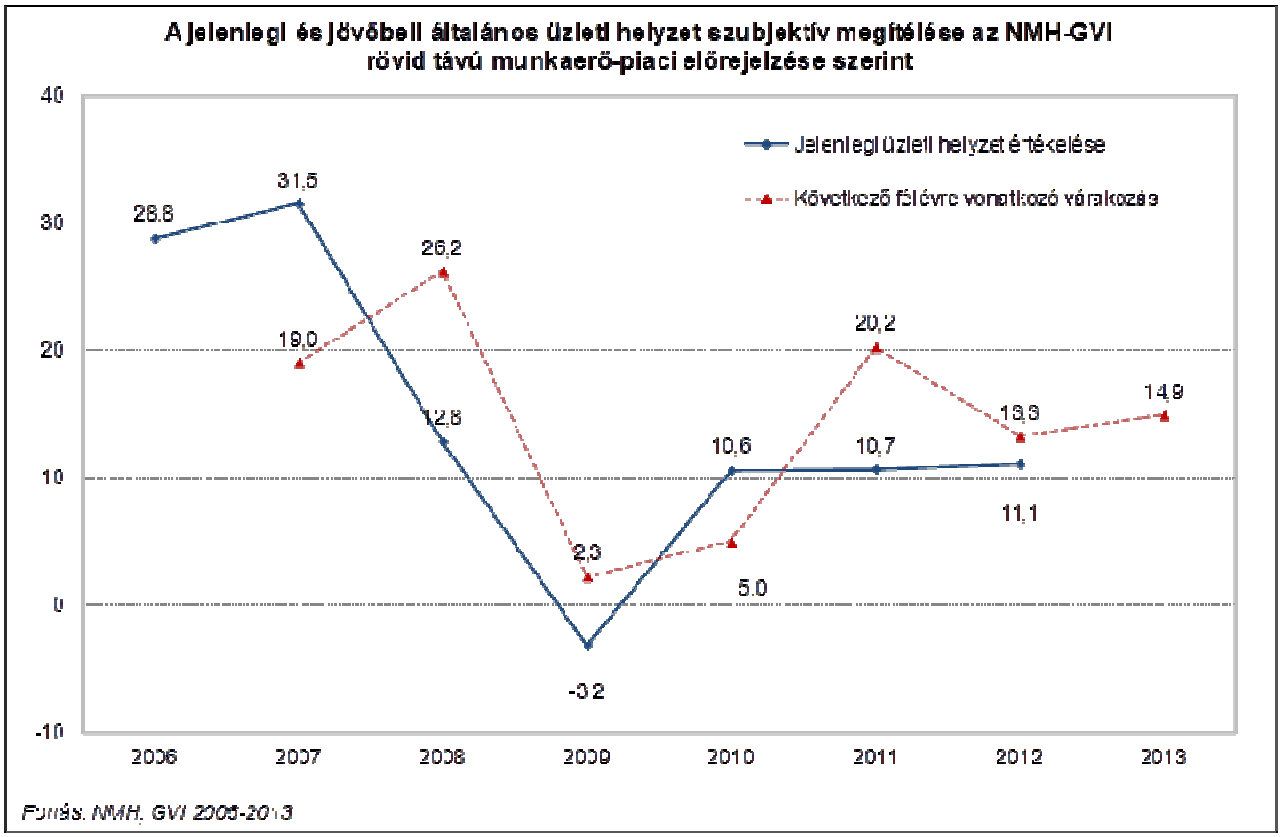

A NMH-GVI Rövidtávú Munkaerő-piaci előrejelzése szerint enyhén pozitív létszámfelvételi szándékkal jellemezhetőek a magyar versenyszféra következő évi várakozásai. Míg 2012-ben 10 százalékponttal több vállalat bővítette létszámát, mint amennyi csökkentette, addig 2013-ban ugyanez az arány várhatóan 14 százalék lesz. E szerint jövőre több vállalat tervez létszámfelvételt, mint amennyien a tavalyi felvételben jelezték ezt 2012-re. A jelenség lényegében megfelel a korábbi két év tapasztalatainak, amikor a vállalatok enyhén optimista várakozásokat fogalmaznak meg, amelyek később csak részben teljesültek.

4.4.1.2. ábra: Foglalkoztatási egyenlegmutatók: tárgyévi és következői évi tervek az NMH-GVI rövid távú munkaerő-piaci előrejelzése szerint

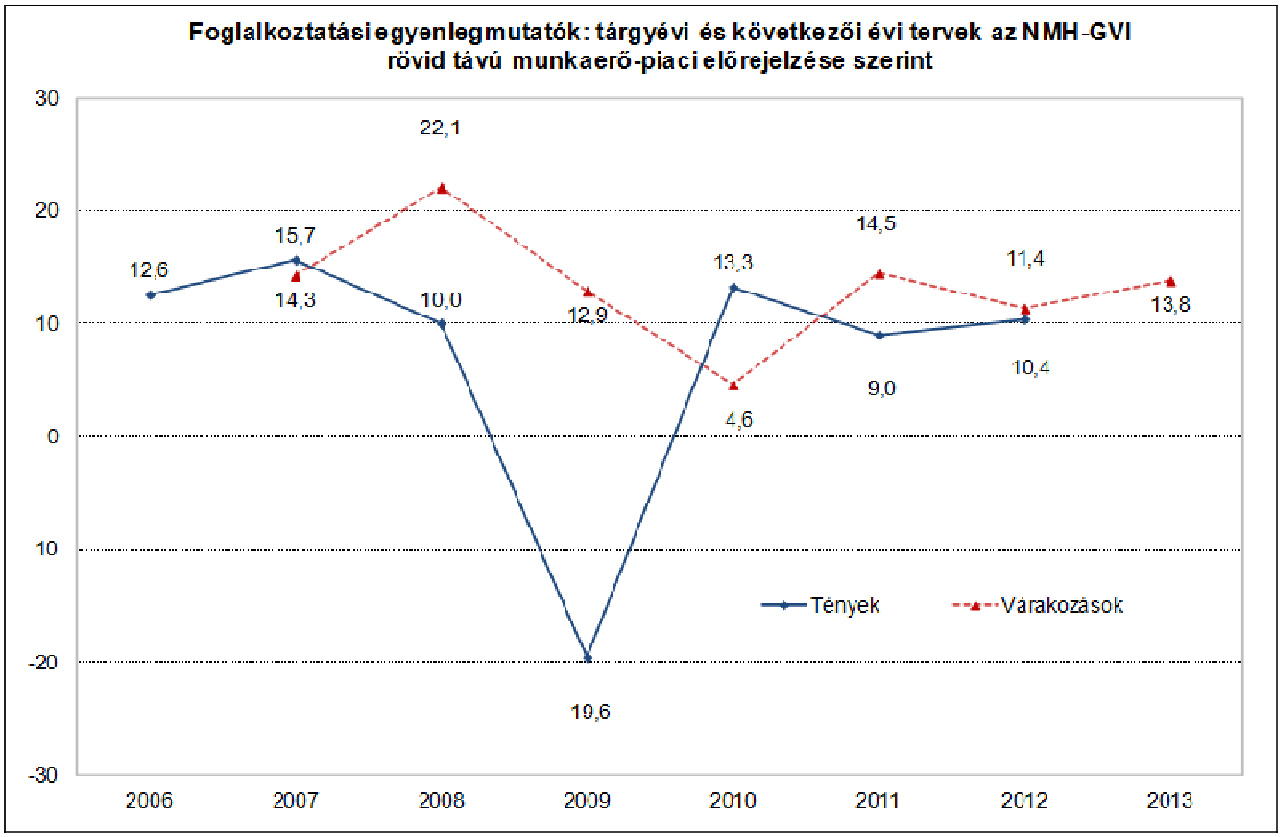

A foglalkoztatási egyenlegmutatók szerint a szakképzett és a szakképzetlen fizikai, illetve a diplomás szellemi munkakörök is folyamatosan bővülő létszámkereslettel jellemezhetőek – ezen csoportokban 2012-ben is több vállalat bővítette létszámát, mint csökkentette és ez igaz a 2013-as évre vonatkozó várakozásokra is. A tárgyévi és a következő évi növekedés mértéke azonban eltérő az egyes csoportokban. A szakképzett fizikai munkakörök esetében a következő évben gyorsul, a diplomás szellemi munkakörök esetében pedig mérséklődik a növekedés mértéke. A nem diplomás szellemi foglalkoztatottak lényegesen eltérnek ezen csoportoktól, ők a korábbi éveknek megfelelően javuló létszámkereslettel jellemezhetőek – az egyenlegmutató értéke jelentős létszámcsökkenést mutat a tárgyévben és enyhe növekedést prognosztizál a következő évre. Itt 2010 óta minden évben jelentős csökkenésről számolnak be a vállalatok és enyhe emelkedést prognosztizálnak a következő évre – azaz pozitív várakozásaik soha nem valósulnak meg.

A korábbi előrejelzéseket és ezek hibáit is figyelembe vevő becsléseink szerint 2013-ban a valószínűsíthető forgatókönyv alapján 0,2 százalékkal csökken az alkalmazásban állók száma a versenyszektorban. A pesszimista forgatókönyv szerint 0,8 százalékkal csökken, az optimista forgatókönyv szerint pedig 1 százalékkal nő a versenyszférában alkalmazásban állók létszáma.

A valószínűsíthető forgatókönyv szerint az iparban 0,5 százalékkal nőhet az alkalmazásban állók létszáma. Ezzel szemben a többi gazdasági ágban csökkenés valószínűsíthető, leginkább a mezőgazdaságban, ahol 1,8 százalékos csökkenést prognosztizálunk. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a mezőgazdaság terén az optimista forgatókönyv szerint is csökkenés várható.

A döntően exportra termelő vállalati körben 3 százalékos visszaesést valószínűsítünk 2013-ban. Ugyanitt az optimista forgatókönyv szerint 0,8 százalékos növekedés, a pesszimista forgatókönyv szerint pedig 4,5 százalékos csökkenés is bekövetkezhet.

4.5. Hosszú távú tendenciák - növekedési ütemek a régióban a válság kezdete óta

A régió országait igen eltérő mértékben érinti a 2008 óta tartó gazdasági válság. A visszaesés különböző állapotban találta ezeket az országokat és a kormányok eltérő gazdaságpolitikai választ tudtak adni a bekövetkező eseményekre. Magyarország és a régió többi állama között igen jelentős eltérést tapasztalunk a gazdasági növekedés ütemének 2007-től való összehasonlításakor.

4.5.1. ábra: Növekedési ütemek a régióban az előző év GDP-jének százalékában (2007-2014)

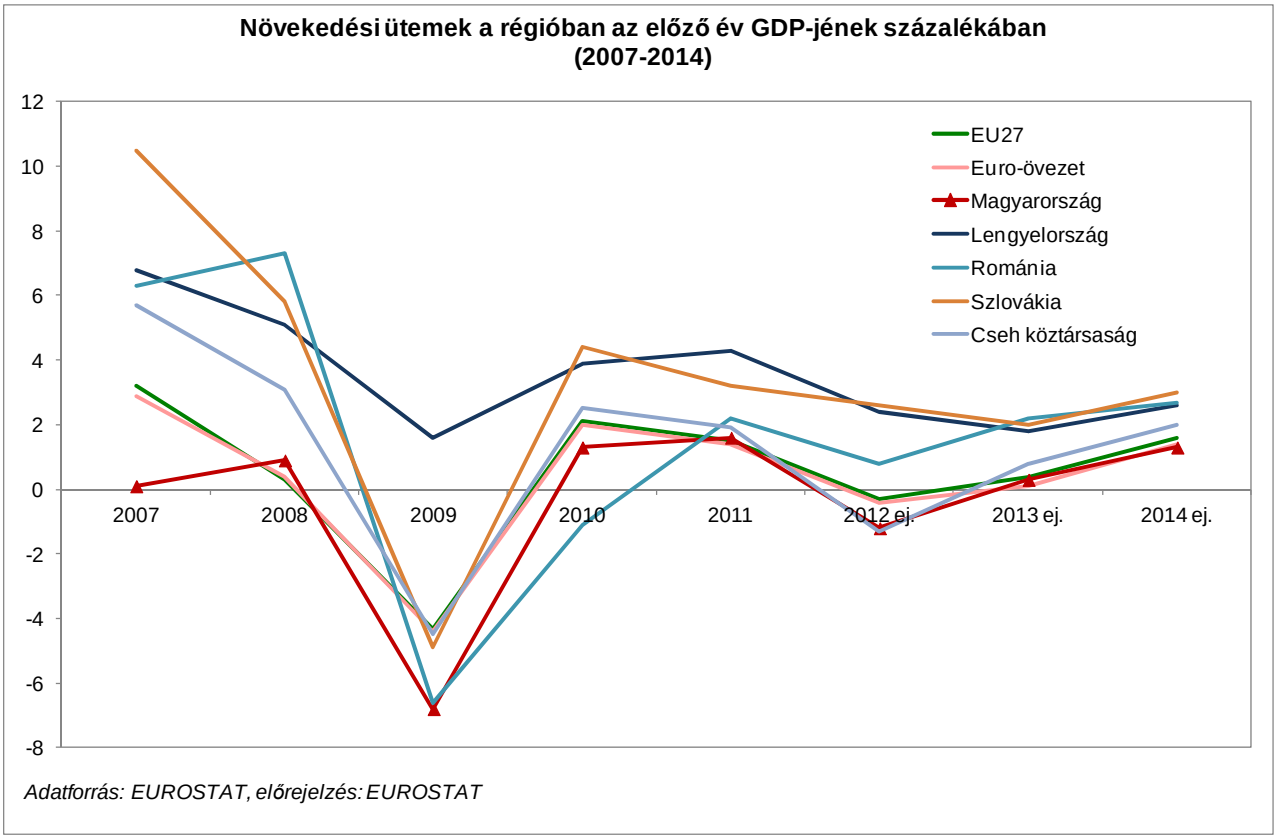

A 4.5.1. ábrán látható, hogy már 2007-2008-ban is sokkal lassabb volt a magyar gazdaság növekedése, mint a régió többi országának esetében. A 2009-es nagy visszaesés is a magyar gazdaságot vetette vissza a leginkább, ekkor a régió országai közül egyedül Lengyelország nem került recessziós helyzetbe. A 2010-2011-es évek során a régió összes országa növekedést mutatott, majd az idei évben újra enyhe recesszióba került az EU, azonban látható, hogy a régióból csak Magyarország és Csehország gazdasága zsugorodott.

A 4.5.2. ábrán megfigyelhető, hogy Magyarország jelen válságból való kilábalási folyamata igen lassú, elhúzódó. Régiónkban ennél jóval gyorsabb ütemű növekedést mutat a 2008-as szinthez képest Lengyelország, Szlovákia és a Cseh Köztársaság is. A régió

egyértelműen két részre bomlik: a magyar gazdaság növekedése a leginkább Szlovénia és Románia fejlődési ütemére hasonlít.

4.5.2. ábra: Hol tartunk a válságban? A GDP változása a válság kezdetéhez képest a válság kezdete óta eltelt negyedévekben (2008 q1 - 2012 q4)

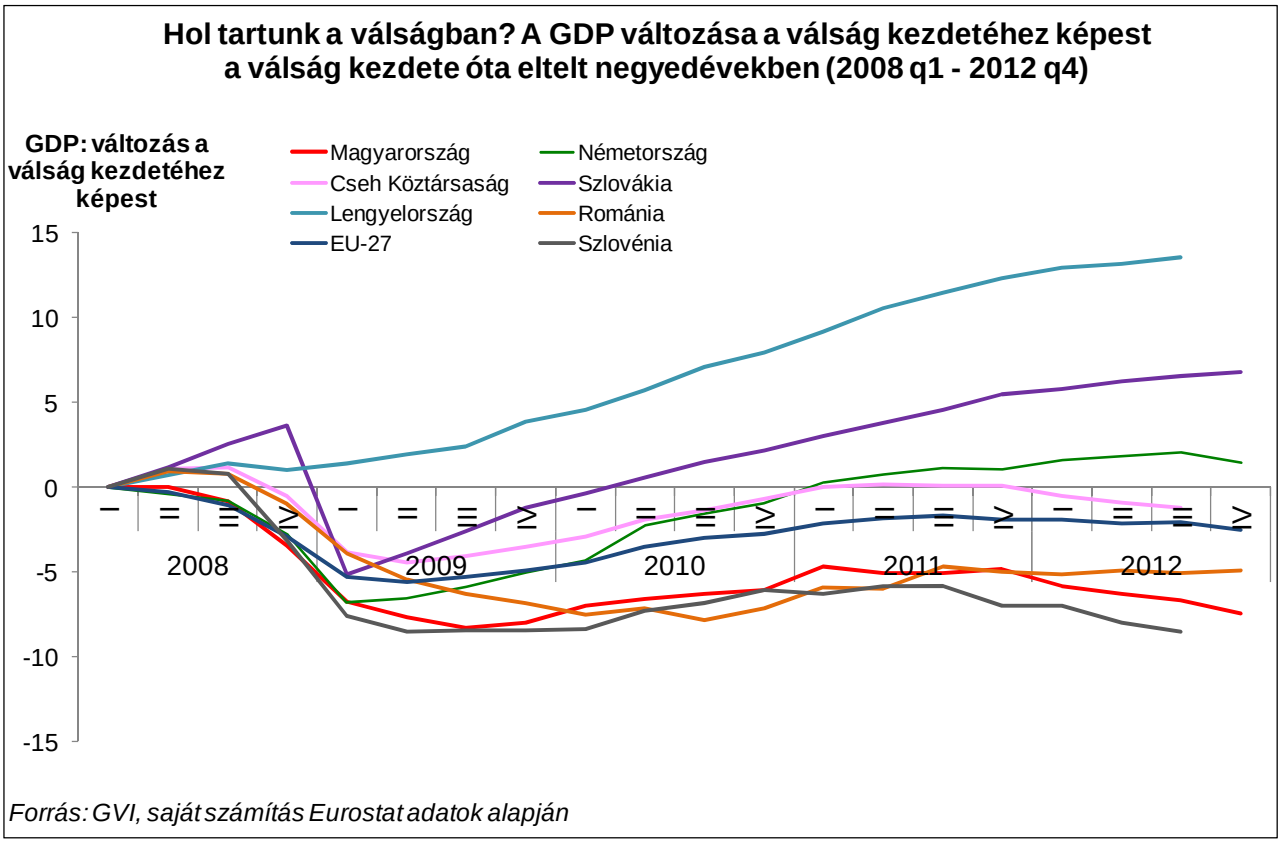

Forrás: GVI, saját számítás Eurostat adatok alapján